

פיוטי הגזירה

זולתות לשבתות

ספירת העומר

ובין המצרים

אהבה

לשבת קודם שבועות

ולשבת חזון

ב"ה, יום ד' לסדר ובקוצרכם את קציר ארצכם לא תכלה.

לכבוד ידידי ורעי מתפללי בתי הכנסת
קהל עדת ישורון דמאנסי
ובירושלים עיה"ק, בפרט,
ולאחי בני ישראל הדבקים בנוסח אשכנז
ובפיוטיו, בכלל, השלום והברכה.

אני מתכבד להציג לפניכם חלקי מכל עמלי, פרושים לפיוטי הגזירה, ה"ה הפיוטים
הנאמרים במנהג אשכנז (מ"א) בימי הספירה ובין המצרים. אינני מביא אותו
לדפוס כעת, אלא אני משאיר אותו במתכונת אלקטרונית כדי שיוכל כל אחד
להדפיס לעצמו פיוט שבת בשבתו, בלי להוציא הוצאה על ספר שלם שעדיין אינו
מושלם. אודה מראש לכל אחד שילמד את הפיוטים מתוך חבור זה ויזכני בכתנות
אור. ובע"ה תוך זמן קצר, אם יזכני הא-ל הטוב, אדפיס פרוש על פיוטי השבתות
המיוחדות של השנה, ואכלול גם את פיוטי הגזירה.

ימי הספירה אמורים היו להיות ימי שמחה ורון. הטבע עצמו שוקק וצומח ומתוכו
בוקעים חיות ותקוה. ימי חג הפסח שעתה עברו, וימי חג השבועות הממשמשים
ובאים נוסכים על תקופה זו אוירת חג. הנם ימים המבורכים... כח תת באביבים
רכים, שר לנו גדול פיטנינו, ר"א הקליר. כבר אמרו לנו רבותינו ז"ל (ב"ר לך,
יא) על דור המבול שהיה להם אויר יפה (משך כל השנה) כמון הפסח ועד
העצרת. הלואי והתקיימו בנו דברי המדרש (ויק"ר כח, ג) תני רבי חייא שבע
שבתות תמימות תהיינה אימתי הן תמימות בזמן שישראל עושין רצונו של מקום.

אך המדרש (שם) גם מודיע לנו שעונה זו מסוגלת ח"ו לצרות ולתוגה והיא
צריכה שמירה מרוחות רעות ומטללין רעים. בעונותנו ובעונות אבותינו הפכנו
מדת הרחמים למדת הדין. כבר בימי המשנה מתו כ"ד אלף תלמידי רבי עקיבא
ונשתיירו מהם רק מתי מספר אשר מהם רוב מנינה ורוב בנינה של התורה
שבע"פ. בהמשך דברי ימינו העקובים מדם, נזכרים ונעשים ימי האביב כימי
היאהרצייט להשמדתם של קהילות הקדש המעטירות של חבל הריינוס במסעי
הצלב השונים, וכן בצרפת בעלילת בלוויש (Blois) אשר בעטיה גזר רבנו תם
תענית בכ' סיון. בדורנו אנו היתה התקופה הזאת עדה להשמדת כל יהדות
הונגריה המעטירה אשר רובה ככולה נכחדה בין פסח ל"ז בתמוז בשנת תש"ד.

לזכר כל המאורעות שאירעו בימי הספירה הנהיגו רבותינו קצת אבילות בימים
אלו, וגם הנהיגו סדרת זולתות (ובמנהג פולין (מ"פ) גם גאולות) המביעים צער

על מצבו המדוכא והמדוכדך של עם ישראל בגלות ועל נסיונות הגויים להעבירו על דתנו (לפעמים ע"י שימוש בכח) ר"ל. בקהילות הנוהגות מ"א השבת לפני שבועות לבשה אופי של אבילות קצת בדומה לשבת חזון. נאמרו האהבה והזולת של שבת חזון וכן הזכירו נשמות ואמרו אב הרחמים כמו בשבת חזון. פיוטים אלו שונים משאר פיוטי הספירה באשר הם מזכירים בצורה נוקבת ובוטה את השחיטות, העינויים וגזירות השמד שסבלו יהודי חבל הריונוס במסעי הצלב. בקהילות מסוימות נקראו שתי השבתות האלו בכנוי זהה, שווארץ שבת, השבת השחורה, ואפילו שמו פרוכת שחורה על ארון הקודש.

ב"ה שזיכני ללמוד וללמד את הפיוטים האלו הנאמרים בימי הספירה למ"א, והלוואי שזיכני עוד ללמוד וללמד (ועי"ז לקיים) את פיוטי מ"פ שהיא אמנם מורשת אבותי. פיוטים אלו, המלאים לא רק צער, תוגה, ספיקות ולבטים אך גם אמונה טהורה ותקוה, מבטאים ומחזקים את הקשר ההדוק של בני דורנו עם הסבל והמועקה שאיפיינו את דברי ימי עמנו משך כאלף שנים ויותר.

בעיית הגרסאות

קשה לעמוד על הגרסא המקורית של הפיוטים משתי סבות, הראשונה כללית, והשניה בעלת חשיבות מיוחדת דוקא בפיוטי הגזירה. ראשית, הרבה סופרים לא דקדקו בגרסא, ואפילו "תקנו ושפצו" את הגרסאות כראות עיניהם, ושנית, יד הצנזורה כבדה על הפיוטים האלו, ובמקום להשאיר חלל רק במקום שמחקה הצנזורה, הכניסו המתפללים חרוזים חלופיים שהיו מקובלים עליהם וגם התאימו מבחינת מבנה הפיוט (היינו א"ב, חריזה, וכו'). במאה ה"ט נוספה צנזורה עצמית עקב הצורך לשמר יחסים תקינים עם הגוים. כדי לעמוד על הגרסא המקורית השתמשתי ב-19 כתבי יד של מחזורים מימי הביניים ודפוס ישן אחד. כמעט בכל המקרים שנפלה מחלוקת בין כתבי היד, הלכתי אחר הרוב, ואם היו כמה גרסאות בחרתי בגרסא הנפוצה ביותר. במקרים בודדים ממש, כשנוכחתי בלי ספק שהפייטן התכוון לשבץ פסוק, מאמר חז"ל או מדרש, והגרסא השניה ברשימת התפוצה התאימה יותר לכוונה זו, השתמשתי בגרסא זו. בנוסף לכתבי יד אלו, השתמשתי בתשעה כתבי יד שכללו פרושים לפיוטים, אך בעיקר בכת"י פארמה 655 (ברשימת דה רוקסי) שבו נרשם פרושו של ר' אפרים מבונא לפיוטי הגזירה, וכן בספר ערוגת הבשם על הפיוטים אל א-ל חי ואריות הדיחו פזורה (בעל ערוגת הבשם לא פירש את שאר פיוטי הגזירה הנאמרים רק במ"א). בהזדמנות זו אודה מקרב לב לר' פנחס אנגל, נ"י שעמל וטרח בשקידה רבה וללא לאות לאתר ולצלם את כתבי היד של המחזורים העתיקים ולפענח את כתבי היד של פרושי הפיוטים. כן רציתי להוקיר את ד"ר עזרא שבט נ"י ויתר צוות המכון לתצלומי כתבי יד עבריים שע"י הספריה הלאומית בירושלים על

עזרתם המסורה, אדיבותם, והמקצועיות המיוחדת שהם הפגינו באיתור כתבי היד. בנוסף לכך הסתיעתי כמובן בסידור עבודת ישראל של ר' יצחק בער, וכן בעבודתו של פרופ' אברהם מאיר הברמן ז"ל (לאחר שקבלתי עדות עליו שהיה יהודי שומר תו"מ) על אחרי נמכר (פיוטי רבנו ברוך ב"ר שמואל ממגנצא בתוך ידיעות המכון לחקר השירה העברית ח"ו) אותך כל היום (פיוטי רבנו אפרים ב"ר יצחק מרגנסבורג בתוך ידיעות המכון ח"ד), אלוקים באזינו (בתוך גזירות אשכנז וצרפת, רבי אליעזר ב"ר נתן) ואל א-ל חי ארנן (פיוטי ר' שמעון בר יצחק).

וידידותם שמרה נצח: למוהר"ר בנימין שלמה המבורגר, שליט"א, ברוך ה' אשר לא השבית למנהגי אשכנז גואל. והוא עזרני בכמה ענינים סבוכים, וכן לברר וללבן את המנהגים. ולמוהר"ר אהרן לוי שליט"א אשר חנך את שיטת ד' הפרושים ואשר פירש ביתר שאת וביתר עז את הקרובות לד' פרשיות ושבת הגדול מ"פ. תודתי למוהר"ר אליהו לוין שליט"א על עזרתו בסידור ובניקוד של נוסח הפיוטים. ישלם ה' פעלם ומשכורתם כפולה.

אודה לה' בכל לבב על שנתן לי את הכח, הכישורים, הנטיות והרקע המשפחתי והקהילתי לעסוק במקצוע זה של התורה. זכות גדולה היא להבין ולהחיות מחדש את דברי גדולי הראשונים אשר מפיהם אנו חיים בכל שאר פינות התורה. הלואי ויראו רבים ויתחילו שוב לומר את התפילות המרגשות ומלאות התוכן האלו. זכיתי להתפלל כבר מנעורי בקהל עדת ישורון בניו יורק ועתה גם במאנסי ובירושלים, ושם, בהשפעת הרבנים הדגולים של קהלות אלו, התוודעתי לפיוטים. אאמו"ר זצ"ל שהיה בקי בכל מקצועות התורה, פתח בי את הנטיה לדקדוק וללשון הקודש ואת ידיעותי בתנ"ך, אשר בלעדיהם לא הייתי מסוגל לקרבה אל המלאכה. אמי מורתי, חותני וחונתני, שליט"א סייעו לי ועודדו אותי בעבודת הקודש, ויה"ר שהקב"ה ישלם פעלם באריכות ימים מתוך בריאות ושמחה עד מאה ועשרים שנה. רעייתי, דבורה, תליט"א ממש השתתפה בכתיבת חוברת זו, ועליה ייאמר אומן קונה בשבח כלי, ובנוסף לכך אסיר תודה אני לה על מסירות הנפש שלה למען חינוך בנינו ובנותינו, נכדינו ונכדותינו על דרך התורה והיראה. בננו, מאיר שמחה, נ"י בא בקשרי שידוכין עם שירה בת מוהר"ר ישעיה בעת הזאת, ונתפלל שיוזכו לאושר ושמחה כל ימי חייהם, ושהקב"ה יתן חלקם בתורתו.

ונסיים בתפילה שיקויים בנו מקרא שכתוב (ירמיה ה, כד) שבועות חקות קציר ישמור לנו, שבזכות התורה והתפילה הכלולים בפיוטים אלו, ישמור אותנו השי"ת מכל צרה ויגון בימי הספירה, ובכל ימות השנה, וימי בין המצרים יהפוך לנו לששון ולשמחה.

משה יהודה, בן לאמו"ר צבי דוב זצ"ל רוזנוסר

רשימת כתבי היד של פיוטי הגזירה

אזכרך דודי	אלוקים אל דמי	אתה אלוקים	אחרי נמכר	אותך כל היום	אלוקים באזננו	אל-א-ל חי ארנן	ארייות הדיחו
RNL סט. פטרבורג 1 evr iv.						כן	כן
אוקספורד 1099	כן	כן	כן	כן	כן	כן	כן
מוסקבה 611	כן	כן	כן	כן	כן	כן	כן
פארמה 3005	כן	כן	כן	כן	כן	כן	כן
אוקספורד 1114	כן	כן	כן	כן	כן	כן	כן
וייען 88	כן	כן	כן	כן	כן	כן	כן
פארמה 1904	כן	כן	כן	כן	כן	כן	כן
פארמה 3144	כן	כן	כן	כן	כן	כן	כן
ירושלים 4488 (114*34)	כן	כן	כן	כן	כן	כן	כן
אוקספורד 1113	כן	כן	כן	כן	כן	כן	כן
מוסקבה 200	כן	כן	כן	כן	כן		
אונ' לייפציג b.h. qu. 3	כן	כן	כן	כן	כן	כן	כן
דפוס טנהויז שנת 1590	כן	כן	כן	כן	כן	כן	כן
ותיקן 326	כן	כן	כן	כן	כן	כן	כן
אוקספורד 1105	כן	כן	כן	כן	כן	כן	כן
ארלינגן 1267		כן	כן	כן	כן	כן	כן
פראג 7	כן	כן		כן	כן	כן	כן
JTS 9303		כן			כן		כן
פראג 2				כן	כן	כן	כן
קלוני, פריז 12290	כן	כן	כן		כן		

רשימת כתבי היד של פרושי פיוטי הגזירה

אזכרך דודי	אלוקים אל דמי	אתה אלוקים	אחרי נמכר	אותך כל היום	אלוקים באזננו	אל-א-ל חי ארנן	ארייות הדיחו
המבורג 62						כן	כן
פארמה 655 (ר"א מבונא)	כן	כן			כן	כן	כן
קיימברידג' 504	כן	כן				כן	כן
מינכן 393	כן	כן				כן	
פרנקפורט 227						כן	
בודפשט קאופמן 399	כן						
המבורג 239	כן	כן					
אוקספורד 82			כן	כן			
מוסקבה 1665							כן

מנהגי פיוטי הגזירה

א - סדר הזולתות בין פסח לעצרת

זולתות רבים נכתבו לזכר הגזירות. כל קהילה בחרה בזולתות לפי ראות עיני מנהיגיה, וכך נוצרו מנהגים שונים נהרא נהרא ופשטיה. משך מאתיים השנים האחרונות נוצרה אחידות בין המנהגים, והזולתות המופיעות כאן הם אלה הנאמרים בכל קהילה הנוהגת מנהג אשכנז. ההבדל היחיד הוא בסדר הזולתות. והנה סדרם:

אזכר דודי: קבוע בשבת הראשונה אחרי ר"ח אייר

אחרי נמכר: קבוע בפרשת בהר סיני

אלוקים באונינו: קבוע בשבת קודם שבועות

אלוקים אל דמי: ברוב הקהילות בשבת השניה אחר ר"ח אייר, אך אם חל בו פרשת בהר סיני שאומרים אחרי נמכר, דוחים אלוקים אל דמי לשבת הבאה. ויש קהילות שאומרים אותו בשבת השלישית אחר ר"ח אייר.

אתה אלוקים: ברוב הקהילות בשבת השלישית אחר ר"ח אייר, אך אם חל בו פרשת בהר סיני שאומרים אחרי נמכר, דוחים אתה אלוקים לשבת הבאה. ויש קהילות שאומרים אותו בשבת השניה אחר ר"ח אייר.

חל ר"ח אייר בשבת, אין אומרים פיוטי גזירה אלא פיוטי שבת ר"ח, ואז מדלגים זולת אחת – ברוב הקהילות מדלגים אתה אלוקים ובאחרות מדלגים אלוקים אל דמי.

ב - אמת ויציב של יום טוב (המיוחד)

ביום טוב ובשבתות מיוחדות כיון שהאריכו בפיוטים קצרו במ"א בנוסח אמת ויציב מפני טורח הצבור (ערוגת הבשם). לכן בשבתות הגזירה שאומרים רק זולת, ואין בכך טורח כל כך, נהגו ברוב הקהילות הנוהגות מ"א שלא לומר את הנוסח המיוחד של אמת ויציב אלא את הנוסח הרגיל, הנקרא של חול. אך בקהל עדת ישורון בניו יורק ובמאנסי אכן אומרים את הנוסח המיוחד של יום טוב.

אכן במ"פ לא נהגו לשנות אמת ויציב כלל אלא נהגו להחליף רק על הראשונים (הטעם נלע"ד כדי שיאמרו ששה פעמים אמת בין אמת ויציב לגאל ישראל, שכתב בספר חסידים שהם כנגד ששה פעמים סופי תבות אמת מבראשית עד לעשות, ואם יאמרו אמת ויציב המקוצר יהיו רק חמש פעמים אמת). ובמ"פ אומרים נוסח על הראשונים של יום טוב גם בשבתות שבין פסח לעצרת.

זולת לשבת ראשונה אחר ראש חדש אייר

על פי א"ב ובסוף חתום משלם והוא רבינו משלם ברבי קלונימוס מחבר אמוך נשאתי, שחרית ליו"כ מ"א ומ"ב, ואמין כח, עבודת יו"כ מ"א ומ"ב. חי בין 900 ו1000. רבי קלונימוס ברבי משלם הפרנס ממגנצא, שנהרג בגזירות תתנו היה כנראה נינו.

אֶזְכְּרֶךָּ יְיָ דודי מֵאֶרֶץ יִרְדֵּן וְחֶרְמוֹנִים.
בְּגִדְלִי מִסּוֹת אֲשֶׁר הִפְלֵאתָ לְקַדְמוֹנִים.
גָּאַלְתָּם בְּזִרְוֹעַ וְהִצַּלְתָּם בְּכַף מוֹנִים.
דְּמִינוּ עִתָּהּ בְּגוֹלָה כְּמִיתִי אֲשֶׁמֹנִים:
 מסות אשר הפלאת לקדמונים ועוד עשית עמהם ניסים גדולים וגלויים. גאלתם בזרוע והצלתם כמה מונים הרי גאלת אותם בחזק יד והושעתם פעמים רבות. דימינו עתה בגולה כמיתי אשמנים ולמה לא זכינו אנחנו שתגאלנו מהגלות הזאת שאנו בה חשוכים כמתים השוכבים בחושך?

מקורות ומדרשים

ביאור המילים

מסות — נסים. מונים — פעמים. אשמנים — אזכרך דודי מארץ ירדן וחרמונים וכו' יושבי חשך. הדחני — הגלני.
 הפסוק (תהלים מב, ז) אלהי עלי נפשי תשתוחח.
 אמרה כנסת ישראל, אני מתקנאה ומשתוחחת כשאני רואה שלותן של העכו"ם. וכועסת, ואתה מה איכפת לך? ועלי נפשי תשתוחח! על כן אזכרך מארץ ירדן. נזכרת אני כשעברתי את הירדן מה עשית לנו, אף על פי שהכעסנוך בשטים, עשית לנו נסים כשהעברתנו את הירדן. וכו'. נזכרת אני הצרות [שעשית] והנסים שעשית לנו [אף על פי כן], וחושבים אנו דברים אחרים [כעין מינות ח"ו]. כמה דאמר, (במדבר יד, טז) מבלתי יכולת ה'. וכו'. ואומר חלותי היא (תהלים עז, יא) וכי יש חולי למעלה? אלא [כביכול] שנשתנית [שנחלשה] ימין של מעלה! אמר להן הקדוש ברוך הוא, (ישעיה נט, א) הן לא קצרה יד ה' מהושיע. אלא, (שם, ב) כי אם עונותיכם היו מבדילים (הקב"ה חזק כשהיה, אלא העבירות שלכם גרמו לצרות האלו שאתם סובלים). הוי, [אומרת כנסת ישראל] על כן אזכרך מארץ ירדן וחרמונים מהר מצער. חרמון, זה סיני. מהר מצער, זה בית המקדש. שנאמר (שם סג, יח) למצער ירשו עם קדשך. [גם אז חטאו בני, וגם אנחנו חוטאים] ולא עשית לנו נסים, כמו שעשית להם [בהר סיני ובבית המקדש]. ומה עשית לי? כל משברייך וגלייך עלי עברו! וכן פירש"י אזכרך מארץ ירדן: ממה שעשית לנו בירדן והרי חרמון, אחר כל הכעס שהכעסנוך בשטים הובשת לנו את הירדן. מהר מצער: מהר סיני שהוא צעיר לשאר ההרים. אחר שהכעסנוך בו במעשה העגל סלחת לעונינו והלכת עמנו. כל אלה אני זוכר [עתה בגלות] שמנעת מלהטיב לי וגזרותיך מתחדשות עלי זו אחר זו:

**הַדִּיחֵנִי הָאֲרִי וְעֵצִים עֲצָמִי.
וְהַצֵּלְתֵּנִי מִפִּי לְפִי מִלֵּאֵת יָמִי.
זָנַבְנִי הַדָּב וְגֵרָם גֵּרָמִי.
חֲלַצְתָּנִי מִיָּדוֹ וּדְרִשְׁתָּ דָמִי:
טָרַף נֶמֶר וּפְרִץ הַיָּכָלִי.
יַעַן מִבֵּית וּמַחוּץ לְשִׁבְלִי.**

הדיחני הארי ועצם עצמי
נבוכדנאצר מלך בבל, שנמשל
לארי (עיין מקורות), הגלני ואכלני
— לא רק את הבשר אלא גם את
העצמות. והצלתני מפיו לפי
מלאות ימי אך אתה גאלת אותנו
כאשר מלאו לבבל שבועים שנה.
זנבני הדוב וגרם גרמי הפרסיים
שנמשלו לדוב (עיין מקורות) הציקו
לי ופצחו את עצמותי. הצלתני
מידו ודרשת דמי אך לבסוף
גאלתנו מהפרסיים והענשת אותם
על שמררו את חיינו.

טרף נמר ופרץ היכלי מלכות יון, שנמשלו לנמר (ראה מקורות) שעבדו אותנו ופרצו פרצות בחומת
העזרה. יען מבית ומחוץ לשבלי שחללו את דתנו ע"י שחללו את בית המקדש וגם ע"י

ביאור המילים

הארי — כינוי לנבוכדנאצר מלך בבל. — ועצם
עצמי — פיצח ואכל את עצמותי. והוא מטפורה
לחיה שמכלה את טרפה ואיננה משאירה אפילו את
העצמות. זנבני — הציק לי. הדוב — כינוי למלכות
פרס. וגירם — ושיבר. גרמי — עצמותי. נמר —
כינוי למלכות יון.

מקורות ומדרשים

הארי נבוכדנאצר שהחריב את בית המקדש
הראשון נקרא ארי, כדאיתא בגמרא (מגילה יא, ע"א)
ריש לקיש פתח לה פתחא להא פרשתא (של
מגילת אסתר) מהכא: ארי נהם ודב שוקק מושל
רשע על עם דל (משלי כח, טו) ארי נהם זה
נבוכדנאצר הרשע, דכתיב ביה (ירמיה ד, ז) עלה
אריה מסבכו. והוא על פי חלום דניאל (דניאל ז,

ג-ד) וארבע חיון רברבן סלקן מן ימא (וארבע חיות גדולות עולות מן הים) וכו' קדמיתא כאריה וגפיין
די נשר לה (הראשונה כאריה וכנפי נשר לה) חזה הוית עד די מריטו גפיה ונטילת מן ארעא (היית
רואה עד שנמרטו כנפיה והסתלקה מן הארץ) וכו' והוא כנגד בבל, כפי שמבואר שם.

ועצם עצמי כתוב בספר ירמיה (נ, יז) שה פזורה ישראל אריות הדיחו, הראשון אכלו מלך אשור,
וזה האחרון עצמו נבוכדנאצר מלך בבל ופרש"י הראשון אכלו, שהגלה י' השבטים. עצמו, גרמו
גירם עצמותיו שגמר השיריים יהודה ובנימן. ופירש מהר"י קרא כשה הזה שטרפה חיה רעה ושבע
מבשרה ולא השאיר בה כי אם עצמות, ובא חיה אחריה ומצאה את העצמות ומגרם אותם.

הדב מלכות פרס ששלטה על בני ישראל אחרי מלכות בבל נקראת דוב כדאיתא בגמרא (מגילה
יא, ע"א) ריש לקיש פתח לה פתחא להא פרשתא (של מגילת אסתר) מהכא: ארי נהם ודב שוקק מושל
רשע על עם דל (משלי כח, טו) וכו' דב שוקק זה אחשוורוש, דכתיב ביה (דניאל ז, ה) וארו חיוה אחרי
תנינה דמיה לדב (והנה חיה אחרת שניה דומה לדוב). ותני רב יוסף: אלו פרסיים, שאוכלין ושותין
כדוב, ומסורבלין בשר כדוב, ומגדלין שער כדוב, ואין להם מנוחה כדוב.

טרף נמר איתא במדרש (ויק"ר יג, ה) נמר שקד על עריהם (ירמיה ה, ו), זו יוון. וכו' חזה הוית וארו
אחרי כנמר (רואה הייתי והנה אחרת כנמר) (דניאל ז, ו), זו יוון, שהייתה מנמרת בגזירותיה (בגזירות
משונות) ואומרת להן לישראל כתבו על קרן השור שאין להן חלק באלוקי ישראל.

ופרץ היכלי במשנה (מדות פ"ב, מ"ג) איתא לפנים ממנו סורג (פי' הרע"ב סורג מחיצה העשויה
נקבים נקבים כמטה מסורגת בחבלים והיא עשויה מדפי עץ ארוכים וקצרים שמרכיבין אותן זו על זו
באלכסון) גבוה עשרה טפחים. ושלוש עשרה פרצות היו שם שפרצום מלכי יון. חזרו וגדרום
וגזרו כנגדם שלש עשרה השתחויות. וכדאיתא במשנה (תמיד פ"ז, מ"ג).

מבית ומחוץ מבית ע"ש שגזרו גזירות הקשורות לבית המקדש (כגון יג פרצות שפרצו, ושטמאו

בְּלִית אֲנָפִיו בְּשִׁמְעָתָ קוֹלִי. לְגִיוָנוּ מַחְצָת וְהוֹשַׁעַת קְהָלִי: מִכֶּלֶם תִּקְרָה חֲזִיר הַבֵּר. נִאֲץ וְחֶרֶף וְעַד כּוֹכְבִים נֶבֶר.

שגזרו גזרות נגד קיום המצוות.
כלית אנפיו כשמעת קולי
כשהתפללנו לך ה', הקשבת לנו
והבאת לנו נצחון וכל חיילותיו
נשמדו. לגיוניו מחצת והושעת
קהלי הרגת את כל צבאותיו
וגאלת את בניי.

מבוללם תקף חזיר הבר אך
הקשים מכל אלו הממלכות ששיעבדו בנו הם בני אדום שנמשלו לחזיר פרא (עיין מקורות). נאץ וחרף
ועד כוכבים גבר ואדום גרף את הקב"ה והתפאר שהוא גבוה וחשוב כמלאכים.

מקורות ומדרשים

אגפיו – חילו. חזיר הבר – כינוי לאדום. את המזבח, והעמידו צלם בהיכל וכו') ומחוץ
ע"ש שגזרו גזירות השייכות גם מחוץ לביהמ"ק
(כגון כתבו לכם על קרן השור, שבת ר"ח ומילה וכו') כדאיתא במדרש חנוכה וביצירות זולת לשבת
חנוכה) (כן מצאתי בכת"י קיימברידג' ושאר המפרשים לא פרשו מלים אלו כלל). ויסד מבית כנגד
מלכות יון כדאיתא במדרש (אסת"ר פתיחתא ה) ר' יודא בר סימון פתח כאשר ינוס איש מפני הארי (עמוס
ה, ט), רבי הונא ור' אחא בשם ר' חמא בר' חנינא כאשר ינוס איש מפני הארי וגו' זו בבל, וכו' ופגעו
הדוב זו מדי וכו', ובא הבית זה יון שהיה הבית קיים, ונשכו הנחש זו אדום, וכו' שכל ימי יון היה
בית המקדש קיים.

חזיר הבר היינו אדום שנמשלו לחזיר פרא. ובברייתא (אבות דר"נ לה) פירש יכרסמנה חזיר מיער
(תהלים פ, יד). יכרסמנה חזיר מיאור כתיב (במסורה אין לנו כתיב כזה אלא העי"ן תלויה) זו מלכות
רומי. שבזמן שאין ישראל עושין רצונו של מקום אומות העולם דומות עליהם כחזיר מיער (חזיר
פרא). מה חזיר מיער הורג נפשות ומזיק את הבריות ומלקה בני אדם, כך כל זמן שאין ישראל
עושים רצונו של מקום אומות העולם הורגין בהם ומזיקין בהם ומלקין אותן. וכל זמן שישראל עושים
רצונו של מקום אין אומות העולם מושלין בהן כחזיר של יאור (חזיר מבויט), מה חזיר של יאור אינו
הורג נפשות ואינו מזיק לבריות, כך כל זמן שישראל עושין רצונו אין אומה ולשון הורגין בהן ומזיקין
בהן ולא מלקין אותן, לכך נכתב חזיר מיאור. ובמדרש (ויק"ר יג, ה) עין (של מיער) תלויה אם זכיתם
מן היאור ואם לאו מן היער.

חזיר הבר איתא במדרש (ב"ר סה א) ויהי עשו בן ארבעים שנה (בראשית כו, לד), הה"ד יכרסמנה
חזיר מיער (תהלים פ, יד) ר' פנחס בשם רבי סימון מכל הנביאים לא פירסמוה אלא שנים משה ואסא
(פי רבנו בחיי (בראשית לו, לט) שכל הנביאים לא כתבו בפירוש את שם החיה הזאת - אע"פ שאכן
הזכירו את שמות החיות המסמלים את שאר המלכויות, אריה (בבל) דב/זאב (פרס/מדי), נמר (יון)
– כי ישעיהו קרא לה פריץ חיות (ישעיהו לה, ט) ירמיה (ה, ו) רמז לה באומרו כל היוצא מהנה יטרף
ודניאל (דניאל ז, יט) קרא לה דחילא יתירה אכלה מדקה. משה אמר (ויקרא יא, ז) [בפירוש] ואת החזיר
כי מפריס פרסה הוא, אסף אמר יכרסמנה חזיר מיער. למה הוא מושלה בחזיר? אלא מה חזיר הזה
בשעה שהוא רובץ הוא מפשיט את טלפיו כלומר שאני טהור כך מלכות הזאת הרשעה גוזלת וחומסת
נראת כאלו מצעת את הבימה (עושה משפט צדק). ורבנו בחיי (שם) פירש שאם תוציא את העי"ן
(התלויה) ממלת מיער ישאר רמי, וכן באלופי עשיו אחר אלוף מגדיאל, שדרשוהו חז"ל על רומי (עיין
ילקוט שמעוני רמז קלח) נמצא אלוף עירם ואותיותיו מיער כנגד חזיר מיער.

ניאץ וחרף והכי איתא במדרש (מדרש תהלים י, א) על הפסוק (דניאל ז, כה) ומלין לצד עילאה ימלל,
אמר ר' יוסי אין הרשעים מזדווגין [לישראל] אלא אם כן [קודם] מחרפין ומגדפין להקב"ה, שנאמר
ומלין לצד עילאה ימלל (ומלים כנגד העליון יאמר), זה הקב"ה, ואחר כך ולקדישי עליונין יבלא

סִלְנִי כְרִסְמִנִי וּלְבָלוֹתִי סִבֵּר. עֲרַעַר זְבוּלָךְ וְעַד הִסּוֹד עָבַר; פֶּק פְּלִילִיָּה וְשָׁנָה עֹז דָּתִי.

סִילְנִי כְרִסְמִנִי וּלְבָלוֹתִי סִבֵּר
הוא רמס ואכל אותנו ורצה
להשמידנו לגמרי. ערער זבולך
ועד היסוד עבר הוא הרס את
בית המקדש עד היסוד.
פק פליליה ושינה עוז דתי אדום

סילף את משפטי התורה ושינה את דתי ישראל.

ביאור המילים

מקורות ומדרשים

(והמקודשים יהרוס) (שם), [ואלו ישראל] כמה
דאת אמר (ויקרא יט, ב) קדושים תהיו, וכו' משל
לאדם שיש לו כרם, והיו הלסטים רוצים ליכנס

בתוכו ולא היו יכולין, שהיה מסוייג בגדר, מה עשו פרצו את הגדר, ואחר כך נכנסו לתוך הכרם. כך
אומות העולם באים ומזדווגים לישראל, שהן כרמו של הקב"ה, שנאמר (ישעיה ה, ז) כי כרם ה' צבאות
בית ישראל, והן [קודם] מחרפין להקב"ה ואחר כך [מריעין] לישראל, שנאמר ומלין לצד עילאה ימלל
ואח"כ ולקדישי עליונים יבלא, ואח"כ רוצין לבטל את התורה, שנאמר (שם) ויסבר להשניה זימנין
ודת, זימנין אלו המועדות, ודת זו התורה, שנאמר (דברים לג, ב) מימינו אש דת למו.

ועד כוכבים גבר והכי איתא במדרש (ויק"ר כט, ב) על הפסוק (בראשית כח, יב) ויחלום והנה סולם
מוצב ארצה אמר ר' שמואל בר נחמן אלו שרי אומות העולם. וכו' מלמד שהראה הקב"ה ליעקב
אבינו שרה של בבל עולה שבעים עווקים (שלבים בסולם) ושל מדי נ"ב ושל יון ק"פ ושל אדום עולה
ולא יודע כמה. באותה שעה נתיירא יעקב אבינו אמר אפשר שאין לזה ירידה? אמר לו הקב"ה ואתה
אל תירא עבדי יעקב אפילו הוא עולה ויושב אצלי משם אני מורידו הה"ד (עובדיה א, ד) אם תגביה
כנשר ואם בין כוכבים שים קנך משם אורידך נאם ה'.

ערער זבולך נ"ל דנקט לשון זבול לפי הגמרא (ר"ה יז, ע"א) המינין והמסורות והאפיקורסים שכפרו
בתורה ושכפרו בתחיית המתים ושפירשו מדרכי צבור ושתנו חיתיתם בארץ חיים ושחטאו והחטאו
את הרבים כגון ירבעם בן נבט וחביריו יורדין לגיהנם ונידונין בה לדורי דורות שנאמר (ישעיהו סו, כד)
ויצאו וראו בפגרי האנשים הפושעים בי וגו' גיהנם כלה והן אינן כלין שנאמר (תהלים מט, טו) וצורם
לבלות שאול (שהם מבליים את השאול) וכל כך למה? מפני שפשטו ידיהם בזבול (שגרמו שיחרב
בית המקדש). שנאמר (שם) מזבול לו ואין זבול אלא בית המקדש שנאמר (מ"א ח, יג) בנה בניתי בית
זבול לך. וק"ו לאויבים שאכן החריבו את בית המקדש, וכן הוא בפירוש במדרש סדר רבה דבראשית
(לא) דאותן גוים שהחריבו את ביהמ"ק הם בכלל עונש זה.

ועד היסוד עבר והכי איתא במדרש (שמו"ר לה, ה) וזאת התרומה אשר תקחו מאתם זהב וכסף
ונחשת (שמות כה, ג), זהב זו בבל, שנאמר (דניאל ב, לב) הוא צלמא ראשה די דהב טב, וכסף זו מדי
שנאמר (שם) חדוהי ודרעוהי די כסף, נחושת זו יון שנאמר (שם) מעוהי וירכתיה די נחש. אבל ברזל
אין כתיב כאן לא במקדש ולא במשכן. למה? שנמשל בו אדום שהחריבו בהמ"ק. ללמדך שמכל
המלכויות יקבל הקב"ה דורון לעתיד לבא חוץ מאדום. והרי בבל אף היא החריבה אותו? אלא על
שלא קעקעה אותו (שהחריבה רק את התקרה ולא את הכתלים) אבל אדום מה כתיב בה (תהלים קלז,
ז) האומרים ערו ערו עד היסוד בה עד עכשיו היסוד בה (שהיו שואלים זה לזה, האם עוד נשאר
יסוד לביהמ"ק? בואו ונחריבנה!), לפיכך לא נכתב ברזל במשכן ובמקדש שמשולין בו אדום.

פק פליליה וכו' יחוד עדתי וכן איתא במדרש לקח טוב (על הפסוק, במדבר כד, יז, אראנו ולא עתה)
רבי חייא צוה לדורו כשתשמעו שעמד מלך עז פנים לא תשבו שם שהוא גוזר כל מי שהוא אומר
אחד הוא אלהי העברים יהרג, והוא אומר נהיה כולנו לשון אחד ואומה אחת, והוא מבטל זמנים
ומועדים ושבתות וראשי חדשים, ומבטל תורה מישראל שנאמר (דניאל ז, כה) ויסבר להשנייה זמנין

צוֹנִי לְכַחַשׁ יְחִיד עֲדָתִי. (נ"א עֲדוֹת אֲמִיתִי)

קוֹנֵךְ הַיַּעֲזָר פֶּחַ לְעַמָּתִי.

רַפְסָתִי דְּבִירוֹ וְהִנְנִי בְּקוֹמָתִי:

שְׁמַעַת חֲרַפְתָּם אֶל תַּחֲרֹשׁ לְרִיבִי.

שְׁבַעְתִּים הָשֵׁב אֶל חֵיק מְרִיבִי.

תִּבַּע גְּאֻלָּתִי דוּדִי וְקְרוּבִי.

שמעת חרפתם אל תחרש לריבי הנה אתה הקב"ה שומע את הגידופים שהם אומרים נגדך ונגדנו לכן אל תתאפק כשאנו מתפללים לך. שבעתיים השב אל חיק מריבי ושלם לשונאנו נקם שבעתיים על מה שעוללו לנו. תבע גאולתי דודי וקרובי אתה הנך קרובינו לכן דרוש את גאולתנו כי הקרוב צריך לגאול.

מקורות ומדרשים

אמיתי — כינוי לקב"ה. רפסתי — הרסתי. ודת ויתיהבון בידיה עד עידן עידנין ופלג עידן. עידן שנה, עידנין תרתי, ופלג עידן חצי שנה. וכן להלן (לקח טוב על הפסוק דברים ל, י) עתידין אומות העולם לומר להן לישראל עזבו את אלהיכם ועבדו את אלהי זר ואם לאו תיהרגו כענין שנאמר (דניאל ז, כה) ויסבר להשניא זמנין ודת. **עדות אמיתי הקב"ה נקרא אמיתי במדרש** (מדרש תהלים יט, א) אמר רבי יעקב בר' אלעזר, יודעים הם באלהיהם שאמיתי הוא ואינן מחניפין לו.

רפסתי דבירו והנני בקומתי והכי איתא במדרש (ב"ר י, ז) טיטוס הרשע נכנס לבית קדשי הקדשים וחרבו שלופה בידו וגידר את שתי הפרוכות ונטל שתי זונות ובעלן על גבי המזבח ויצא חרבו מלאה דם אית דאמרי מדם הקדשים ואית דאמרי מדם שעיר של יום הכפורים וחירף וגידף ונטל כל כלי בית המקדש ועשאן כמין גורגותני אחת והתחיל מחרף ומגדף כלפי מעלה ואמר לא דמי ההוא דעביד קרבא עם מלכא במדברא ונצח ליה לההוא דעביד קרבא עם מלכא בגו פלטינ דידיה ונצח ליה (אינו דומה זה שעושה מלחמה עם המלך במדבר ונוצחו לזה שעושה מלחמה עם המלך בביתו ונוצחו). **שבעתיים השב אל חיק מריבי** וכן איתא במדרש (פסיקתא רבתי יב) פתח ר' תנחומא בי רבי: ירמיהו אומר תשיב להם גמול ה' כמעשה ידיהם (איכה ג, סד) (משמע שיקבלו עונש רק כפי שעשו ותו לא), ודוד (צ"ל אסף) אמר השב לשכנינו שבעתים אל חיקם חרפתם אשר חרפוך ה' (תהלים עט, יב) (משמע שבעתיים כמו שעשו), ר' יהודה ור' נחמיה, ר"י אומר אמרו ישראל רבון העולמים מה שעשו לנו תשיב להם כמעשה ידיהם ומה שעשו במקדשך השב לשכנינו שבעתים אל חיקם, [ד]אמר ר' הונא אין חיק אלא בית המקדש [שנאמר] ומחיק הארץ עד העזרה התחתונה (יחזקאל מג, יד), ורבי נחמיה אומר אמרו ישראל רבש"ע מה שעשו בנו תשיב להם גמול ה' כמעשה ידיהם ועל ששרפו תורתך שכתב בה מזוקק שבעתים (תהלים יב, ז) השב לשכנינו שבעתים אל חיקם.

תבע גאולתי דודי וקרובי וכן איתא במדרש (לקח טוב ויקרא כו, ב) על בני הגלות נאמרה פרשה זו. וכי תשיג יד גר ותושב עמך (שם כה, מז), אלו ערי יהודה וירושלים שנאמר (איכה א, ה) היו צריה לראש. ומך אחיך עמו (ויקרא שם), מה גרם לאחיכם להשתעבד? על שנתחברו עמו. אעפ"כ אחרי נמכר גאולה תהיה לו (שם מח), שנאמר (ירמיה לא, י) כי פדה ה' את יעקב וגאלו. או דודו או בן דודו [יגאלנו] (ויקרא כה, מט) [שנאמר] (שה"ש ב, טז) **דודי לי ואני לו**, או בן דודו זה מלך המשיח שנאמר

תַּחֲשִׁישׁ לִי מִפֶּלֶט עֶמֶךָ לְעֶרְבִי:
מִחֲצַבַת רֶהֱב הָעִירָה נָקָם לְלָבוּשׁ.
שְׁחִץ עֲדִינָה תִּשְׁבִּית מִכְּתִי לְחָבוּשׁ.
לְדֶרוֹךְ פּוּרָה בְּגָדֵי נָקָם תִּלְבּוֹשׁ.
מְלוּכָה לְאֶדְרֶךְ כְּמִי יָם סוּף בִּיבּוּשׁ:
 עֲזַרְת אֲבוֹתֵינוּ וכו'.

(המחרפים ומגדפים נגדך) וגם שלח לנו רפואה מהצרות. לדרוך פורה בגדי נקם תלבוש אחוז במידת הנקם כדי שתרמוס את הגויים כאדם הרומס את הענבים בגת. מלכותך לאדרך כמי ים סוף ביבוש ואז, בגאולה העתידה, נשבח את כבוד מלכותך כמו ששיבחנוך בקריעת ים סוף.

מקורות ומדרשים

בו (תהלים ב, ז) אני היום ילדתיך. או השיגה ידו [ונגאל] (ויקרא שם) [שנאמר] (דברים ל, ב-ג) ושבת עד ה' אלהיך וגו' ושב ה' אלהיך את שבותך. ואם לא יגאל באלה ויצא בשנת היובל (ויקרא שם נד). [שנאמר] (ישעיה כז, יג) והיה ביום ההוא יתקע בשופר גדול. כי לי בני ישראל עבדים (ויקרא כה, נה) לא בני ישראל עבדים לאומות העולם.

מחצבת רהב איתא בגמרא (ב"ב עז, ע"ב) ובתבונתו מחץ רהב אמר ר' יצחק, ש"מ: שרו של ים רהב שמו. ועל הפסוק (תהלים פט, יא) אתה דכאת כחלל רהב ת"י את שפיתא היך קטיל דחרבא (אתה השפלת כמו שנהרג בחרב את) רהבא הוא פרעה רשיעא.

שחץ עדינה וכו' לדרוך פורה והכי איתא במדרש (שמו"ר טו, טז) העובדי כוכבים אמרו להם לישראל היכן אלהיכם שנאמר (דברים לב, לו) אי אלהימו. ועתה שמעי נא זאת עדינה היושבת לבטח האמרה בלבבה אני ואפסי עוד (ישעיה מז, ח): מה הקב"ה עתיד לעשות לה? (דברים לב, מב) אשכיר חצי מדם. ולא זאת בלבד אלא שעתידי לדרוכן שנאמר (ישעיה סג, ג) פורה דרכתי לבדי. והוא עתיד לדרוך במנעלו לכל גדולי אדום שנאמר (תהלים ס, י) על אדום אשליך נעלי.

בגדי נקם תלבוש איתא במדרש (פסיקתא דר' כהנא שוש אשיש ב') על הפסוק (ישעיה סא, י) כי הלבישני בגדי ישע, שבעה לבושי' הקב"ה לבשן משנברא העולם עד שעה שעתידי ליפרע מאדום הרשעה וכו', כשנפרע מן אומות העולם ילביש לבוש נקם שנאמר (שם נט, יז) וילבש בגדי נקם תלבושת.

זולת לשבת שניה אחר ר"ח אייר

על פי א"ב ובסוף חתום בנימן והוא ר' בנימן ב"ר זרח חי בערך 980 - 1050 וחיבר אלוקינו אלקים אמת (יוצר לשבת ר"ח מ"א ומ"פ)

אֱלֹקִים אֵל דְּמִי לָךְ אֵל תִּשְׁקוּט
וּתְחַרֵּשׁ הַקְּב"ה אֶל תִּשְׁתּוּק
 ותבליג.

אֱלֹהִים אֵל דְּמִי לָךְ אֵל תִּשְׁקוּט
וּתְחַרֵּשׁ הַקְּב"ה אֶל תִּשְׁתּוּק
 ותבליג.

מקורות ומדרשים

אלקים וכו' נהרס ונחרש וכן איתא במדרש (תהלים קט, א) אמר דוד לפני הקב"ה אתה תהלתי

**בַּעַד נֹה הַיִּכְלָךְ בִּי נִהְרָם וְנִחְרָשׁ.
גוֹיִם יִרְשׁוּהוּ בְּבֶן רְאוּי לִירָשׁ.
דָּם עֲבָדֶיךָ שָׁפְכוּ וְדָרוּשׁ לֹא נִדְרָשׁ:
הֲלֹא אַתָּה מֵאֵז וּמִקֶּדֶם בְּכָל צָרָתְךָ
צָרָתִי.**

הֲלֹא אַתָּה מֵאֵז וּמִקֶּדֶם בְּכָל צָרָתְךָ
צָרָתְךָ הָיָה בְּכָל פֶּעַם שֶׁהָיָה יִשְׂרָאֵל בְּגִלוּת וּבְצָרָה הִיָּיתָ גַּם אַתָּה, הַקֶּבֶ"ה, בְּגִלוּת וּבְצָרָה אַתָּם.

מקורות ומדרשים

ומחריש, אלהי תהלתי אל תחרש! וכן הוא אומר
העל אלה תתאפק ה' תחשה ותעננו (ישעיה סד, יא)

ומחריש אתה על כל אלה? אלהים אל דמי לך אל תחרש (תהלים פג, ב)! ואתה מחריש על מה שעשו
בתוך ביתך? שנאמר בית קדשנו ותפארתנו [וגו'] היה לשרפת אש (ישעיה סד, י). אמר להם הקב"ה
החשיתי מעולם אחריש אתאפק (שם מב, יד) הרי שלש מלכיות ראשונות (כנגד החשתי, אחריש, אתאפק).
עכשיו באדום כיוולדה אפעה (שם) (אצעק וארעיש כאשר יולדת). וכן הוא במכילתא (שמות השירה ח)
על הפסוק (שמות טו, יא) מי כמוך באלים ה' מי כמוך באלמים שומע עלבון בניך ושותק.

נוה היכלך הוא בית המקדש כדאיתא במכילתא (השירה, ג) זה אלי ואנוהו (שמות טו, ב). רבי יוסי
בן דורמסקית אומר אעשה לפניו מקדש נאה ואין נוה אלא בית המקדש שנאמר (תהלים עט, ז) ואת
נוהו השמו, ואומר (ישעיה לג, כ) חזה ציון קרית מועדינו עיניך תראינה ירושלם נוה שאנן.

ונחרש, גוים ירשוהו וכו' לירש. משמע שנבואת ציון שדה תחרש וירושת הגוים את א"י
קשורים זה בזה. וכן הוא במדרש (אגדת בראשית סד) על הפסוק (מיכה א, טו) עד היורש אבינא) לך יושבת
מרשה (אני, הקב"ה, אביא עליכם יורש, אתם בני"י היושבים בעיר מרשה. ופרש"י מרשה לשון נופל
על לשון, אביא יורש למרשה). אמר הקב"ה לישראל אעפ"י שהתניתי עם אברהם אביכם ואמרתיו לו
(בראשית יג, יז) קום התהלך בארץ וגו' כי לך אתננה, עשיתי מה שאמרתיו לו ונתתי לו את כל הארץ
שנאמר (נחמיה ט, כד) ויבואו הבנים וירשו את הארץ וכו'. אבל אתם הכעסתם אותי ותבואו ותטמאו
את ארצי וגו' (ירמיה ב, ז). ומה אני עושה לכם? הרי אני מביא את האומות ומוציאין אתכם ממנה
(והם יורשים אותה, כמ"ש) **עוד היורש אביא לך יושבת מרשה** (מיכה שם) מפני שלא שמעתם דבריו
של מיכה המורשתי מה שהיה אומר (ולשון יושבת מרשה ע"ש הנביא מיכה שהיה מעיר מרשה ולכן
נקרא מיכה המורשתי). שנאמר (ירמיה כו, יח) מיכה המורשתי היה ניבא בימי חזקיהו מלך יהודה וגו'
ציון שדה תחרש, לפיכך נעשה להם כך. לכן סמך הפייטן ענין ונחרש לענין גוים ירשוהו כבן ראוי
לירש כי נבואת החרישה התנבא מיכה המורשתי, וכעונש שלא שמעו לנבואתו ירשו הגוים את א"י.
בכל צרתם צרת והכי איתא במדרש (מכילתא בא, יד) כל זמן שישראל משועבדין כביכול שכינה
עמהם שנאמר (שמות כד, י) ויראו את אלהי ישראל ותחת רגליו כמעשה לבנת הספיר (וירשוהו) (ספרי
זוטא י, לה) ע"ש הלבנים שנשתעבדו בהם במצרים) וכשנגאלו מה הוא אומר? (שם) וכעצם השמים
לטוהר (שהיה אור לפניו) וכן פרש"י (שם), ונאמר (ישעיה סג, ט) בכל צרתם לו צר. וכו' ואומר (ש"ב ז,
ג) מפני עמך אשר פדית ממצרים גוים ואלהיו. וכו' רבי עקיבא אומר אלמלא מקרא כתוב אי אפשר
לאמרו כביכול אמרו ישראל לפני הקב"ה עצמך פדית (שמשמע מהפסוק שהקב"ה נגאל ממצרים עם
בני"י). וכן את מוצא בכל מקום שגלו שכינה עמהם. גלו למצרים שכינה עמהם שנאמר (ש"א ב, כז)
הנגלה נגליתי אל בית אביך בהיותם במצרים. גלו לבבל שכינה עמהם, שנאמר (ישעיה מג, יד) למענכם

ביאור המילים

נוה — משכן.

וְטָרַם קְרֹאוֹךְ רַחֲמִים הַכְמָרָה.

זְנִיחָתָם עֵתָהּ וּפְנִיִּים הַסִּתְרָתָהּ.

חֲדָשׁ אָכַל חֶלֶק לֶךְ בִּירְרָתָהּ:

חֶלֶק לֶךְ בִּירְרָתָהּ וּבְחֹדֶשׁ אֵב נִשְׁמַד הַחֶלֶק הַטּוֹב שֶׁבְּחֵרֶת לֶךְ - בְּנֵי יִשְׂרָאֵל מִתּוֹךְ הָאוֹמוֹת, וּמִקּוֹם הַמִּקְדָּשׁ מִתּוֹךְ כָּל הָעוֹלָם.

מקורות ומדרשים

ביאור המילים

שולחתי בבלה. גלו לעולם שכינה עמהם שנאמר הכמרת — התמלאת. חדש — בחודש אחד (אב). (ירמיה מט, לח) ושמתי כסאי בעולם. גלו לאדום

שכינה עמהם שנאמר (ישעיה סג, א) מי זה בא מאדום חמוץ בגדים מבצרה. וכשעתידין לחזור כביכול שכינה עמהם שנאמר (דברים ל, ג) ושב ה' אלהיך אינו אומר והשיב אלא ושב.

וטרם קראוך רחמים הכמרת כדאיתא במדרש (דב"ר ב, י) אמר דוד לפני הקב"ה רבש"ע כשיהיו אומות העולם באים להתפלל לפניך אל תענה אותן וכו' אבל כשישראל קוראין אצלך מיד שמע תפלתנו שנאמר (תהלים ד, ב) בקראי ענני אלהי צדקי אמר לו הקב"ה מה אמרת בקראי ענני? חייך עד שלא תקראני אני אענה אתכם! שנאמר (ישעיה סה, כד) טרם יקראו ואני אענה, שאין לי אומה אחרת אלא אתם.

ופנים הסתרת כשיש לבני ישראל צרות זה בגלל שהקב"ה מסתיר פניו מהם, והצרות באות עליהם. כדאיתא במדרש (ר"ר פתיחתא ד) ר' יהודה בר' סימון פתח ויאמר אסתירה פני מהם (דברים לב, כ) [משל] לבן מלך שיצא לשוק ומכה ואינו לוקה מבזה ואינו מתבזה, והיה עולה אצל אביו במרוצה [כשרצו להענישן]. אמר לו אביו מה את סבור שבכבודך את מתכבד (האם אתה חושב שהכבוד שעושים לך הוא בזכותך)? אין את מתכבד אלא בכבודי! מה עשה אביו? **הפליג דעתו ממנו** (התרחק ממנו), ולא היה בריה משגחת עליו. כך בשעה שיצאו ישראל ממצרים נפלה אימתן על כל האומות, שנאמר (שמות טו, יד-טז) שמעו עמים ירגוזן חיל אחז יושבי פלשת וכו'. כיון שבאו לידי עברות ומעשים רעים, אמר להם הקב"ה מה אתם סבורים שבכבודכם אתם מתכבדים? אין אתם מתכבדים אלא בשביל כבודי! מה עשה הקב"ה הפליג דעתו מהם קימעא ובאו עמלקים ונודווגו להם לישראל, שנאמר (שמות יז, ח) ויבא עמלק וילחם עם ישראל ברפידים, ועוד (אח"כ) באו כנעניים ונודווגו לישראל שנאמר (במדבר כא, א) וישמע הכנעני. [ואח"כ היו מתפללים וחוזרים בתשובה] אמר הקב"ה אין בכם אמנה של ממש, אין אתם מאמינין לדבריכם, הפכפכין אתם. שנאמר (דברים שם) כי דור תהפכות המה בנים לא אמן בם. [לא] אמן [בם] כתיב בשעה שהנביאים מברכין אותן לא פתח אחד מהם לומר אמן עד שאמרו ירמיה שנאמר (ירמיה יא, ה) ואען ואמר אמן ה'. באותה שעה אמר הקב"ה הפכפכין אתם טרחנין הם סרבנין הם. לכלותן אי אפשר, להחזירן למצרים אי אפשר, להחליפן באומה אחרת אי אפשר (שכבר נשבעתי לאבות) אלא מה אעשה להם הריני מייסרן ביסורים, ומצרפן ברעבון.

חודש אכל חלק לך בררת על הפסוק (הושע ה, ז) עתה יאכלם חדש את חלקיהם פירש"י חודש אב. וכן יסד ר"א הקליר (בקנה אי כה אמר) והן עתה חלקם אכל חדש

חלק לך בררת כדאיתא במדרש תנאים (דברים לב, ט) אף הקב"ה אמר להן אין חלקי אלא ישראל לכך נאמר (דברים לב, ט) כי חלק ה' עמו יעקב חבל נחלתו, אין חבל אלא גורל שנאמר (תהלים טז, ו) חבלים נפלו לי בנעימים.

טַחִי תַּפֵּל שׁוֹחֲחִים לִי בַּחֲרָף.

יּוֹצֵרְךָ שֶׁכַּחַךְ וּפְנֵה לְךָ עֶרֶף.

בְּלִינוּ בֵּית מִרְפִּידוֹ וְטִמְאָנוֹהוּ בְּגֶרֶף.

לֹא חָשׁ לְהוֹשִׁיעַ כִּי נָטַשׁ וַיֵּרָף:

מִלֶּךְ עֲלִיוֹן עַד אֲנָה עָלִי יִתְמָלְאוֹן.

ככלי מסואב. לֹא חָשׁ לְהוֹשִׁיעַ כִּי נָטַשׁ וַיֵּרָף ולכן הקב"ה לא מיהר להושיעכם, כי כבר עזבכם והניחכם.

מִלֶּךְ עֲלִיוֹן עַד אֲנָה עָלִי יִתְמָלְאוֹן הקב"ה, שאתה משגיח ויודע הכל, עד מתי יתאספו הגויים להרע ולהציק לי.

מקורות ומדרשים

ביאור המילים

טחי תפל — כינוי לאומר מלים בלי תוכן ובלי יסוד. בחרף — בחרפה ובעזות. בית מרפידו — כינוי לבית המקדש. כגרף — ככלי מאוס. וירף — ועזב. יתמלאון — יתאספו.

(טז) פני ה' חלקם לא יוסיף להביטם, לכך נאמר ודים הליצוני עד מאד, ואעפ"כ מתורתך לא נטייתי. **בית מרפידו** בית המקדש נקרא מרפד כדאיתא בגמרא (מגילה י, ע"ב) נבוכדנצר הרשע, ששרף **רפידת** בית ה', דכתיב (שה"ש ג, י) רפידתו זהב. ופירש"י (איוב מא, כב) ירפד לשון מצע ומשכב כמו רפידתו זהב. ודרשו חז"ל (שהש"ר א, טז) את הפסוק (שה"ש א, טז) אף ערשנו רעננה, זה בית המקדש, המד"א (מ"ב יא, ב) [ותגבגבו אתו וכו'] ואת מניקתו בחדר המטות. מהו בחדר המטות? ר' אלעזר ור' שמואל בר נחמן, ר' אלעזר אמר [שהחביאו את יואש מלך יהודה כשהיה תינוק] בתאים [שליד ההיכל (מדות פ"ד, מ"א)] ורבי שמואל בר נחמן אמר [שהחביאוהו] בעליות [של קודש הקדשים] (שם מ"ה), ולא פליגי, מאן דאמר בתאים בימות הגשמים, מאן דאמר בעליות בימות החמה. ופרש"י על הפסוק בחדר המטות (מ"ב שם) בעליית בית קדשי הקדשים כמ"ש אומר (שם ג) ויהי אתה בית ה' מתחבא וגו' עליו אמר דוד (תהלים כז, ה) כי יצפנני בסכה יסתירני אהלו וקורא אותה חדר המטות על שם בין שדי ילין (שה"ש א, יג) וזהו שיסד ר' אליעזר (לא מצאתי) נפץ חדר המטות חורבן ביתך יכפר עליהם. ולהלן (שהש"ר שם) מפרש הטעם שנקרא ביהמ"ק בלשון "חדר המטות" ו"ערשנו" מה מטה זו אינה עשויה אלא לנחת רוח כך עד שלא נבנה בית המקדש היתה השכינה מטלטלת ממקום למקום, וכו' משנבנה בית המקדש זאת מנוחת עדי עד (תהלים קלב, יד). ודומני ששמעתי מאאמו"ר זצ"ל שהקשה על דברי ר"א הקליר (קינה אהלי אשר תאבת) "אהלי אשר חנית בתאיו מפה ומפה" שלא מצינו שהשרה הקב"ה שכינתו דוקא בתאים. אלא כיון שנקראו התאים חדר המטות, וכיון שחדר המטות מרמז על הפסוקים בין שדי ילין אף ערשנו רעננה, שהם מדברים על השראת השכינה, מכאן ראינו ששרתה השכינה בתאים.

וטמאנוהו כגרף כמ"ש (תהלים פג, ב) באו גוים בנחלתך טמאו את היכל קדשך. ובגמרא (גיטין נו, ע"ב) איתא טיטוס הרשע וכו' תפש זונה בידו ונכנס לבית קדשי הקדשים והציע ספר תורה ועבר עליה עבירה. ור"א הקליר יסד (קינה זכור את אשר) בבית קדש הקדשים צחנתו השריץ, ואמר לי אאמו"ר זצ"ל שעשה צרכיו בקודש הקדשים, וביקשתיהו ולא מצאתי סמך לדבר מהמדרש.

טחי תפל שוחחים לי בחרף הגויים שהם "מורחים" מלים ורעיונות בלי ממשות, מחרפים אותי ואומרים לי. יוצרך שכחך ופנה לך עורף הקב"ה שברא אתכם שכת וזנח אתכם. בלינו בית מרפידו וטמאנוהו כגרף וראיה לכך שהרסנו את בית מקדשו, שנמשל לחדר מטות (ראה מקורות ומקור המלים) וטמאנו אותו

**נֹהֲמִים כְּלָבָאִים וְכַהֲמוֹת יָם יִשְׁאוּן.
שִׁגְיָא כַח רָמָה יָדָךְ בַּל יַחְזִיזוּ וַיִּרְאוּן.
עַדִּי כִמְהִי יִשְׁעָךְ מוֹפְתֶיךָ יִתְפַּלְאוּן:
פֶּשַׁע שִׁמְם קֹדֶשׁ וְהַחֲזוֹן וְהַתְמִיד.**

נוהמים כלבאים וכהמות ים
ישאון הם מרעישים כמו אריות
וכמו הים הסוער. שגיא כח רמה
ידך בל יחזיון ויראוון הקב"ה,
הכל יכול, אל תתן להם לראות
בגדולתך כשתמלוך ותשלוט על
העולם. עדי כמיהי ישעך
מופתך יתפלאון לעתיד לבא,

בזמן שישראל, שחיכו לגאולה, יתפלאו מנסידך.

פשע שומם קודש והחזון והתמיד מקום המקדש שעליו בנוי בית ע"ז, ונבואת אחרית הימים, וקרבנות התמיד.

ביאור המילים

ישאון — ירעישו. עדי — כאשר. פשע שומם —
עבודה זרה. והחזון — והנבואה.

מקורות ומדרשים

כהמות ים ישאון. פסוק זה נדרש על הגויים במדרש
אגדה (נח, ח) (הגויים נמשלו למים שנאמר (ישעיהו יז, יב)
הוי המון עמים רבים כהמות ימים יהמיון.

רמה ירך וכו' מופתך יתפלאון ויסד זה עפ"י מדרש אותיות רבי עקיבא (נוסח א, כ) כ"ף זה
[אות כ'] כף [של] שכינה שהוא מכה זו על גבי זו בשמחה רבה בסעודתן של צדיקים לעולם הבא
ועומד ומרקד לפנייהם בסעודה ועל אותה שעה אמר ישעיה (ישעיהו כו, יא) יי רמה ירך בל יחזיון. מהו
רמה ירך? מלמד שעתידי ישעיה לומר לפני הקדוש ברוך הוא בסעודתן של צדיקים שבגן עדן בשעה
שהקדוש ברוך הוא עומד ומרקד לפני הצדיקים רבון של העולם רמה ירך בל יבאו רשעים ויראו
בטובתן של צדיקים. משיב הקדוש ברוך הוא ואומר ישעיה בני יבאו רשעים ויראו בטובתן
ובשמחתן וילבשו בושא ויעטו כלימה שנאמר (שם) יחזו ויבושו קנאת עם. משיב ישעיה ואומר לפני
רבנו של עולם לא יבאו ולא יראו. אומר הקדוש ברוך הוא מי מכריע בינינו שנעשה כדברו? משיב
ישעיה ואומר לפני רבנו של עולם תבא כנסת ישראל ותכריע בינינו ונעשה כדבריה. וכו' מיד הולך
מטטרון ומביא את כנסת ישראל לפני הקדוש ברוך הוא ולפני ישעיה וכו' [אומר לה הקב"ה] מה את
אומרת? משיבה יבאו ויראו ויבושו שנאמר (מכה ז, י) ותרא אויבתי ותכסה בושא. באותה שעה באין
רשעים לפתחי גן עדן ועומדין מבחוץ ורואין את כל הצדיקים כל אחד ואחד ביקרן, כל אחד ואחד
ברבותו, כל אחד ואחד בלבוש מלכות ובכתר מלכות ובעדי מרגליות של מלכים. וכל אחד ואחד יושב
כמלך על כסא של זהב, ולפני כל אחד ואחד שלחן של מרגליות וכו' וקרני הוד וקרני הדר על ראשיהן
וזיקים וברקים יוצאין מפיהן וזיו פניהן הולך מסוף העולם ועד סופו כזיו החמה וכו' ואלפי אלפים
ורבו ריבי רבבות מלאכי השרת עומדין לפנייהן ואוחזין בידיהן כינורות ונבלים ומצלתים וכל כלי שיר
ומרגנים לפנייהם בסעודה והקדוש ברוך הוא עומד בעצמו ומרקד בעצמו בסעודה וחמה ולבנה
וכוכבים ומזלות מימינו ומשמאלו ומרקדין לפנייהן עמו וכיון שרואין כל הרשעים כולן את כל
אותה גדולה ומלכות ואת כל אותו הכבוד מגביהין את קומתו מאה אמה כהיכל מפני כבודן של
צדיקים להסתכל בהן ויהיו שואלין עליהן לומר מה הן הללו שכל אותו הכבוד וכל אותה גדולה וכל
אותה מלוכה עשה להן הקדוש ברוך הוא משיבין מלאכי השרת ואומרים להן הללו עמו של הקדוש
ברוך הוא שעסקו בתורתו וקיימו את המצות והביאום לגן עדן ליתן להם שכר טוב וחלק טוב לפי
מעשיהם מיד נופלין רשעים על פניהם ופותחים את פיהם בשבחו של הקדוש ברוך הוא ושל צדיקים
ואומרים אשרי העם שככה לו אשרי העם שיי אלהיו (תהלים קמד, טו). ואע"פ שמסקנת המדרש וגם
מדרש דומה (תרכ"א זוטא כא) הוא שהגויים אכן יראו בגדולת בני ישראל ובפלאות שיעשה להם הקב"ה,
בחר הפייטן את לשון הכתוב בל יחזיון.

פשע שומם קודש והחזון והתמיד הוא חזון דניאל בפ"ח שהמלכות הרביעית תגדל ותגבר

צִפָּה בִּימֵי קָדֶם לְחֹדֶשׁ וּלְהַעֲמִיד.
קִרְבָּנוֹת שָׁחַר וְעֶרְבִים לְמִזְבֵּחַךְ תִּתֵּמִיד.
רַעֲיָתְךָ קוֹמֶם שׁוֹטְנָה וְעוֹיְנָה תִּשְׁמִיד:
שְׁעָרִים הַטְּבוּעִים הֵקֵם עַל תֵּלָם.
תִּיָּסֵד עַל מְכוֹנוֹ הַיָּכֹל וְאוֹלָם.
בַּעֲשׂוֹתְךָ נִוְרָאוֹת יִקְוֹךְ עִם עוֹלָם.
מִוְרָאָךְ נִצַּח יַעֲרִיצוּ כְּאִזּוֹ בְּהַגְאָלָם:
 עֹרֶת אֲבוֹתֵינוּ וכו'.

צפה בימי קדם לחדש ולעמיד
 ראה לחדש אותם ולקיים אותם
 כימי קדם. קרבנות שחר
 וערבים למזבחך תתמיד
 והתמידים של שחר ושל בין
 הערביים יהיו תמיד על מזבחך.
 רעיתך קומם שוטנה ועוינה
 תשמיד ובזמן ההוא תכונן את
 כלל ישראל ותשמיד את שונאיה.

שערים הטבועים הקם על תלם
 הקם במקומם הראוי את שערי
 ירושלים שטבעו בארץ בזמן
 החרבן. תיסד על מכונו היכל
 ואולם וכן תעמיד במקומו את
 היכל בית המקדש והאולם
 שלפניו. בעשותך נוראות יקווך עם עולם
 ייחלו לך. מוראך נצח יעריצו כאז בהגאלם
 קריעת ים סוף.

מקורות ומדרשים

ותחריב את בית המקדש ותשבית את קרבן התמיד.
 וכן לעיל (דניאל ח, יא) וממנו הורם התמיד, ולהלן
 (שם יג) עד מתי החזון התמיד והפשע שומם. וכן
 בפרק יא (לא) והסירו התמיד ונתנו השקץ משמם
 וגם בסוף הספר (יב, יא) ומעת הוסר התמיד. ולכן הסמל של ביאת המשיח הוא חידוש קרבן התמיד
 וכן יסד קרבנות שחר וערבים למזבחך תתמיד.
שערים הטבועים ובגמרא (סוטה ט, ע"א) מפרש דרש ר' חנינא בר פפא, מאי דכתיב (תהלים לג, א)
 רננו צדיקים בה' לישרים נאווה תהלה? אל תקרי נאווה תהלה אלא נווה תהלה (על עסקי נווה - בתים
 שבנו — יהללוהו), זה משה ודוד שלא שלטו שונאיהם במעשיהם. דוד דכתיב (איכה ב, ט) טבעו בארץ
 שעריה (ומיירי בעיר דוד שבנה דוד המלך), משה דאמר מר: משנבנה מקדש ראשון, נגנו אהל מועד,
 קרשיו, קרסיו ובריחיו ועמודיו ואדניו. היכא? אמר רב חסדא אמר אבימי תחת מחילות של היכל.
בעשותך נוראות יקווך עם עולם כשיראו העכו"ם הנסים הגדולים שיעשה הקב"ה עם ישראל
 לעתיד לבא יודו כולם במלכות ה'. והכי איתה במדרש הגדול (בראשית לו, סוף לט) אמר ר' אבא בר
 כהנא מאי דכתיב (ישעיהו יא, י) והיה ביום ההוא שורש ישי אשר עומד לנס עמים? לכשירם נסו של
 מלך המשיח כל התורנין של אומות העולם משתברין וכל החבלים מתנטשין וכן הספינות משתברות
 (התורן, החבלים והספינות הם משל למלכויות ולע"ז שלהם שהם בוטחים בהם כמו שאדם בוטח
 בחוסן ספינתו לשמרו כשהוא בלב ים) ואין עומד מכולן אלא ניסו של בן דוד שנאמר אשר עומד
 לנס עמים. וכן הוא אומר (שם לג, כג) נטשו חבליך בל יחזקו כן תרנם בל פרשו נס וכו'. וכן כשעומד
 נסו של בן דוד כל לשונות של אומות בטילות והנימוסות שלהן בטילין. וכו' באותה שעה שהוא
 אומר? אליו גוים ידרשו (שם יא, י). כולן אומרין מה בדינו עכשיו? מיד והלכו עמים רבים ואמרו
 לכו ונעלה אל הר ה' ויורנו מדרכיו ונלכה בארחתיו (שם ב, ג) בין רוצים בין לא רוצים. ומה
 מצוות הוא נותן להם? כגון ציצית ומזוזה וסוכה ולולב. וכו' והאומות למדין [תורה] מן המשיח
 שנאמר אליו גוים ידרשו והיתה מנוחתו כבוד.

ביאור המילים

צפה — ראה ושים לב. שוטנה — אויביה. ועוינה —
 — ומעניה. עם עולם — כל הגויים. יעריצו —
 יקדישו

זולת לשבת שלישית אחר ר"ח אייר

על פי א"ב ובסוף חתום משלם והוא רבינו משלם ברבי קלונימוס מחבר אמיך נשאתי, שחרית ליו"כ מ"א ומ"פ, ואמיץ כח, עבודת יו"כ מ"א ומ"פ. חי בין 900 ו1000. רבי קלונימוס ברבי משלם הפרנס ממנצא, שנהרג בגזירות תתנו היה כנראה נינו.

אַתָּה אֱלֹהִים וְזוֹלָתְךָ אֵין עוֹד.

עֲדִינָה נְמָה אָנִי וְאַפְסִי עוֹד.

בְּאַתִּי בְּחֲדָרֵי מֶלֶךְ וְעֲרַעְרְתִּי מְקוֹם וְעוֹד.

וּבְשָׁלוֹם יֵצְאֵתִי בְּלִי פָגַע וּמִעוֹד:

הקדשים שהוא המקום אשר שם הקב"ה נפגש עם בני ישראל. ובשלוש יצאתי בלי פגע ומיעוד ואחרי שהחרבתי את בית המקדש יצאתי בשלום בלי נזק ומכשול.

אתה אלקים וזולתך אין עוד באמת אתה הוא ה' לבדך ואין מלבדך אלוקים. עדינה נמה אני ואפסי עוד אך מלכות אדום אמרה שהיא המולכת, ואין עוד שליט מלבדה. באתי בחדרי מלך וערערתי מקום ויעוד ולראיה היא אומרת שהיא נכנסה לבית המקדש והחריבה את קודש

מקורות ומדרשים

ביאור המילים

עדינה נמה אני ואפסי עוד והכי איתא במדרש (שמו"ר טו, טז) העובדי כוכבים אמרו להם לישראל היכן אלהיכם שנאמר (דברים לב, לו) אי אלהימו. ועתה שמעי נא זאת עדינה היושבת לבטח האמרה בלבבה אני ואפסי עוד (ישעיה מז, ח): מה הקב"ה עתיד לעשות לה? (דברים לב, מב) אשכיר חצי מדם. ולא זאת בלבד אלא שעתידי לדרך שנאמר (ישעיה סג, ג) פורה דרכתי לבדי. והוא עתיד לדרוך במגעלו לכל גדולי אדום שנאמר (תהלים ס, י) על אדום אשליך נעלי.

בחדרי מלך הוא בית המקדש כדאיתא במדרש (לקח טוב שה"ש א, ד) הביאני השם חדריו בחדרי התורה והמצות ובחדרי מקדשו וכו' כשם שהבטחתיני (ישעיה נו, ז) והביאותים אל הר קדשי ושמחתים בבית תפילתי וכן משמע במדרש (ויקרא א, א).

וערערתי והכי איתא במדרש (שמו"ר לה, ה) מכל המלכיות יקבל הקב"ה דורון לעתיד לבא חוץ מאדום [כי היא החריבה את ביהמ"ק]. והרי בכל אף היא החריבה אותו? אלא על שלא קעקעה אותו (שהחריבה רק את התקרה ולא את הכתלים) אבל אדום מה כתיב בה (תהלים קלז, ז)? האומרים ערו ערו עד היסוד בה עד עכשיו היסוד בה (שהיו שואלים זה לזה, האם עוד נשאר יסוד לביהמ"ק? בואו ונחריבנה!), לפיכך לא נכתב ברזל במשכן ובמקדש שמשולין בו אדום.

מקום ויעוד ובשלום יצאתי בלי פגע רבנו משלם יסד גם את הפיוט אמיץ כח לעבודת יו"כ מנהג אשכנז ומנהג פולין. ושם יסד רגל ועמד מקום ועוד ארון ובסוף הפיוט יסד ויום טוב היה עושה כה"ג וכו' ויצא בשלום בלי פגע. נלע"ד שרבנו משלם לקח את המלים האלו מפיוט העבודה שלו (שהיתה ידועה וחביבה בכל תפוצות אשכנז) כדי להדגיש את הניגוד בין בני אדום לבין הכה"ג ששניהם נכנסו לקדש הקדשים ויצאו בלי נזק, ואת חילול ה' וצער השכינה הנובעים מכך.

גבוריו שוסתי את החזקים ביותר
בבני ישראל הרגתי. אביריו
עסיתי את גבורי החיל של בני
ישראל לחצתי. צבאיו רצצתי
את צבאות היהודים פוררתי.
קהל ריעצתי את בני ישראל
שברתי. דירותיו הרסתי את בית
המקדש שבו שכן הקב"ה
החרבתי. חצירותיו רמסתי
בעזרה דרכתי. נחלתו ענתי ואת
בני ישראל שהקב"ה בחר בהם
לנחלה עניתי. ורע לא אונתי ולא
אירע לי שום עונש על כך.

הנני שלוח דשנה ורעננה הרי
אני אדום מולכת בבטחה ובריווח.

יושבת בארמון שקטה ושאננה ואני יושבת בארמונותי ברגיעה. ואיה נפלאותיו אשר הפליא לכנה
ולאן נעלמו ניסיו שעשה לבני ישראל כשיצאו ממצרים. מדוע מידי לא יצילנה ואם הקב"ה חפץ
בבני" מדוע לא הושיע אתכם מהגלות.

גבוריו שוסיתי אביריו עסיתי.
צבאיו רצצתי קהל ריעצתי.
דירותיו הרסתי חצרותיו רמסתי.
נחלתו ענתי ורע לא אניתי:
הנני שלוח דשנה ורעננה.
יושבת בארמון שקטה ושאננה.
ואיה נפלאותיו אשר הפליא לכנה.
מדוע מידי לא יצילנה:

מקורות ומדרשים

שוסתי — השמדתי. עסיתי — לחצתי. רצצתי —
פוררתי. ריעצתי — שברתי. לכנה — כינוי לבני
ישראל.
גבוריו שוסיתי וכו' חצרותיו רמסתי
וכו' ואיה נפלאותיו וכו' לא יצילנה כדאיתא
בגמרא (יומא טז, ע"ב) אמר רבי יהושע בן לוי
למה נקרא שמן אנשי כנסת הגדולה שהחזירו
עטרה ליושנה אתא משה אמר (דברים י, יז) האל הגדול הגבור והנורא. אתא ירמיה ואמר נכרים
מקרקרין בהיכלו איה נוראותיו לא אמר נורא. אתא דניאל אמר נכרים משתעבדים בבניו
איה גבורותיו לא אמר גבור. אתו אינהו ואמרו אדרבה זו היא גבורתו שכובש את יצרו שנותן
ארץ אפים לרשעים ואלו הן נוראותיו שאלמלא מוראו של הקדוש ברוך הוא היאך אומה אחת
יכולה להתקיים בין האומות.

הנני שלוח וכו' ושאננה איתא במדרש תנאים (דברים יא, טז) וכבר היו רבן גמליאל ור' יהושע
ור' אלעזר בן עזריה ור' עקיבה נכנסין לרומי ושמעו קול המייה של מדינה מפטילים עד מאה ועשרים
מיל. התחילו הן בוכין ור' עקיבה מצחק. אמרו לו עקיבה מפני מה אנו בוכין ואתה מצחק? אמר להן
ואתם למה בכיתם? אמרו לו ולא נבכה? שהגוים עובדי ע"ז זוכחין לאלהיהם ומשתחוין לעצביהם
ויושבין בטח ושאנן ושלוח ובית הדום רגלי אלהינו נעשה שריפת אש ומדור לחית השדה! אמר
להן אף אני לכך צחקתי. אם כן נתן למכעיסיו לעושי רצונו על אחת כמה וכמה!

שקטה ושאננה וכו' והכי איתא במדרש (מדרש תהלים עג, ב) בעמל אנוש אינימו ועם אדם לא
ינגעו. וכן איוב הוא אומר (איוב כא, ט) בתייהם שלום מפחד ולא שבט אלוה עליהם, אין אחד מהם
חושש לא בעינו ולא בשינו, ולא עוד אלא שהקב"ה מייחל (מיישר) לפנייהם את הדרכים, שנאמר
(תהלים י, ה) יחילו דרכיו בכל עת, ולא עוד אלא שאין הייסורין נוגעין בהם, שנאמר (שם) מרום משפטך
מנגדו (המשפטים שלך, היינו היסורים, מורמים מעליהם), ולא עוד אלא שרודין בשונאיהן, שנאמר
(שם) כל צורריו יפיח בהם. הוי בעמל אנוש אינימו. לכן ענקתמו גאווה (הם לובשים את גאוותם כמו
מחרוזת סביב הצוואר).

ביאור המילים

**זְמִירוֹת הֵיכְלוֹ הַחֲשִׁיתִי וְהִלְלָתִי
שִׁירוֹתָיו.**

**וְהִצַּתִּי בָאֵשׁ מִקֹּדֶשׁוֹ וְקִרְקַרְתִּי
קִירוֹתָיו.**

חֲלַלְתִּי צְפוֹנָיו וְחֲרַשְׁתִּי חֲצֵרוֹתָיו.

וְעַל מִזְבְּחוֹ טָבַחְתִּי מִשְׁרָתָיו:

טִיף חֲזוֹי סוּעְרָה וְנָבוֹי צוֹפִיָּה.

הַנִּבְּאִים לָהּ עוֹד תַּעֲדִי תַּפִּיָּה.

יָמִים אָרְכוּ וְאָבְד חֲזוֹן מְצַפִּיָּה.

הגואל ובני ישראל ישמחו בתופים ובמחולות. ימים ארכו ואבד חזון מצפיה הרי עברו ימים רבים

זמירות היכלו החשתי והיללתי שירותיו הרי אין מנגנים עוד בבית המקדש וכל השירים של בני הפכתי לקינות ויללות. והצתי באש מקדשו וקרקרתי קירותיו ושרפתי את בית המקדש והחרבתי את חומותיו. חיללתי צפוניו וחרשתי חצרותיו חיללתי את המקום שהקב"ה נסתר שם וחרשתי את מקום המקדש. ועל מזבחו טבחת משרתיו והרגתי את הכהנים על המזבח.

טיף חזוי סוערה ונבוי צופיה הדבורים והנבואות שנתנבאו נביאי ישראל. הנבאים לא עוד תעדי תפיה שהם חזו שיבא

מקורות ומדרשים

ביאור המילים

זמירות וכו' והיללתי שירותיו והכי איתא במדרש (ילקוט שמעוני ישעיהו תכה) בשיר לא ישתו יין (ישעיהו כד, ט) שנו רבותינו משבטלה סנהדרין

בטל שיר מבית המשתאות שנאמר בשיר לא ישתו יין. מאי טעמא? אמר רב הונא בריה דרבי יהושע דאמר קרא (איכה ה, יד) זקנים משער שבתו (הסנהדרין פסקו מלשבת בשער) בחורים מנגינתם (גם הבחורים הפסיקו לשיר), אמר רב אודנא דשמעא זמרא תעקר, אמר רבא זמרא בביתא חורבא בסיפא (שאינו מתאבל על חרבן הבית) שנאמר (צפניה ב, יד) קול ישורר בחלון וגו' כי ארזה ערה. מאי כי ארזה ערה? אמר רבי יצחק אפילו בית המסוכך בארזים מתנועע. שלחו ליה למר עוקבא זמרא מנא לן דאסור, שרטט וכתב לו (הושע ט, א) אל תשמח ישראל אל גיל כעמים, ולימא להו מהכא (ישעיהו כד, ט) בשיר לא ישתו יין ימר שכר לשותיו? אי מההיא הוה אמינא הני מילי זמרא דמנא אבל בפומא שרי, קמ"ל.

וקרקרתי קירותיו על הפסוק (ישעיה כב, ה) כי יום מהומה וכו' מקרקר קיר פירש"י יום קירקור קיר החומה.

ועל מזבחו טבחתי משרתיו איתא במדרש (פסיקתא רבתי כו) כשראה כהן גדול שנשרף [ביהמ"ק] נטל את המפתיחות וזרקן לשמים פתח פיו ואמר הרי מפתחות של ביתך אפיטרופוס של שער הייתי בתוכו. יצא לילך לו תפסו אותו שונאים ושחטו אותו אצל המזבח מקום שהיה מקריב את התמיד. ימים ארכו ואבד חזון מצפיה והכי איתא במדרש (ב"ר סד, ה) א"ר יוחנן חלום קשה ונבואה קשה וכו' אריכות ימים מבטלת (ופרש"י ומאחרין לבא סבורים בני אדם שאריכות ימים מבטלתן ואינו כן). נבואה קשה מנין שכך היו ישראל אומרים לנביא (יחזקאל יב, כב) יארכו הימים ואבד כל חזון. וכן פרוש העניין כאן, שהגויים אומרים שבגלל שעבר זמן רב מאז הנבואה סימן הוא שבטלה הנבואה, ואנו בני אומרים שאינו כן. (ואע"פ שמדובר בנבואת נחמה שלכאורה היא נבואה טובה, כאן יסד רבנו משלם את דברי הגויים, שלדידם נבואת הנחמה לישראל היא נבואה קשה ובלתי רצויה.)

מאז הנבואות ההם, וכבר בטלו
נבואות הנחמה שעליהם בני
סומכים ומיחלים לגאולה. אין לה
רויה מאש רשפיה ואין לבני
ישראל שום דרך לכבות את האש
הבוערת של הגלות.

כביר כח אתה ה' אדוננו הרי
אתה ה' מלא כח והכל יכול. העל
אלה תתאפק תחשה ותעננו
מדוע אתה ממשיך להבליג
כשאתה שומע את החירופים
האלה? מדוע אתה שותק ומענה
את ישראל בידי הגויים? למה
תביט בוגדים הקמים עלינו

מדוע אתה רואה את הגויים הכופרים כך והם רוצים להשמידנו. תחריש בכלע רשע שארית קהלנו
ואתה שותק כשהרשעים משחיתים את שארית ישראל?

מונים ומענים ומדכאים עמך הגויים מקניטים ומציקים ומשפילים את בני ישראל.

מקורות ומדרשים

מאש רשפיה הגלויות נמשלו לאש כדאיתא
במדרש (פסיקתא דרב כהנא ה, ב) ר' חמא בר חנינא
זקן אחד אומר בשם רבי, הקב"ה בירר לו
[לאברהם] את המלכיות (שיענש שיגלו בניו אצל

ד' מלכויות על שאמר לקב"ה במה אדע כי אירשנה). הדא היא דכתיב הרכבת אנוש לראשינו באנו
באש ובמים (תהלים סו, יב), [כששמת אנוש אדון לנו] כאלו באנו באש ובמים.

העל אלה תתאפק תחשה וכו' והכי איתא במדרש (מדרש תהלים סה, א) לך דומיה תהלה אלהים
בציון. זה שאמר הכתוב (ישעיה מב, יד) החשיתי מעולם אחריש אתאפק וכו', ואומר (שם סד, יא) העל
אלה תתאפק ה', (שם ט-ט) ערי קדשך היו מדבר וגו' בית קדשנו ותפארתנו. אמר הקב"ה (שם כז, ד)
חמה אין לי מי יתנני שמיר ושית במלחמה, יכול אני לעשות אלא מדת הדין אינה נותנת. לכך אמר
דוד לך דומיה תהלה, יכול אתה לידום הכל נותנין לך תהלה על שדממת על הקול שנתנו בציון,
שנאמר (איכה ב, ז) קול נתנו בבית ה'. ומהו הקול שנתנו? שאמרו ידינו רמה, (דברים לב, כז) ואמר
(שם לו) אי אלהימו צור חסיו בו. לך דומיה תהלה, אתה דומם ואני דומם, שנאמר (תהלים לו, ז) דום
לה' והתחולל לו.

למה תביט וכו' שארית קהלנו בכת"י פארמה כתב ר' אפרים מבונא למה תביט בוגדים כלומר
למה תתן כך הבטה לרשעים שעושים כל לענותם ואתה כמחריש? וזה סיומו [של הפסוק] תחריש
כבלע רשע צדיק ממנו. פירוש הפסוק: אם תאמר רשעים אנו מ"מ צדיקים אנו ממנו (מהגויים) שאינו
יכול להיות שאין אנו מקיימין מקצת המצות, אבל הרשע אינו נותן לב לקיים שום מצוה. והפייט
הפך הפסוק לפי המאורע כי הזולתות האילו נוסדו על הגזירות שבאשכנז לכן יסד שארית קהלנו
שהיו הורגים כל היהודים הנמצאים.

מונים פירושו מקניטים והכי איתא במדרש (איכ"ר ג, ז) עובדי כוכבים מונין את ישראל ואומרים
להם אלהיכם הסתיר פניו מכם וסילק שכינתו מכם עוד אינו חוזר עליכם והן בוכין ומתאנחין. וכיון
שנכנסין לבתי כנסיות ולבתי מדרשות וקורין בתורה ומוציאין שכתוב (ויקרא כו, ט-יב) ופניתי אליכם
והפריתי אתכם ונתתי משכני בתוכם והתהלכתי בתוכם והן מתנחמין. למחר כשיבא קץ הגאולה

אין לה רויה מאש רשפיה:

כביר כח אתה יי אדוננו.

העל אלה תתאפק תחשה ותעננו.

למה תביט בוגדים הקמים עלינו.

תחריש בכלע רשע שארית
קהלנו:

מונים ומענים ומדכאים עמך.

ומרבים נאוצים וחרופים לעמך.
 נאור ואדיר לא יבילו גוים ועמך.
 יחתו מריבך והמם בקול רעמך;
 סתמו פיות ממליכך שמך מליחד.
 עדות שקר העד ואמתך לבחד.

ומרבים נאוצים וחרופים לעמך וגם אותך הם מרבים לחרף ולגדף. נאור ואדיר לא יבילו גוים ועמך הרי אתה רב כח ומעביר את שונאיך מן העולם והגויים אינם יכולים לעמוד לפני כעסך. יחתו מריבך והמם בקול רעמך לכן הפחד את הגויים שהם מתקוממים נגדך והכנע אותם בקול רעש גדול.

סתמו פיות ממליכך שמך מליחד גזרו על בני ישראל לסגור את פיהם ולא להכריז (בקריאת שמע) שאתה ה' יחיד. עדות שקר העד ואמתך לבחד אלא להעיד עדות שקר (שכאילו אינך אחד אלא שילוש) ולהכחיש את דברי האמת שלך.

ביאור המילים

מקורות ומדרשים

אומר להם הקב"ה לישראל בני אני תמה מכם היאך המתנתם לי כל אותן השנים! והן אומרים לפניו רבש"ע אילולי תורתך שנתת לנו כבר אבדנו בין האומות לכך נאמר (איכה ג, כא) זאת אשיב אל לבי ואין זאת אלא תורה שנאמר (דברים ד, מד) וזאת התורה וכן דוד אמר (תהלים קיט, צב) לולי תורתך שעשועי אז אבדתי בעניי. על כן אוחיל לו ומיחדים שמו שתי פעמים ביום ואומרים (דברים ו, ד) שמע ישראל ה' אלהינו ה' אחד.

ומרבים נאוצים וחרופים לעמך והוא במדרש (ויק"ר יג, ה) את החזיר (ויקרא יא, ז) זה אדום והוא גרה לא יגר שאינה מקלסת להקב"ה ולא דיין שאינה מקלסת אלא מחרפת ומגדפת ואומרת (תהלים עג, כה) מי לי בשמים.

יחתו מריבך והכי איתא בגמרא (ר"ה יז, ע"א) אבל המינין והמסורות והאפיקורסים שכפרו בתורה ושכפרו בתחיית המתים יורדין לגיהנם ונידונין בה לדווי דורות, שנאמר (ישעיהו סו, כד) ויצאו וראו בפגרי האנשים הפושעים בי כי תולעתם לא תמות ואשם לא תכבה [פירוש] גיהנם כלה והן אינן כלין שנאמר (תהלים מט, טו) וצורם לבלות שאול (שהם מבלים את השאול). וכל כך למה? מפני שפשטו ידיהם בזבול, שנאמר (שם) מזבול לו (פירש"י שהחריבו בית המקדש בעוונם) ואין זבול אלא בית המקדש שנאמר (כשבנה שלמה את בית המקדש) (מ"א ח, יג) בנה בניתי בית זבול לך. ועליהם אמרה חנה (ש"א ב, י) ה' יחתו מריביו. והפייטן דורש ק"ו, אם כך הוא עונשם של אלה שגרמו לבית המקדש ליחרב, על אחת כמה וכמה שכן הוא עונשם של הגויים שהחריבוהו בעצמם בידיהם.

סתמו פיות ממליכך שמך מליחד וכו' מלכותך להמליך בפומבי וכ"כ בספר שבולי הלקט (תפילה, ו) תניא בסדר אליהו רבא (כא) העטופים ברעב בראש כל חוצות (איכה ב יט) אין רעב אלא מדברי תורה וכו' ועל אותו הדור הוא אומר לעולם יהא אדם ירא שמים בסתר ומודה על האמת ודובר אמת בלבבו ישכים ויאמר רבון כל העולמים לא על צדקתינו אנחנו מפילין תחנונינו לפניך כי על רחמך הרבים כו'. ור' בנימין אחי נר"ו כתב שראוי לומר בסתר שלא אמרו אבא אליהו אלא כנגד דורו של שמד שגזרו שלא לקרוא את שמע ולא היו יכולין להיות יראין בגלוי על כן הזהירם וזרזם לקבל עליהם עול מלכות שמים בסתר. תדע לך שכן הוא שאומר וחייבין אנו לומר לפניך תמיד שמע בכל יום כו' ומיחדים את שמך פעמיים באהבה ואומר שמע ישראל כו'. ועל כן אומר ברוך המקדש שמו ברבים (אך בא"ר איתא ברוך אתה ה' מקדש את שמך כבנוסח אשכנז) לפי שבשעת השמד אין שמו מקודש ברבים אלא בסתר.

עורה למה תישן קמיה להבחד
מדוע אתה מתנהג כאילו אתה
ישן ואינך שם לב? השמד את
הגויים המתקוממים עליך!
מלכותך להמליך בפומבי
ויחודך לפהד ואז תוכל למלוך
בגלוי ולעין כל, ונוכל להעיד
שאתה אל יחיד בעולם.

פניך האר והפלא חסדיך תן
לישראל ממאור פניך ועשה עמנו
חסדים באופן נפלא. הושע
חופיך והרגן חסדיך גאל את
בני ישראל הבוטחים בך ותן
לחסדיך לשיר ולרגן לך. צאנך
נהל לקרית מועדיך נהג את בני
ישראל לירושלים שהיא העיר
שבה אתה נועד עם עמך ובניי
נועדים ברגלים. דעת הכל כי
אין בלעדיך כדי שידעו הכל
שאת אלזהים חוץ ממך.

עורה למה תישן קמיה להבחד.
מלכותך להמליך בפומבי ויחודך
לסהד:

פניך האר והפלא חסדיך.
הושע חופיך והרגן חסדיך.
צאנך נהל לקרית מועדיך.
דעת הכל כי אין בלעדיך:
קומם סבך בשלם במקדש.
ועד שם אכילי מאחור ומקדש.
רוממותך לפאר ובתודה פניך
נקדש.

קומם סוכך בשלם במקדש הקם בירושלים את בית המקדש כמו שהיה לפניו. ועד שם אכילי
מאחור ומקדש קבץ לשם את בני ישראל שיש להם אויבים ממערב (אדום) וממזרח (ישמעאל).
רוממותך לפאר ובתודה פניך נקדש ושם נפאר את גדולתך ונביא קרבנות תודה לפניך.

מקורות ומדרשים

דעת הכל כי אין בלעדיך יסד כן כי כשיגאל
הקב"ה את ישראל מן העכו"ם יתגדל שמו בעולם.
והכי איתא במדרש תנחומא (בשלח ז) על הפסוק
(שמות יד, יז) ואכבדה בפרעה, מגיד שכשיפרע
הקדוש ברוך הוא מן האומות שמו מתגדל בעולם שנאמר (ישעיה סו, יט) ושמתי בהם אות ושלחתי
מהם פלטים אל הגוים תרשיש פול ולוד מושכי קשת תוכל ויון האיים הרחוקים אשר לא שמעו את
שמעי ולא ראו את כבודי והגידו את כבודי בגוים וכו' וכן הוא אומר (יחזקאל לח, כב) ונשפטתי אתו
בדבר ובדם וגשם שוטף ואבני אלגביש אש וגפרית אמטיר עליו ועל אגפיו ועל עמים רבים אשר אתו
מה כתיב אחריו (שם כג) והתגדלתי והתקדשתי ונודעתי לעיני גוים רבים וידעו כי אני ה', ואומר (תהלים
עו, ג-ד) ויהי בשלום סכו ומעונתו בציון שמה שבר רשפי קשת מגן וחרב ומלחמה סלה, [ואז יתקיים]
(שם ב) נודע ביהודה אלהים.

ביאור המילים

בפומבי — בגלוי. והרגן — וגרום שישירו. נהל
— נהג. סוכך — כינוי לבית המקדש. בשלם —

בירושלים.

קומם סוכך בשלם קרא הפייטן לבית המקדש סוכת שלם עפ"י המדרש (מדרש תהלים עו) ויהי
בשלם סוכו ומעונתו בציון (תהלים עו, ג). אמר רבי ברכיה, מתחלת ברייתו של עולם עשה הקב"ה סוכה
בירושלים, כביכול, שהיה מתפלל בתוכה ואומר יהי רצון מלפני שיהו בני עושין רצוני כדי שלא
אחריב ביתי ומקדשי, שנאמר, ויהי בשלם סוכו ומעונתו. כיון שגרם החטא מה כתיב, (איכה ב, ו)
ויחמוס כגן סוכו שחת מועדו, מקום שהיה מתוועד בתפלה. וכיון שחרב מתפלל יהי רצון מלפני
להכרית יצר הרע שמחטיא את בני ויעשו תשובה ואקרב בנין ביתי ומקדשי. הוי ויהי בשלם סוכו.
ובתודה פניך נקדש דוקא בתודה כדאיתא במדרש תהלים (ק) אמר רבי פנחס בשם רבי לוי,

**בְּשׁוּבְךָ שְׁבִיתָנוּ חֲדָשׁ יְמִינוּ בְּקֶדֶם:
שִׁיר לְךָ יְחִידִשׁ וּמַעַן הַלּוּלִים.
פְּרוּתְךָ עִם עָנִי מִבֶּפֶה הוֹלָלִים.
תְּהַלֵּתְךָ יִשְׁמִיעוּ וּבְךָ נִדְגָּלִים.
בָּאֵז בְּעֶבְרָךְ בֵּין גְּלִים:
מִלֶּתְךָ תִּקִּים מֶלֶךְ עוֹלָמִים.**

בשובך שביתנו חדש ימינו
בקדם כשתשיב את הגלויות לא"י
או תחדש זמן חדש שיהיה טוב
כימי קדם.

שיר לך יחדש ומען הלולים
נשיר לך שיר חדש ונקרא את
ההלל בקול. פדותך עם עני מכף
הוללים כשתגאל את בני ישראל
הנדכאים מהגויים השוטים.
תהלתך ישמיעו ובך נדגלים
בנ"י יפרסמו את שבחך והם
יתפארו ויתרוממו בך. באז

בעברך בין גלים כבזמן שקרעת לבנ"י את הים.

מלֶתְךָ תִּקִּים מֶלֶךְ עוֹלָמִים אתה הקב"ה, הקיים לעולם, אמת דברך שנבא ירמיה הנביא.

ביאור המילים

כל הקרבנות בטלים וקרבת תודה אינו בטל ומען — וקריאה. הוללים — ליצנים, קלי ראש. לעולם, שנאמר (תהלים נו, יג) אשלם תודות לך. שמים [תודות], אחד כנגד התפלה, ואחד כנגד

הקרבת. וכן הוא אומר, (ירמיה לג, יא) קול ששון וקול שמחה וגו' קול אומר הודו את ה', הרי תפלת ההודיה. ומביאים תודה בית ה' (שם), הוי קרבן תודה. הודו לו ברכו שמו, הרי תפלת ההודיה. מה כתיב ביה? כי טוב ה' לעולם חסדו [שאינו בטל לעולם]

שיר לך יחדש וכו' תהלתך ישמיעו וכו' בין גלים והכי איתא במכילתא (השירה א) (שמיום שנברא העולם) היו תשע שירות [והשירה] העשירית לעתיד לבא שנאמר (ישעיה מב, י) שירו לה' שיר חדש תהלתו מקצה הארץ [וראיה שהשיר הזה הוא על הגאולה דכתיב] (שם מח, כ) [הוציאנה עד קצה הארץ] אמרו גאל ה' עבדו יעקב. כל השירות כלן קרואות בלשון נקבה. כשם שהנקבה יולדת כך התשועות שעברו היו אחריה שעבוד אבל בתשועה העתידה להיות אין אחריה שעבוד לכך קרואה בלשון זכר. שנאמר (ירמיה ל, ו) שאלו נא וראו אם יולד זכר מדוע ראיתי כל גבר ידיו על חלציו, שכשם שהזכר אינו יולד כך התשועה העתידה לבא לא יהא אחריה שעבוד שנאמר (ישעיה מה, יז) ישראל נושע בה' תשועת עולמים.

בעברך בין גלים. כן הוא הגירסא ברובא דרובא של כתיב"י (ולא בעברם בין גלים). ויסד כן ע"ש שהקב"ה בכבודו ובעצמו עבר בים לפני מצרים ולפני ישראל. והכי איתא בגמרא (סנהדרין צד, ע"א) תנא משמיה דרבי יהושע בן קרחה פרעה שחירף בעצמו נפרע הקדוש ברוך הוא ממנו בעצמו וכו' פרעה דכתיב ביה (שמות ה, ב) מי ה' אשר אשמע בקלו נפרע הקדוש ברוך הוא ממנו בעצמו, דכתיב (שמות יד כז) וינער ה' את מצרים בתוך הים, וכתיב (חבקוק ג, טו) דרכת בים סוסיך וגו' ובאדר"ן (נוסחא א, כז) רבי יהושע בן קרחה אומר כשבא פרעה לים בא על סוס זכר ונגלה עליו הקב"ה בסוסיה נקבה שנאמר (שה"ש א, ט) לסוסתי ברכבי פרעה. והלא לא רכב אלא על כרוב שנאמר (תהלים יח, יא) וירכב על כרוב ויעף וידא על כנפי רוח אלא נדמה הכרוב לסוסי פרעה כנקבה ונכנסו כולם לים.

מלֶתְךָ תִּקִּים בכת"י פארמה פירש ר' אפרים מבונא כדברי רש"י על הפסוק (ירמיה י, י) וה' אלקים אמת, שפירש: למה? כי הוא אלהים חיים ומלך עולם (שם) לכן יכול לאמת דבריו אבל בשר ודם אומר לעשות ומת או תשש כחו או יורד מנכסיו ואין בידו לקיים.

שלא להזכיר פדות סבל ענמים
שכשיבוא המשיח לא נזכיר
(בהבלטה) את גאולת מצרים.
לאמר חי המעלה מאפסי
תחומים אלא נשבח את ה' על
שקיבץ, מכל קצווי העולם,
מיחליו בגולה בדכיות תהומים

שלא להזכיר פדות סבל ענמים.
לאמר חי המעלה מאפסי תחומים.
מיחליו בגולה בדכיות תהומים:
עזרת אבותינו וכו'.

את בני ישראל שציפו לו וקיוו לו כשהיו במעמקי משברי הגלות.

מקורות ומדרשים

ענמים — כינוי למצרים. מאפסי תחומים — שלא להזכיר וכו' תחומים והכי איתא
מקצות הארץ. בדכיות תהומים — בגלי הימים. בגמרא (ברכות יב, ב) אמר להם בן זומא לחכמים
וכי מזכירין יציאת מצרים לימות המשיח? והלא
כבר נאמר (ירמיה כג, ז-ח) הנה ימים באים נאם ה' ולא יאמרו עוד חי ה' אשר העלה את בני ישראל
מארץ מצרים כי אם חי ה' אשר העלה ואשר הביא את זרע בית ישראל מארץ צפונה ומכל הארצות
אשר הדחתים שם! אמרו לו לא שתעקר יציאת מצרים ממקומה אלא שתהא שעבוד מלכיות עיקר
ויציאת מצרים טפל לו.

בדכיות תהומים פירושו שבנ"י ייחלו לקב"ה אפילו בגלות שנמשלה למים סועים וכן נדרש
באיכ"ר (ג, יח) צפו מים על ראשי וגו' אלו האומות שכתוב בהם (ישעיה יז, יב) הוי המון עמים רבים
כהמות ימים יהמיון ושאון לאומים כשאון מים כבירים ישאון.

זולת לפרשת בהר סיני

על פי א"ב ובסופו חתום ברוך בר שמואל חזק ואמץ והוא רבינו ברוך ממגנצא המוזכר פעמים
רבות בתוספות. חי בשנות 1150-1221. בין חיבוריו: הזמר לשבת ברוך א-ל עליון והסליחה אני
הוא השואל (מוסף יו"כ מ"א ומ"ב). בימיו היו גזירות במגנצא במסע הצלב השלישי, וכן בבליזיש
(Blois) בשפירא ובופרט (Boppard) ובוירצבורג.

אחרי נמכר גאלה תהיה לו.
אחרי שבני ישראל נמכרו לגויים
ונשתעבדו להם תהיה לבנ"י גאולה.

מקורות ומדרשים

אחרי נמכר גאלה תהיה לו הרבה מדרשים
יש שדורשים את הפרשיות האחרונות בסדר בהר

על הגלות והגאולה. במדרש (תנחומא בהר א) דורש פסוק זה על הגלויות שהקב"ה אומר, וכי תשיג יד
גר ותושב (ויקרא כה מז), יד גר זה נבוכדנצר, ותושב זה מלכות מדי, ונמכר לגר תושב עמך, זו מלכות
יון, או לעקר משפחת גר, זו מלכות רביעית והפסוק הבא הוא אחרי נמכר גאלה תהיה לו. ולהלן (בהר
ג) איתא: כי ימוך אחיך ומכר מאחוזתו ובא גואלו הקרוב וגו' (ויקרא, כה, כה) מי הוא גואלו, אני הוא,
שנאמר (ירמיה נ לג לד) כה אמר ה' עשוקים בני ישראל ובני יהודה יחדו גואלם חזק ה' צבאות שמו
ריב יריב את ריבם. ובכת"י אוקספורד מביא מדרש שנעלם מאתנו: ד' פעמים כי ימוך אחיך עם הפסוק
ומך אחיך עמו, כנגד ד' גלויות וקאמר אף בגלות רביעית אחרי נמכר ישראל בגלות גאולה תהיה לו
לישראל. ומי הוא שיגאלם? אחד מאחיו פירש הקב"ה שהוא אחד מאחיו שישראל נקראו אחיו שנאמר
למען אחי ורעי או דודו הקב"ה שנאמר דודי לי ואני לו או בן דדו אותיות ב"ן דוד. ורמז זה —
בן דדו אותיות בן דוד — נמצא בפרוש הרוקח עה"ת.

ביאור המילים

נמכר — כינוי לגלות.

הבן הבכור בוא יבוא גואלו.
בֶּרֶךְ יִי חִילוּ וּבָנֶה בֵּית זְבוּלוּ.
הִטָּה אֲזַנְךָ לוֹ כִּי יַחֲנֶן קוּלוּ:
גֵּרֶשׁ גַּם גִּלָּה וּבִשְׁלַחַן אָב אֵינָנו.
אוֹיֵב לְעֵינֶיךָ בִּפְרֹךְ יִרְדְּנוּ.
דְּרוֹשׁ תְּדַרְשֵׁנוּ וְנַחֵם תִּנְחַמְנוּ.
כָּלוּ עֵינָיו עַד דּוּדוּ יִגְאָלָנוּ:

רואה איך שונאי בני ישראל משתעבדים בהם בעבודה קשה. דרש תדרשנו ונחם תנחמנו אנא פנה אל בני ונחם אותם כשתגאלם. כל עיניו עד דודו יגאלנו הרי בני ישראל קיוו זמן רב מאוד שהקב"ה, שנקרא דודם ואוהבם (כמ"ש דודי לי שה"ש א, יד) יגאלם.

מקורות ומדרשים

הבן הבכור בוא יבוא גואלו במדרש אבכיר (הובא בתו"ש ויקרא כה, מט אות שיז): [שר מלכות אדום] בורח לבצרה ונגלה עליו הקב"ה להרגו והוא אומר: ולא צוית (דברים יט, יא) ונס אל אחת הערים האל וחי? והקב"ה משיב לו לא קראת מה כתיב בצדו (במדבר לה, יט) גואל הדם הוא ימית את הרוצח, וכתוב (שמות ד, כב) בני בכורי ישראל וכו' וכתוב (ויקרא כה, מט) או דודו או בן דודו יגאלנו מיד הקב"ה תופש לשרו בציצית ראשו ואלהיו שוחטו ודמו נתז על בגדיו. בחזרתו משם אומר (ישעיה סג, א) מי זה בא מאדום.
ובנה בית זבולו כדאיתא בגמרא (ראש השנה יז, ע"א) אין זבול אלא בית המקדש שנאמר (מ"א ח, יג) בנה בניתי בית זבול לך
גרש גם גילה ובשלחן אב איננו כדאיתא בגמרא (ברכות ג, ע"א) בשעה שישראל נכנסין לבתי כנסיות ולבתי מדרשות ועונין יהא שמיא הגדול מבורך הקדוש ברוך הוא מנענע ראשו ואומר אשרי המלך שמקלסין אותו בביתו כך. מה לו לאב שהגלה את בניו ואוי להם לבנים שגלו מעל שולחן אביהם
אויב לעיניך בפרך ירדנו פירוש אע"פ שכתוב בתורה (ויקרא כה, נג) לא ירדנו בפרך לעיניך, שאין לרב לשעבד בעבדו בפרך, הנה הגויים משתעבדים בנו בפרך ואתה רואה ואינך מצילנו.
דרש תדרשנו נ"ל דנקט כפל לשון עפ"י הכתוב (ראה מקור הפיוט) וגם להזכיר את הכתוב (תהלים ט, יג) כי דורש דמים שהדמים בלשון רבים והרבה דרישות יש. ואיתא במדרש (תהלים שפ) כשיבוא הקב"ה לתבוע דמו של ר' עקיבא הוא תובע דמו של בר קופיא. לא שכח צעקת עניים, אינו שוכח דמן של ישראל מן האומות ולא דמן של צדיקים שנהרגו וכו'. ועתיד הקב"ה לתבוע דמן של בר קופיא ושל ר' יהודה הנחתום. שפעם אחת גזרה מלכות הרשעה שיהרג ר' יהודה הנחתום. מה עשה בר קופיא, עשה עצמו דיין ודן אותו וכשהוא בא ליתן לו ספקולא (מיתה) גזר שישחט אחר תחתיו ויעשו אותו חתיכות (כדי שלא יכירו מי ההרוג) ויצילו אותו (את ר' יהודה), ורץ [בעל] לשון הרע ואמר שלא נהרג [ר' יהודה], וגזרה מלכות הרשעה שיהרגו שניהם ויעשו אותם חתיכות, ונהרגו שניהם. ועתיד הקב"ה לתבוע דמן, שנאמר, כי דורש דמים אותם זכר.

הבן הבכור בוא יבוא גואלו

הבן הבכור — כינוי לבני. חילו — עבודתו ופעלו. בפרך — בקושי ובלחץ. ירדנו — ישלוט עליו. כל עיניו — ביטוי לאדם המקוה לדבר זמן רב ואינו בא.

הבן הבכור בוא יבוא גואלו במדרש אבכיר (הובא בתו"ש ויקרא כה, מט אות שיז): [שר מלכות אדום] בורח לבצרה ונגלה עליו הקב"ה להרגו והוא אומר: ולא צוית (דברים יט, יא) ונס אל אחת הערים האל וחי? והקב"ה משיב לו לא קראת מה כתיב בצדו (במדבר לה, יט) גואל הדם הוא ימית את הרוצח, וכתוב (שמות ד, כב) בני בכורי ישראל וכו' וכתוב (ויקרא כה, מט) או דודו או בן דודו יגאלנו מיד הקב"ה תופש לשרו בציצית ראשו ואלהיו שוחטו ודמו נתז על בגדיו. בחזרתו משם אומר (ישעיה סג, א) מי זה בא מאדום.

ובנה בית זבולו כדאיתא בגמרא (ראש השנה יז, ע"א) אין זבול אלא בית המקדש שנאמר (מ"א ח, יג) בנה בניתי בית זבול לך

גרש גם גילה ובשלחן אב איננו כדאיתא בגמרא (ברכות ג, ע"א) בשעה שישראל נכנסין לבתי כנסיות ולבתי מדרשות ועונין יהא שמיא הגדול מבורך הקדוש ברוך הוא מנענע ראשו ואומר אשרי המלך שמקלסין אותו בביתו כך. מה לו לאב שהגלה את בניו ואוי להם לבנים שגלו מעל שולחן אביהם

אויב לעיניך בפרך ירדנו פירוש אע"פ שכתוב בתורה (ויקרא כה, נג) לא ירדנו בפרך לעיניך, שאין לרב לשעבד בעבדו בפרך, הנה הגויים משתעבדים בנו בפרך ואתה רואה ואינך מצילנו.
דרש תדרשנו נ"ל דנקט כפל לשון עפ"י הכתוב (ראה מקור הפיוט) וגם להזכיר את הכתוב (תהלים ט, יג) כי דורש דמים שהדמים בלשון רבים והרבה דרישות יש. ואיתא במדרש (תהלים שפ) כשיבוא הקב"ה לתבוע דמו של ר' עקיבא הוא תובע דמו של בר קופיא. לא שכח צעקת עניים, אינו שוכח דמן של ישראל מן האומות ולא דמן של צדיקים שנהרגו וכו'. ועתיד הקב"ה לתבוע דמן של בר קופיא ושל ר' יהודה הנחתום. שפעם אחת גזרה מלכות הרשעה שיהרג ר' יהודה הנחתום. מה עשה בר קופיא, עשה עצמו דיין ודן אותו וכשהוא בא ליתן לו ספקולא (מיתה) גזר שישחט אחר תחתיו ויעשו אותו חתיכות (כדי שלא יכירו מי ההרוג) ויצילו אותו (את ר' יהודה), ורץ [בעל] לשון הרע ואמר שלא נהרג [ר' יהודה], וגזרה מלכות הרשעה שיהרגו שניהם ויעשו אותם חתיכות, ונהרגו שניהם. ועתיד הקב"ה לתבוע דמן, שנאמר, כי דורש דמים אותם זכר.

האב חייב בבנו לפדותו. הרי שנינו שהאב חייב לפדות את בנו הבכור. ולמה זה שכחתו הלא תשוב לקחתו ומדוע עזבת את בני ישראל? והרי אתה חייב לשוב ולקחת אותנו לעמך. ולך משפט הגאולה שנית לקנותו ומפני שאתה קרובנו דין הוא שתגאלנו ותקחנו שנית להיות עמך. ועליך שמירתו ואתה חייב לשמור עלינו. להעמידו על חזקתו חזקתו ולהחזיר אותו לא"י כי היא מוחזקת לנו מאבותינו.

**הָאֵב חַיִּב בְּבִנוֹ לְפִדּוֹתוֹ.
וְלָמָּה זֶה שָׁכַחְתוּ הָלֹא תָשׁוּב
לְקַחְתוֹ.
וְלָךְ מִשְׁפָּט הַגְּאֻלָּה שְׁנִית לְקִנּוּתוֹ.
וְעָלֶיךָ שְׁמִירָתוֹ לְהַעֲמִידוֹ עַל חֲזָקָתוֹ;
וְכָר נִפְלְאוֹתֶיךָ בְּאַזְנוֹנוֹ שְׁמַעֲנוּ.**

זכר נפלאותיך באזנינו שמענו הרי שמענו וידענו את הנסים הגדולים שעשית עם אבותינו כשהוצאתם ממצרים.

ביאור המילים מקורות ומדרשים

משפט הגאולה — חובה לגאול את ישראל. ונחם תנחמנו כדאיתא במדרש (תנחומא דברים להעמידו על חזקתו — להחזירו למקומו. (א) כל נחמות שאמר ישעיה כפלים הם לפי שלקחה מיד ה' כפלים בכל חטאתיה (ישעיה מ,

(ב) לפיכך נחומיה בלשון כפלים נחמו נחמו עמי (שם, א)

האב חייב בבנו לפדותו מקורו בתנחומא (שלח יד) שנו רבותינו חמשה דברים האב חייב לעשות לבן למול אותו וללמדו תורה ולפדותו וללמדו ואומנות ולהשיאו אשה האב זה הקב"ה והבן אלו ישראל [שנאמר (ירמיה לא, ח) כי הייתי לישראל לאב ואפרים בכורי הוא (כן גירסת ילקוט שמעוני)] וכו' מה האב חייב לפדות את בנו אף הקב"ה פדה את ישראל שנאמר (דה"א יז, כא) ומי כעמך ישראל גוי אחד בארץ אשר הלך האלהים לפדות לו עם.

ולמה זה שכחתו הלא תשוב לקחתו והכי איתא בגמרא (מכות כד, ע"א) אמר ר' יוסי בר חנינא ארבע גזירות גזר משה רבינו על ישראל באו ארבעה נביאים וביטלו וכו' משה אמר (ויקרא כו, לח) ואבדתם בגוים בא ישעיהו (כז, כג) ואמר והיה ביום ההוא יתקע בשופר גדול ובאו האובדים מארץ אשור. אמר רב מסתפינא מהאי קרא ואבדתם בגוים מתקיף לה רב פפא דלמא כאבידה המתבקשת דכתיב (תהלים קיט, קעו) תעיתי כשה אובד בקש עבדך

ועליך שמירתו מצאנו במקומות רבים שהקב"ה הוא שומר על בני' למשל במכילתא (משפטים כב, אות קעט) נאמר בישראל שמירה שנאמר (תהלים קכא, ד) הנה לא ינום ולא יישן שומר ישראל, וכן בבמ"ר (כ, כ) [אמר בלעם לבלק] אמרת לי (במדבר כג, ז) לכה ארה לי יעקב פרדס שיש לו שומר אין הגנב יכול להזיקו ואם ישן לו הגנב נכנס ואלו הנה לא ינום ולא יישן שומר ישראל, והיאך אני יכול להזיקן?

להעמידו על חזקתו כדאיתא בגמרא (ב"ב קיט, ע"א) ושהיה [צלפחד] בכור נוטל שני חלקים. ואמאי? ראוי הוא ואין הבכור נוטל בראוי כבמוחזק! וכו' אלא אמר רבה ארץ ישראל מוחזקת היא [ליוצאי מצרים כדכתיב (שמות ו, ח) ונתתי אותה לכם מורשה כלומר אני נתתיה לכם ירושה] זכר נפלאותיך באזנינו שמענו הפייטן מרמז למדרש תהלים (מד, א) ותיקנתיו עפ"י הילקוט רמז תשמו, כפי שהציע ר"ש באבער) שכנ"י מתאוננים שבעבר עשה הקב"ה נסים עמנו, ועכשיו אין הוא עושה לנו נסים אלא הוא מניח אותנו בגלות: בני קרח אומרים (תהלים מד, ב) אלהים באזנינו שמענו אבותינו ספרו לנו. אמר רב חנן וכי באזניהם שמעו מאבותיהם? והלא הם עצמם יצאו ממצרים! שנאמר (שמות ו, כד) ובני קרח אסיר ואלקנה ואביאסף. ולמה אמרו אבותינו ספרו לנו? אמר רב

כְּשִׁמְעַם מִצְרַיִם לְעֵינֵינוּ תִּרְאֵנוּ.

חֲדָשׁ בְּבְרָאשׁוֹנָה וְחָנֹם קָנֵנוּ.

נֶאֱלַת עוֹלָם תִּהְיֶה לָּנוּ:

טוֹב וַיֵּשֶׁר מוֹרָה דְרָכֵי אֲרָחוֹתֶיךָ.

נָדַח הָשֵׁב וַאֲסַפְתּוּ אֶל תּוֹךְ בֵּיתְךָ.

יֵשֶׁר עֶקֶב עַל חֲסֹדְךָ וְעַל אֲמַתְךָ.

כששמע מצרים לעינינו תראנו
אנא קיים לפני עינינו את הנבואה
שהבטחתנו שתעשה נסים
בגאולה העתידה כמו שעשית
במצרים. חדש כבראשונה
וחנם קננו חדש את מלכות
ישראל כקדם, וקח אותנו בחינם
מתוך הגויים. נאלת עולם תהיה
לנו וגאלנו גאולת עולם שאין
אחריה גלות.

טוב וישר מורה דרכי
ארחותיך הרי אתה ה' טוב וישר,

מורה דרך לתשובה ומקבל שבים. נדח השב ואספתו אל תוך ביתך השב בתשובה את בני ישראל
הנפזרים בין הגויים וקבצם לארץ ישראל. ישר עקוב החזר אותנו בתשובה וישר את מה שעיקמנו
בעבירה. על חסדך ועל אמתך בגלל חסדך הגדול עמנו ובגלל השבועה שכרת עם אבותינו.

מקורות ומדרשים

ביאור המילים

כהנא שהתנבאו על הדורות האלו (פי' שיסדו דרכי ארחותיך — הדרך הטובה הישרה והסלולה.
המזמור הזה כאדם האומר הנה מה שיאמרו בדורות הבאים) אמרו להקב"ה: לאבותינו עשית
ולנו לא עשית! וכן הוא אומר (תהלים שם) פועל

פעלת בימיהם בימי קדם. פועל שפעלת שיצאו ממצרים וקרעת להם את הים אבל לנו לא
עשית כן! וכן הוא אומר (תהלים קטו, א) לא לנו ה' לא לנו, להם עשית ולנו לא עשית. מה הנאה
יש לנו שעשית עם אבותינו? ואימתי הוא הטובה שאמרת לנו לעשות? כשתעשה עמנו אות
לטובה, שנאמר (תהלים פו, יז) עשה עמי אות לטובה. וכו' ואמר [הקב"ה] כן. אני גם לכם אני רוצה,
וכן בני קרח אמרו (שם ב) רצית ה' ארצך.

כששמע מצרים לעינינו תראנו וכן הוא בפסיקתא רבתי (סוף פרשה יז) ר' לוי חתניה דר' זכריה
בשם ר' ברכיה כאשר שמע למצרים יחילו כשמע צר (ישעיה כג, ה) א"ר אליעזר כל צור מלא בצור
המדינה הכתוב מדבר וכל צר חסר במקרא ברומי הרשעה הכתוב מדבר. ר' לוי בשם ר' חמא
בי רבי חנינא מי שפרע מן הראשונים הוא יפרע מן האחרונים מה מצרים דם אף אדום כן
דכתיב (יואל ג, א) ונתתי מופתים בשמים וארץ דם ואש מה מצרים צפרדע וכו' מה מצרים נטל
הגדול שבהם והרגו אף אדום כן שנאמר (ישעיה לד, ז) וירדו ראמים עמם וא"ר מאיר וירדו רומיים
עמם.

טוב וישר וכו' כי כן מדתך הפייטן משבח את הקב"ה במדתו שהוא מקבל שבים, וכן הוא
בפסיקתא דרב כהנא (שובה, ז) שאלו לחכמה החוטא מהו עונשו, אמרה להם (משלי יג, כא) וחטאים
תדרף רעה. שאלו לנבואה החוטא מהו עונשו, אמרה להם (יחזקאל יח, ד) הנפש החוטאת היא תמות.
שאלו לתורה חוטא מהו עונשו, אמרה להם יביא אשם ויתכפר לו. שאלו להקב"ה החוטא מהו
עונשו, אמר להם יעשה תשובה ויתכפר לו, הדא היא דכתיב (תהלים כה, ח) טוב וישר ה' על
כן יורה חטאים בדרך. א"ר פינחס למה הוא טוב? שהוא ישר. למה הוא ישר? שהוא טוב. על
כן יורה חטאים בדרך שהוא מורה לחטאים דרך שיעשו תשובה. לפיכך הושע מזהיר את ישראל
ואומר להם (הושע יד, ב) שובה ישראל.

נדח השב ואספתו אל תוך ביתך נ"ל דרמו למה שפירש ר' בחיי (דברים כב, א) ועיין גם
בספר הריקאנטי (שם) שלא תאבד הנפש אלא הקב"ה מחזירה בתשובה.

גאלה תהיה לו כי בן מרתך
לכן גאל נא את בני ישראל כי
דרכך ומדתך לקבל שבים.
כרו זדים לי שוחה להפילי
הרשעים טמנו לי מלכודות כדי
להפילני לבור. חושבים
מחשבות רשע להכביר את
עולי והם תמיד עושים תחבולות
כדי לדכא את ישראל ולענותנו.
לבי למרום ועיני למחוללי אך
תמיד אנו חושבים על הקב"ה
היושב במרום ומתפללים לו, כי
הוא יוצרנו. גאל לך אתה כי
לא אוכל לגאל לי אתה ה' גאל
אותנו למענך, כי אין אנו יכולים
להגאל בזכות עצמנו.

גאלה תהיה לו כי בן מרתך;
כרו זדים לי שוחה להפילי.
חושבים מחשבות רשע להכביר
את עלי.
לבי למרום ועיני למחוללי.
גאל לך אתה כי לא אוכל לגאל
לי;
מקל וחומר בנו העדתה.

מקל וחומר בנו העדת אמנם העדת בנו מכח קל וחומר שנעשה עבירות ושנגלה ונסבול יסורים.
כמו שאמר משה רבנו (דברים לא, כז) הן בעודני חי עמכם היום ממרים היתם עם ה' ואף כי אחרי
מותי, וזה אחד מעשרה קל וחומר שבתורה ותכף כתוב (שם כח) ואעידה בם את השמים ואת הארץ.

מקורות ומדרשים

חושבים מחשבות רשע להכביר את עולי

ביאור המילים

שוחה — בור. למחוללי — לבוראי.

כדאיתא בתנחומא (תולדות, ה) על הפסוק (ישעיה

נד, יז) כל כלי יוצר עליך לא יצלח וכל לשון תקום אתך למשפט תרשיעי. אתה מוצא ישראל
אומרים לפני הקב"ה: רבון העולמים ראה האיך העכו"ם משתעבדין בנו אין להם מלאכה אחרת
אלא יושבין ומתעצין עלינו? שנאמר (איכה ג, ט) שבתם וקימתם הביטה אני מנגינתם. אמר להן
הקב"ה מה הן מועילין? גזרין עליכם גזירות ואני מבטלן ושוברן, שנאמר (שם) אני מנגינתם כד"א
(בראשית יד, כ) וברוך אל עליון אשר מגן צריך וגו'. ויצו פרעה לכל עמו לאמר כל הבן הילוד
היאורה וגו' (שמות א, כב) ורוח הקודש צווחת (איכה ג, לו) מי זה אמר ותהי ה' לא צוה. פרעה צוה,
ה' לא צוה! אלא (שמות א, יב) וכאשר יענו אותו כן ירבה וכן יפרוץ. המן בקש להשמיד את כל
היהודים וה' לא בקש, (אסתר ט, א) ונהפוך הוא אשר ישלטו היהודים וגו'. בלק ובלעם בקשו לקלל
את ישראל וה' לא בקש שנאמר (דברים כג, ו) ולא אבה ה' אלהיך לשמוע אל בלעם וגו' לפיכך
כתיב (איכה ג, לו) מי זה אמר ותהי ה' לא צוה! הוי (ישעיהו נד, יז) כל כלי יוצר עליך לא יצלח.
אדריאנוס אמר לרבי יהושע גדולה הכבשה העומדת בין שבעים זאבים אמר ליה גדול הוא הרועה
שמצילה ושומרה ושוברן לפנייה הוי (שם) כל כלי יוצר עליך לא יצלח.

מקל וחומר בנו העדת. חרוז זה התקשו המפרשים בפרושו. ופירשתיהו שמשוה רבנו גזר, מכח
קל וחומר, שנחטא לה' והוא יגלנו מא"י, והקב"ה קיים גזירתו. אך הנביאים שאחריו, שגם הם
התנבאו בשם ה', בטלו את גזירתו. ולכן דין הוא שיגאלנו הקב"ה. איתא במדרש (ב"ר צב, ז) תני
רבי ישמעאל זה אחד מעשרה קלים וחמורין שכתובים בתורה (בראשית מד, ח) הן כסף אשר מצאנו
וגו' השיבנו אליך ק"ו ואיך נגנב. (שמות ו, יב) הן בני ישראל לא שמעו אלי וק"ו ואיך ישמעני
פרעה, (במדבר יב, יד) ויאמר ה' אל משה ואביה ירוק ירק בפניה, ק"ו לשכינה י"ד יום, (דברים לא,
כז) הן בעודני חי עמכם היום ממרים הייתם, קל וחומר ואף כי אחרי מותי וכו'. הרי שמכח
ק"ו העיד בנו הקב"ה ע"י משה רבנו שנחטא לו.

**מֵלֶאךָ גִּזְרָה וְאַתָּה קִימָתָהּ.
נְבִיאִים נִבְּאוּ כַּאֲשֶׁר צִוִּיתָהּ.
כִּנְפִיךָ תִּפְרוֹשׁ כִּי גּוֹאֵל אַתָּה:
כֹּב וּפָגַע בַּצָּר אֲשֶׁר עָנִי יָאֲרוּב.
רָעַתוֹ רַבָּה יִבְטֹל בָּרֶב.
עֲמִיךָ הִנְרִדְךָ לְטוֹבָתוֹ תַּעֲרֹב.
עֲתָה כִּי אָמְנָם יֵשׁ גּוֹאֵל קָרוֹב:
פָּרִיץ רֶב תִּפְרוֹץ בְּפוֹרָה הָאֲדוֹמִית.**

מֵלֶאךָ גִּזְרָה וְאַתָּה קִימָת וְכֵן הִיא, שְׁמֵשׁ רַבְּנוּ שֶׁנִּקְרָא מֵלֶאךָ (עֵיין מִקְוֹת) גִּזְרָה שֶׁיִּגְלוּ יִשְׂרָאֵל וְיִעֲנֹשׁ, וְאַתָּה קִימָת אֶת הַגִּזְרָה הַזֹּאת כַּמִּדְרָשׁ חֲזוֹ"ל עַל הַפְּסוּק (אִיּוֹב כב, כח) וְתִגְזֹר אֹמֶר וִיקָם לךְ. **נְבִיאִים נִבְּאוּ כַּאֲשֶׁר צִוִּית אַךְ הַנְּבִיאִים** שֶׁהָיוּ אַחֲרֵי מֹשֶׁה רַבְּנוּ נִבְּאוּ כְּמוֹ שְׁצִוִּית אוֹתָם וְהֵם בִּטְלוּ אֶת גִּזְרֹת מֹשֶׁה רַבְּנוּ כַּמִּדְרָשׁ (מִכּוֹת כד, ע"א) מֹשֶׁה אָמַר וּבְגוֹיִם הֵהֱם לֹא תִרְגִּיעַ וִירְמִיָּה אָמַר הַלּוֹךְ לְהִרְגִּיעוּ יִשְׂרָאֵל (עֵיין מִקְוֹת). **כִּנְפִיךָ תִּפְרוֹשׁ כִּי גּוֹאֵל אַתָּה** וְלִכֵּן תִּגָּן עַל עַמְּךָ יִשְׂרָאֵל וְגֹאֲלֵנוּ כִּי אַתָּה קָרוֹבָנוּ.

כֹּב וּפָגַע בַּצָּר אֲשֶׁר עָנִי יָאֲרוּב

אַתָּה הַקֶּבֶ"ה פָּנָה אֶל הַגּוֹיִים אֲשֶׁר הֵם יּוֹזְמִים תְּמִיד לְהַרְעָ לָנוּ, וְהַעֲנִישֵׁם. רָעַתוֹ רַבָּה יִבְטֹל בְּרֹב הָרִי הֵם הִרְבוּ לְהַרְעָ לָכֵן הִשְׁמַד נָא אוֹתָם בְּגִלְל רָעַתָּם הַרְבֵּה. עַמְּךָ הִנְרִדְךָ לְטוֹבָתוֹ תַּעֲרֹב וּבְנֵי יִשְׂרָאֵל הַנִּדְרָפִים תִּסִּיר מֵהֶם תַּכְף עַכְשָׁיו כָּל רָעָה. עֲתָה כִּי אָמְנָם יֵשׁ גּוֹאֵל קָרוֹב כִּי אַתָּה גּוֹאֲלֵנוּ וְקָרוֹב לָנוּ.

פָּרִיץ רֶב תִּפְרוֹץ בְּפוֹרָה הָאֲדוֹמִית חוֹרֵבֵן גָּדוֹל תַּחְרִיב אֶת אֲדוֹם כְּדוֹרֵךְ בַּגֹּת.

בִּיאור הַמִּילִים

מֵלֶאךָ — כִּינוֹי לְמֹשֶׁה רַבְּנוּ. כִּנְפִיךָ תִּפְרוֹשׁ — הִגֵּן עָלֵינוּ, קִבֵּל אוֹתָנוּ. כֹּב — פָּנָה. יָאֲרוּב — זִמָּה לְהַרְעָ. תַּעֲרֹב — תִּמְנַע מֵהֶם כָּל רָע. פָּרִיץ — הִרְג וּכְלִין. בְּפוֹרָה — בַּגֹּת.

מִקְוֹת וּמִדְרָשִׁים

מֵלֶאךָ וְהִכִּי אֵיתָא בַּמִּדְרָשׁ (וִיק"ד א, א) נִקְרָאוּ הַנְּבִיאִים מֵלָאכִים הַה"ד (בַּמִּדְבָּר כ, טז) וַיִּשְׁלַח מֵלֶאךָ וַיּוֹצִיאֵנוּ מִמִּצְרַיִם וְגו'. וְכִי מֵלֶאךָ ה' הִיא? וְהִלָּא מֹשֶׁה הִיא! וְלָמָּה קוֹרָא אוֹתוֹ מֵלֶאךָ? אֵלָּא מִכַּאֲן שֶׁהַנְּבִיאִים נִקְרָאוּ מֵלָאכִים וְכו', אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן מִבֵּית אֲבִי שְׁלֵהֵן (פ"י מַעֲצָם מֵהוֹתָם) נִקְרָאוּ הַנְּבִיאִים מֵלָאכִים הַה"ד (חגי א, יג) וַיֹּאמֶר חֲגִי מֵלֶאךָ ה' בְּמִלָּאוֹת ה' הָא ע"כ אַתָּה לָמַד שֶׁמִּבֵּית אֲבִי שְׁלֵהֵן נִקְרָאוּ הַנְּבִיאִים מֵלָאכִים.

מֵלֶאךָ גִּזְרָה וְאַתָּה קִימָת וְהִכִּי אֵיתָא בַּמִּדְרָשׁ (דְּבָרִי ה, יב) א"ר יְהוֹשֻׁעַ דְּסִיכְנִין בִּשְׁם רַבִּי לֹוִי כָּל מָה שֶׁגִּזְרָה מֹשֶׁה הַסִּכִּים הַקֶּבֶ"ה עֲמָו כִּיכַד לֹא א"ל הַקֶּבֶ"ה לְשַׁבֵּר אֶת הַלּוּחֹת הַלֵּךְ מֹשֶׁה וְשִׁיבֵרֵן מַעֲצָמוֹ וּמִנִּיין שֶׁהַסִּכִּים הַקֶּבֶ"ה עֲמָו דְּכִתִּיב (שְׁמוֹת לד, א) אֲשֶׁר שִׁבַּרְתָּ יִישָׁר כַּחַךְ שֶׁשִּׁבַּרְתָּ הַקֶּבֶ"ה א"ל שִׁלַּחְם עִם סִיחוֹן שֶׁנֶּאֱמַר (דְּבָרִים ב, כד) וְהַתִּגֵּר בּוֹ מִלַּחְמָה וְהוּא לֹא עָשָׂה כֵּן אֵלָּא (שֵׁם כו) וַאֲשַׁלַּח מֵלָאכִים וְגו' א"ל הַקֶּבֶ"ה כֵּךְ אָמַרְתִּי לָךְ לְהַלַּחְם עֲמָו וְאַתָּה פִּתַּחְתָּ בְּשָׁלוֹם, חִיִּיךְ שֶׁאֵנִי מִקִּיִּים גִּזְרָתְךָ כָּל מִלַּחְמָה שִׁיְהוּ הוֹלָכִים לֹא יִהְיוּ פוֹתָחִים אֵלָּא בְּשָׁלוֹם שֶׁנֶּאֱמַר (שֵׁם כ, יא) כִּי תִקְרַב אֶל עִיר וְגו' וְקִרְאתָ אֵלֶיהָ לְשָׁלוֹם:

נְבִיאִים נִבְּאוּ כַּאֲשֶׁר צִוִּית הָרִי שֶׁהַנְּבִיאִים בִּטְלוּ אֶת גִּזְרֹתָיו שֶׁל מֹשֶׁה רַבְּנוּ שֶׁגִּזְרָה בְּתוֹכָהּ וְכֵן הוּא בַּגִּמְרָא (מִכּוֹת כד, ע"א) אָמַר ר' יוֹסִי בַר חֲנִינָא אַרְבַּע גִּזְרֹת גִּזְרָה מֹשֶׁה רַבִּינוּ עַל יִשְׂרָאֵל בָּאוּ אַרְבַּעַה נְבִיאִים וּבִיטְלוּ מֹשֶׁה אָמַר וַיִּשְׁכּוֹן יִשְׂרָאֵל בְּטַח בְּדַד עֵין יַעֲקֹב בָּא עֲמוֹס וּבִיטְלָה [שֶׁנֶּאֱמַר] חֲדַל נָא מִי יָקוֹם יַעֲקֹב וְגו' וְכִתִּיב נִיחָם ה' עַל זֹאת [וְגו'] מֹשֶׁה אָמַר וּבְגוֹיִם הֵהֱם לֹא תִרְגִּיעַ בָּא יִרְמִיָּה וְאָמַר הַלּוֹךְ לְהִרְגִּיעוּ יִשְׂרָאֵל מֹשֶׁה אָמַר פּוֹקֵד עוֹן אֲבוֹת עַל בְּנֵים בָּא יִחְזַקְאֵל וּבִיטְלָה הַנֶּפֶשׁ הַחוּטָאִת הִיא תָמוּת מֹשֶׁה אָמַר וְאַבְדֹתָם בְּגוֹיִם בָּא יִשְׁעִיָּהוּ וְאָמַר וְהִיא בְּיוֹם הַהוּא יִתְקַע בְּשׁוֹפָר גָּדוֹל וּבָאוּ הָאוֹבְדִים מֵאַרְץ אֲשׁוּר וְגו'

בְּפוֹרָה הָאֲדוֹמִית כְּדֵאֵיתָא בַּמִּדְרָשׁ (בַּמִּדְרָשׁ יד, א) הַקֶּבֶ"ה עָשָׂה מִלַּחְמָה בְּפָרְעָה וּבַעֲמַלְק וּבַסִּיסְרָא

תהפך רגע כמהפכת סדומית והיא תהפך ברגע אחד כמו שסודם נחרבה. ציצים ופרחים תפרח שולמית ובני ישראל יפרחו וינצו פרי. גאלנה שנית גאולת עולמית גאולת עולם (ראה מקור המלים).

קרא אל החרב לאבד שומניך הכן והזמן את חרבך כדי להרוג את אויבך. יען כי טבח צאנך לעיניך כעונש על שהרגו את בני ישראל לפני עיניך. רחם ענייך וגאל בניך. בני מאמיניך גם הם אמוניך כי הם בני האבות שהאמינו בך, וגם הם נאמנים לך.

שפתינו פרים וכבשים נשלם התפילות של שפתינו יחשבו לך כאילו הבאנו פרים וכבשים לקרבנות. לרוחתי ולשועתי אונך אל תעלם מהתפילות שאנו מתפללים כדי שתהיה לנו גאולה.

תהפך רגע כמהפכת סדומית.
ציצים ופרחים תפרח שולמית.
גאלנה שנית גאלת עולמית:
קרא אל החרב לאבד שומניך.
יען כי טבח צאנך לעיניך.
רחם ענייך וגאל בניך.
בני מאמיניך גם הם אמוניך:
שפתינו פרים וכבשים נשלם.
לרוחתי ולשועתי אונך אל תעלם.

מקורות ומדרשים

צצים ופרחים — נצנים המבשרים על הפריחה. ובסנחריב ובבוכדנצר ובהמן ובמלכי יונים ולא עולמית — לעולם. אמוניך — כינוי לאבות ע"ש נחקרה דעתו עד שיעשה נקמה באדם בעצמו הוי (תהלים ס, י) על אדם אשליך נעלי וכו' מה אני עושה? שולף מנעלי ודורכן ורומסן בעקבי וכה"א (ישעיה סג, ג) פורה דרכתי לבדי קרא אל החרב כדאיתא במסכת כלה (ח) ת"ר חמשה הקב"ה מכריז עליהם בעצמו אלו הם: פרנס, רעב, ושובע, וחרב, ופליטי חרב. פרנס דכתיב (שמות לא, ב) ראה קראתי בשם בצלאל, רעב דכתיב (מ"ב ח, א) כי קרא ה' לרעב, שובע דכתיב (יחזקאל לו, כט) וקראתי אל הדגן והרביתי אותו, חרב דכתיב (ירמיה כה, כט) כי חרב אני קורא וכו' וגאל בניך, בני מאמיניך גם הם אמוניך כדאיתא בילקוט שמעוני (הושע תקט) וארשתיך לי באמונה (הושע ב, כב) את מוצא שאין הגליות מתכנסות אלא בשכר אמונה וכה"א (שה"ש ד, ח) אתי מלבנון כלה אתי מלבנון תבאי תשורי מראש אמנה. וכו' וכן את מוצא שלא נגאלו אבותינו ממצרים אלא בזכות האמנה שנאמר (שמות ד, לא) ויאמן העם. וכן אתה מוצא שלא ירש אברהם אבינו העולם הזה והעולם הבא אלא בזכות אמונה שהאמין שנאמר (בראשית טו, ו) והאמין בה', וכו' וכה"א (תהלים צב, ב-ה) טוב להודות לה' וגו' ואמונתך בלילות וגו' כי שמחתני ה' בפעלך מי גרם לנו לבא לידי שמחה זו [של הגאולה]? אלא בשכר אמנה שהאמינו אבותינו בעולם הזה שכלו לילות לכך נאמר (שם) להגיד בבקר חסדך ואמונתך בלילות. שפתינו פרים וכבשים נשלם והכי איתא במדרש (שה"ש ד, יב) כחוט השני שפתותיך (שה"ש ד, ג) זה לשון של זהורית ומדברך נאווה (שם) זה שער המשתלח אמרו ישראל לפני הקב"ה רבש"ע אין לנו לשון זהורית ושער המשתלח! אמר להם כחוט השני שפתותיך רחישת פיך חביבה עלי כחוט השני של זהורית. ר' אבהו אמר עלה (הושע יד, ג) ונשלמה פרים שפתינו מה נשלם תחת פרים ותחת שער המשתלח? שפתינו.

ביאור המילים

**תִּכּוֹן תַּפְלִיתִי וְלֹא אֶפְלֵם.
בְּנִיךָ תַעֲלֶם וּמִמּוֹת תִּגְאָלֶם;
בְּרִיךְ לְךָ נִכְרַע לְהִרְבוֹת הַמְשַׁלַּחַת.
הַיֵּשֶׁב נִדְחָה בְּשׁוּבָה וְנִחַת.
רוֹכֵב בְּעֲרֻבוֹת בָּאֵשׁ מִתְלַקַּחַת.
הוֹשֵׁעַ צוֹחַת הַגּוֹאֵל מִשַּׁחַת;
בְּרוּר לְךָ מִנָּה יִפָּה חֲבָלִים
הַנְּעִימִים.**

מתלקחת. הושע צוחת הצל את בני ישראל הצועקים מחמת קושי הגלות. הגואל משחת אתה הקב"ה שהנך מציל מהגלות שהיא כמו הגיהנם. ברור לך מנה יפה חבלים הנעימים בחר שוב בבני ישראל שנהיה חלקך מכל העמים ונחלתך הטובה.

ביאור המילים

שהכניסו את האמונה לעולם. תכון — תחי שב ותקבע. וממות — כינוי לגלות. המשלחת — כינוי לבני לבני ע"ש שגלו ממקומם. נדחה — כינוי לבני ע"ש שנדחפו מלפני ה'. בשובה — בתשובה. ונחת — ורוגע. מתלקחת — בוערת בעצמה. צוחת — כינוי לבני ע"ש שהם מתפללים ומתחננים בקול גדול. מנה — חלק. חבלים — ירושה.

מקורות ומדרשים

תכון תפלתי הפייטן מבקש שהקב"ה יקבל את תפילותינו כקרבות פרים וכבשים וגם כקטורת כדאיתא במדרש (במ"ר יג, יח) מלאה קטרת (במדבר ז, לב) שבאותו זמן היה ראובן בעל תשובה ולובש שק ומתענה ומתפלל לפני הקב"ה שימחול לו על עון מעשה בלהה והתפלה משולה לקטרת כמה דתימא (תהלים קמא, ב) תכון תפלתי קטרת לפניך.

בניך תעלם וממות תגאלם כדמפרש במדרש

(שה"ש זוטא א, ג) מנין שנמשלו המלכיות כשאוול וכמות שנאמר מיד שאול אפרים ממות אגאלם (הושע יג, יד)

להרבות המשולחת כדאיתא במדרש (במ"ר ז, י) צו את בני ישראל [וישלחו מן המחנה וגו'] (במדבר ה, ב) על שעברו ישראל על המצות נתחייבו שילוח זה גלות הה"ד וישלחו מן המחנה אין וישלחו אלא לשון גלות כמה דתימא (ירמיה טו, א) שלח מעל פני ויצאו. מן המחנה זו א"י ששם השכינה

השב נדחה בשובה ונחת עיין לעיל ד"ה נדח השב. ואע"פ שרש"י פירש את הפסוק (ישעיה ל, טו) בשובה ונחת תושעון לשון ישוב ומרגוע, ר' ברוך הסתמך על המדרש (במ"ר סוף ז) ויעשו כן בני וישלחו אותם אל מחוץ למחנה (במדבר ה, ד) כיון שחטאו גלו. כאשר דבר ה' אל משה כן עשו בני (שם) מה דבר הקב"ה למשה? שאם יעשו תשובה במלכיות שיהיו שם הקב"ה מקבצם, שנאמר (דברים ל, א) והיו כי יבואו עליך כל הדברים האלה הברכה והקללה וגו' והביאך ה' אלהיך וגו' (שם ה) ומל ה' אלהיך וגו' (שם ו) כן עשו בני, שעתידין ישראל שיעשו תשובה באחרית הימים והם נגאלים שנאמר (ישעיה ל, טו) בשובה ונחת תושעון

ברור לך מנה יפה חבלים הנעימים אנו מבקשים מהקב"ה שיבחר בנו ושנהיה לנחלתו. וכן

בְּחֶרֶב נִרְדְּפִים וּמוֹדִיעִים הֶדְמִים. שׁוֹר נָא בְּעוֹרוֹת אֵילִם מְאֻדָּמִים. גּוֹאֵל הַדֵּם מִלֶּךְ עוֹלָמִים: מִי כְמוֹכָה בְּאֵלִים נוֹשֵׂא בְּאֵלְמוֹת.

בחרב נרדפים כי הגויים רודפים
אחרינו להרגנו בחרב. ומודיעים
הדמים והראיה על כך שאנו
שופכים את דמנו ונהרגים על
קידוש שמך. שור נא בעורות
אלים מאדמים אנא הבט על
בני ישראל שנקראו אלים (ראה
מקורות) ודמנו נשפך וצובע את
עורנו בצבע אדום. גואל הדם מלך עולמים אתה הקב"ה שהנך נוקם את הדם הנקי שנשפך, ואתה
מולך לעולמי עד.

מי כמוכה באלים נושא באלמות איפה יש אל כמוך שאתה סובל את חרפת הגויים ומחריש כאלם
(ראה מקורות ומקור המלים).

מקורות ומדרשים

הוא במדרש (לקח טוב דברים נו, ע"ב) כיון שהתחילו
הדורות להיות פרים ורבים לא מצא בהם כאברהם
אבינו ואעפ"כ יצא ממנו ישמעאל וכל בני קטורה
היו רעים מן הראשונים. בא יצחק ויצא ממנו
עשו וכל אלופי אדום חזרו להיות רעים מן הראשונים עד שבא יעקב והוליד מטה שלימה מיד
הקב"ה הכיר את חלקו שנאמר (דברים לב, ט) כי חלק ה' עמו וכו', יעקב חבל נחלתו חבל זה
גורל. וכה"א (תהלים טז, ו) חבלים נפלו לי בנעימים. ובמדרש תהלים (טז, יג) איתא דהפסוק חבלים
נפלו לי בנעימים קאי על הקב"ה שבחר בבניי לחלקו.

בעורות אלים מאדמים כן הוא הגירסא ברוב כתה"י. ופרושו בעורות בניי שהם אדומים
מדם שנשפך על קידוש השם. וקרא לבניי אלים עפ"י המדרש בספר הבהיר (קסא) מאי דכתיב
(שמות טו, כז) ויבאו אלימה ושם שתים עשרה עינות מים ושבעים תמרים ויחנו שם על המים?
וכי מה שבח היה בשבעים תמרים? באחת מקטני המקומות יש אלף! אלא זכו לדוגמתם ויש
להם משל בתמרים ולהלן (קסו) מאי שבעים תמרים? מלמד ששבעים קומות יש לו להקב"ה
ושואבים משתים עשרה פשוטות וכו' וברבנו בחיי (שם) מפרש דבריו וז"ל: וע"ד הקבלה ויבאו
אילמה ושם י"ב עינות מים ושבעים תמרים בבאם עתה במקום הזה באלים נכנסו באותה
השגה הנקראת אלהים וזהו לשון ויבאו אילמה ושם שתים עשרה עינות מים כי השיגו שם
י"ב מלאכים שלשה לכל רוח מד' רוחות העולם וכל שלשה מהם עם צבאותיהם מחנה גדול והם
הנקראים ד' מחנות שכינה, ושבעים תמרים הם ע' מלאכים הסובבים כסא הכבוד וממונים על ע'
אומות שבעולם כל אחד ואחד ממנה על אומתו. ולהלן מפרש עוד: ונרמז לך בזה כי מ"ב
עינות אלה שהם ד' מחנות שכינה שואבים בה שבעים תמרים הם המלאכים הסובבים כסא הכבוד
המשילום בתמרים על שם הקומה, והנה דוגמתם יצאו מיעקב י"ב שבטים הנחלקים לד' מחנות
ומהם היו שבעים נפש, והבין זה המעט ותמצא מעלת יעקב שנקרא אל, כענין שכתוב (בראשית
לג, כ) ויקרא לו אל אלהי ישראל, ודרשו רז"ל מי קראו אל אלהי ישראל. וכן יסד ר"א הקליר
בקרובות לפורים ונקראו אלים בצדק בני אלים ע"ש היטיב.

גאל הדם עיין לעיל בתחילת הפיוט ד"ה הבן הבכור מה שהובא ממדרש אבכיר.

מי כמוך באלים נושא באלומות רמז לגמרא (גיטין נו, ע"ב) אבא חנן אומר מי כמוך חסין
יה (תהלים פט, ט) מי כמוך חסין וקשה שאתה שומע ניאוצו וגידופו של אותו רשע (טיטוס)
ושותק דבי רבי ישמעאל תנא מי כמוכה באלים ה' (שמות טו, יא) מי כמוכה באלמים וראה
מקור המלים

ביאור המילים

הדמים — הדם שנשפך. שור — ראה. אלים —
— כינוי לבניי (ראה מקורות). באלמות — בשקט
ובדומיה.

לָמָּה תִּישָׁן עוֹרָה בְּאֶפֶס תַּחְגּוֹר חִימוֹת.
וְנִקְוֹם נִקְמָתָנוּ מֵאֵת הָאֲמוֹת.
גּוֹאֵל הָאֵל הַנּוֹתֵן נִקְמוֹת:
אֲמֹר לְבֵת צִיּוֹן שׁוּבִי לְמִנוּחֶיכִי.
אֲנִי הוּא הַגּוֹאֵל מִשְׁחַת חַיִּיכִי.
קוּמִי יִפְתִּי אֶתִּי וּלְכִי.
כִּי אַחֲפֹץ לְגֹאֲלֶךָ וּגְאֻלָּתֶךָ אֲנִי:
לָמָּה יִי לְנִצָּחַת תִּשְׁכַּחְנוּ.
הֵן הִבַּט נָא עִמָּךְ כְּלָנוּ.

רוצה להוציא את בני ישראל מהגלות. וגאֹלְתֶיךָ אֲנִי ואני בעצמי אֶכֶן אֶגְאֹלְךָ.

לָמָּה ה' לְנִצָּחַת תִּשְׁכַּחְנוּ מדוע אתה נראה כאילו שכחתנו לעד. הֵן הִבַּט נָא עִמָּךְ כְּלָנוּ ראה כי אנו עמך.

מקורות ומדרשים

ביאור המילים

לָמָּה תִּישָׁן עוֹרָה ואיתא בגמרא (סוטה מח, ע"א) ואף הוא (יוחנן כהן גדול) ביטל את המעוררים. מאי מעוררים? אמר רחבה: בכל יום

ויום שהיו עומדים ליום על דוכן ואומרים (תהלים מד, כד) עורה למה תישן ה', אמר להן: וכי יש שינה לפני המקום? והלא כבר נאמר (תהלים קכא, ד) הנה לא ינום ולא יישן שומר ישראל! אלא, בזמן שישראל שרויין בצער ועובדי כוכבים בנחת ושלוחה, לכך נאמר: עורה למה תישן ה'. וכן במדרש תהלים (קכא, ג) הנה לא ינום ולא יישן שומר ישראל. וכי יש שינה למעלה? חלילה לא שינה ולא ישיבה יש למעלה! וכו' אלא מה "אל ינום שומרך"? אלא מן הצרות הבאות על ישראל בעולם הזה כביכול הקב"ה ישן. וכן אסף אמר (תהלים מד, כד) עורה למה תישן ה' וגו' וע"ע בזה (נשא קלו ע"ב)

תַּחְגּוֹר חִמּוֹת התאזר בחמה על הגויים וכן מפרש בירושלמי (מעשרות סוף פ"ג) כי חמת אדם תודך שארית חמות תַּחְגּוֹר (תהלים עו, יא) אמר רבי לוי כשתעורר חמתך על הרשעים צדיקים רואין מה את עושה להן והן מודין לשמך.

שׁוּבִי לְמִנוּחֶיכִי וכן הוא בספרי (דברים פסקא טו) מנוחה זו ירושלים שנאמר (תהלים קלב, יד) זאת מנוחתי עדי עד דברי ר' שמעון. ועיין בגמרא זבחים (קט, ע"א) וכן ת"י לבי מקדשא דהוא בית נייחא.

קוּמִי יִפְתִּי אֶתִּי וּלְכִי ובלשון הזה יבשרנו הגואל כדאיתא בפסיקתא דר"כ (ה, ט) ענה דודי ואמר לי (שה"ש ב, י) א"ר עזריה לא היא עניה? ולא היא אמירה? (האם אין עניה ואמירה זהים) אלא ענה לי על ידי אליה ואמר לי על ידי מלך המשיח. מה אמר לי? קומי לך רעייתי יפתי ולכי לך. כי הנה הסתיו עבר (שם יא) א"ר עזריה זו מלכות הרשעה הזאת שהיא מתעה בבריות כמה דאת אמר (דברים יג, ז) כי יסיתך אחיך בן אמך. הגשם חלף הלך לו (שה"ש ב, יא) זה השיעבוד.

אֲנַחְנוּ הַחֹמֶר וְאַתָּה יוֹצֵרֵנוּ.

אַתָּה יי אֲבִינוּ גּוֹאֲלֵנוּ:

חֹזֶק וְאַמִּיץ מַעוֹלָם אַתָּה אֵל.

שׁוֹפֵט וְדִין פּוֹדֶה וְגּוֹאֵל.

רַחֵם וְנַחֵם וּבְנֵה בֵּית אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל.

אַתָּה הוּא מַעוֹלָם גּוֹאֵל יִשְׂרָאֵל:

אנחנו החומר ואתה יוצרנו
אתה יצרנו מהאדמה וטבעת
בנו יצר הרע ולכן חטאנו. אתה
ה' אבינו גואלנו אבל אנחנו בניך,
ואתה ה' גאלנו כי אין לנו על
מי לסמוך כי אם עליך.

חזק ואמיץ מעולם אתה א-ל
אתה כל יכול ואתה אלוקים
מקדם. שופט ודין פודה וגואל
ומנהגך להיות השופט לדון את
הדין וגם להושיע את הנעשק.
רחם ונחם ובנה בית ארץ

שלח נחמה לבית המקדש. אתה הוא מעולם גואל ישראל כי כבר מימי קדם הבטחת לנו
שתגאלנו.

ביאור המילים

בית אריאל – כינוי לבית המקדש

מקורות ומדרשים

אנחנו החומר ואתה יוצרנו פרושו במדרש

(שמו"ר מו, ד) אמרו ישראל: רבון העולם אתה

הכתבת לנו (ירמיה יח, ו) הנה כחומר ביד היוצר כן אתם בידי בית ישראל, לכך אע"פ שאנו חוטאים
ומכעיסים לפניך אל תסתלק מעלינו. למה? שאנחנו החומר ואתה יוצרנו. בא וראה: היוצר הזה
אם יעשה חבית ויניח בה צרור כיון שיוצאה מן הכבשן אם יתן אדם בה משקה מנטפת היא
ממקום הצרור ומאבדת את המשקה שבתוכה. מי גרם לחבית לנטף ולאבד מה שבתוכה? היוצר
שהניח בו את הצרור! כך אמרו ישראל לפני הקב"ה: רבון העולם בראת בנו יצר הרע מנעורינו
שנאמר (בראשית ח, כא) כי יצר לב האדם רע מנעוריו והוא גורם לחטוא לפניך. ואין אתה מסלק
ממנו את החטיא (המחטיא)! אלא בבקשה ממך, העבירהו ממנו כדי שנהא עושים רצונך! אמר
להם כך אני עושה לעתיד לבא שנאמר (מיכה ד, ו) ביום ההוא נאם ה' אוספה הצולעה והנדחה
אקבצה ואשר הרעותי. מהו אשר הרעותי? זה יצר הרע (שהטביע הקב"ה באדם) שנאמר כי יצר
לב האדם רע מנעוריו.

בית אריאל הוא בית המקדש כדאיתא במדרש (שמו"ר כט, ט) **בית המקדש נקרא אריה** שנאמר
(ישעיה כט, א) הוי אריאל אריאל ובפסיקתא דר"כ (יג, טו) איתא יבא אריה במזל אריה ויבנה אריאל
יבא אריה זה הקב"ה דכתיב ביה (עמוס ג, ח) אריה שאג מי לא ירא, במזל אריה [דכתיב] (ירמיה
לא, יג) והפכתי אבלם לששון (ובית המקדש נחרב באב, מזל אריה) ויבנה אריאל [כדכתיב] (תהלים
קמז, ב) בונה ירושלם ה' נדחי ישראל יכנס.

אהבה לשבת לפני שבועות ולפני ט' באב

על פי א"ב ובסוף חתום אפרים בר יצחק חזק, והוא רבנו אפרים מרגנסבורג (מוזכר בתוספות כרבנו אפרים) חי בערך 1100 עד 1170 ובימיו היו גזירת השמד בוורצבורג וגם מסע הצלב השני. מפיוטיו המפורסמים, אם אפס רובע הקן (עקידה, נאמר כמ"א וכמ"פ וכן אצל הספרדים) ואבותי כי בטחו (פזמון לעשרה במבט מ"א ומ"פ)

אוֹתָךְ כָּל הַיּוֹם קוִינִי לךְ

לְשִׁמְךָ וּלְזִכְרְךָ אוֹיְנוּ.

אֵתָה יְיָ אָבִינוּ:

בֶּן בְּכוֹרְךָ הַדַּחְתָּנוּ.

לָמָּה לְנִצָּח שְׂבַחְתָּנוּ.

וְלֹא תָשׁוּב לְקַחְתָּנוּ.

וְעַד מָתִי יְיָ:

גֵּרֵשׁ מִבֵּית חֲדָרֶינוּ.

אוֹתָךְ כָּל הַיּוֹם קוִינִי לךְ וְלִישׁוּעֶתְךָ יִחַלְנוּ תָמִיד. לְשִׁמְךָ וּלְזִכְרְךָ אוֹיְנוּ הַשְׁתַּוְּקֵנוּ לְרֹאוֹת אֵת שִׁמְךָ הַגָּדוֹל וְאֵת זִכְרְךָ הַנִּכְבָּד כְּשֶׁתַּעֲשֶׂה נִקְמָה בְּגוֹיִים. אֵתָה ה' אָבִינוּ.

בֶּן בְּכוֹרְךָ הַדַּחְתָּנוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל שֶׁנִּקְרְאוּ בֶּן בְּכוֹרְךָ, גֵּרֵשְׁתָּנוּ מִפְּנֵיךְ. לָמָּה לְנִצָּח שְׂבַחְתָּנוּ וְלֹא תָשׁוּב לְקַחְתָּנוּ מִדּוּעַ נִרְאָה כְּאִילוּ שְׂכַחְתָּנוּ לְעַד, וְאֵינְךָ בָּא לְגַאֲלָנוּ. וְעַד מָתִי ה'.

גֵּרֵשׁ מִבֵּית חֲדָרֵינוּ גִּוְרֵשְׁנוּ לְגִלּוֹת מִיִּירוּשָׁלַיִם וּמִבֵּית הַמִּקְדָּשׁ.

ביאור המילים

אוֹיְנוּ — הַשְׁתַּוְּקֵנוּ. הַדַּחְתָּנוּ — גֵּרֵשְׁתָּנוּ. בֵּית חֲדָרֵינוּ — כִּינוֵי לְבֵית הַמִּקְדָּשׁ.

מקורות ומדרשים

נ"ל דיסד פיוט זה בברכת אהבה עפ"י המדרש (שהש"ר א, ג פסקה כב) על כן עלמות אהבך זה דורו של שמד שנאמר (תהלים מד, כג) כי עליך הורגנו כל היום נחשבנו כצאן טבחה. ודרש מלת עלמות מלשון עלי מות שמסרו נפשם על קדושת שמו.

לשמן ולזכרך אוינו פירשתינו לפי פרש"י על המקור (ישעיה כו, ח) לשמן ולזכרך תאות נפש: אותה נפשנו לראות שם שיצא לך מאז (השתוקקנו לראות בעצמנו את השם והזכר שעשית לך בימי קדם) לעשות (שאתה עושה) נקמה בצריך.

גרש מבית חדריו מוצא מכלל חדריו בדקתי 16 כת"י ודפו"י אחד כדי לעמוד על הגירסא האמיתית של שורה זו. בשני כת"י הגירסא גרש מבית חדריו מוצא מכלל אדיריו וקשה לישבו. בעוד שלושה כת"י הגירסא חדריו פעמיים, דבר שאינו מתאים לנוי חריות הפיוט, ונראה שהוא שיבוש, כי בכת"י אלה הרבה ה' שרגלם מגיע לגגם. ששה כת"י כגירסתנו, ובחמשה כת"י ודפו"י אחד הגירסא הפוכה גרש מבית חדריו מוצא מכלל חדריו. על אף הספק השקול (הברמן בחר בגירסא האחרת, ואילו בער בחר בגירסא הזו) בחרתי בגירסא זו כי היא מתאימה יותר לפסוקים, למדרשים ולמאמרי חז"ל.

גרש מבית חדריו איתא במדרש זוטא (שה"ש ג, ד) אחזתיו ולא ארפנו. זה דוד שתפס את הגורן מיד ארונה היבوسی ואמר זהו בית הבחירה עד שהבאתיו אל בית אמי ואל חדר הורתי. בשעה שעלו בני ישראל להוסיף על המזבח וימצאו גלגלתו של ארונה נתונה תחת המזבח ולא פסל הקדוש ברוך הוא את הקרבנות של ישראל. משמע דבית אמי וחדר הורתי מיירי בבית המקדש, שאע"פ שהיתה סיבה לפסול את המקום, אחז בו דוד המלך ולא הרפה. וכן פירש בפירוש שה"ש

מוצא מכלל הדריו וכל הפאר
וההדר שהיו לנו עזבונו. והדלת
סגר אחריי ואין אנו יכולים
לחזור לא"י ולבנות את בית
המקדש.

דחוי ושוב לא נראה בני נדחו
מלפני ה', ומאז לא היינו ראויים
ורצויים לפניו. נשבר ונדכה
ונכאה והרי אנו שבורים ברוחנו
ומושפלים לפני הגויים ומעונים
על ידם. נשבה ואין רואה ואנו
בשבי בין הגויים ואתה הקב"ה
עשית עצמך כאילו אינך רואה.

הייתי במוסר מתנודד אנו
נאנחים וקובלים על היסורים
שבאו עלינו. שודר ביד שודר נבזזים ועשוקים ביד הגויים הבוזזים והגוזלים אותנו תמיד.

מוצא מכלל הדריו.

והדלת סגר אחריי:

דחוי ושוב לא נראה.

נשבר ונדכה ונכאה.

נשבה ואין רואה.

ועד מתי יי:

הייתי במוסר מתנודד.

שודר ביד שודר.

מקורות ומדרשים

נראה — נרצה. ונדכה — ועני. ונכאה — וכואב. המחיוחס לרמב"ן בית אמי זה ירושלים חדר
הורתי זה בית המקדש. וראוי שמלת בית תהיה
מתנודד — נאנח.

ביאור המילים

מוצא מכלל הדריו עיין במקור המלים ובמקור הפיוט. והכי איתא במדרש (איכ"ר א, לג) על
הפסוק (איכה א, ו) ויצא מבית ציון כל הדרה המפרט את כל סוגי היופי שגלו מא"י: כל הדרה זו
סנהדרין דכתיב (משלי לא, כה) עוז והדר לבושה דבר אחר כל הדרה אלו תלמידי חכמים דכתיב
(ויקרא יט, לב) מפני שיבה תקום והדרת פני זקן ד"א כל הדרה אלו המשמרות דכתיב (דה"ב כ, כא)
ומהללים להדרת קדש ד"א כל הדרה אלו התנינוקות.

והדלת סגר אחריי שהקב"ה אינו נותן לנו לקרב את הגאולה, כדאיתא בגמרא (כתובות קיא,
ע"א) אמר [ר' יוסי ב"ר חנינא] ג' שבועות הללו (ג') פעמים איתא השבעתי אתכם בשבועות: ב, ז:
ג, ה: ח, ד) למה? אחת שלא יעלו ישראל בחומה, ואחת שהשביע הקדוש ברוך הוא את ישראל
שלא ימרדו באומות העולם, ואחת שהשביע הקדוש ברוך הוא את העובדי כוכבים שלא ישתעבדו
בהן בישראל יותר מדאי. וכו' בצבאות או באילות השדה (שם) אמר רבי אלעזר אמר להם הקדוש
ברוך הוא לישראל אם אתם מקיימין את השבועה מוטב ואם לאו אני מתיר את בשרכם כצבאות
וכאילות השדה.

שודר ביד שודר משמע שהגויים גוזלים וחומסים אותנו תמיד והכי איתא במדרש (ילקוט שמעוני
משלי תתקנ) על הפסוק (משלי טו, יט) דרך עצל כמשוכת חדק (כגדר קוצים): ר' יעקב בר אחא
בש"ר יוחנן דבית גוברין זה עשו הרשע דהוה דמיא להדין סיכתא דאת מפשר לה מן הכא והיא
מתעריא מן הכא (שהוא דומה לקוצים שאדם מישר (את בגדיו) מצד זה והוא מסתבך מצד זה),
כך הוא עשו הרשע אייתי גולגלתיך (מס על כל אדם) דימוסיך (קנס) ארנוניך (מס על הגידולים
והפירות) לית ליה קניס ליה (ואם אין לו מטילין עליו קנס), ואורח ישרים סלולה, זה הקב"ה
דכתיב (הושע יד, י) כי ישרים דרכי ה' שהכשיר לשונו (שאמר דבר פשוט וקל) ואמר למשה (שמות
ל, יב) כי תשא את ראש (ובקש רק מחצית השקל מכל אדם). ועיין ג"כ בגמרא (סנהדרין צח, ע"ב)
הדורש את הפסוק (עמוס ה, יט) כאשר ינוס איש מפני הארי ופגעו הדוב וכו'.

הייתי כצפור בודד ונסתי כֹּל
היום נרדף ואנו כמו צפור
הנצודה ונמלטת תמיד מיד
האורבים לה, ולכן היא בודדה
כי תמיד היא מקפצת ממקום
למקום. ברוח עריצים נשדף
ואנו נשרפים בלהט השנאה
שהגויים שונאים אותנו, כמו עוף
הפורח שנשרף כשהוא עף מעל
אש לזהטת. וקול עֲלֵה נדף ולכן
אנו פוחדים ובורחים מפני כל
רחש.

הייתי כצפור בודד ונסתי כֹּל
היום נרדף ואנו כמו צפור
הנצודה ונמלטת תמיד מיד
האורבים לה, ולכן היא בודדה
כי תמיד היא מקפצת ממקום
למקום. ברוח עריצים נשדף
ואנו נשרפים בלהט השנאה
שהגויים שונאים אותנו, כמו עוף
הפורח שנשרף כשהוא עף מעל
אש לזהטת. וקול עֲלֵה נדף ולכן
אנו פוחדים ובורחים מפני כל
רחש.

זממו נפשי לקחת הגויים רוצים
תמיד להרוג אותנו. ומפח

יוקשים בורחת ואנו תמיד טרודים להמלט מההמלכודות שהם טומנים לנו.

ביאור המילים

מקורות ומדרשים

הייתי כצפור בודד ונסתי כל היום נרדף — עריצים — רשעים. נשדף — נשרף. וקול עלה
ישראל נמשלו לצפור הבורח תמיד מפני הצרות — נדף — וקול רחש. ומפח יוקשים — וממלכודת.
הבאות עליו. הכי איתא במדרש (שמו"ר כ, ו) ויהי
בשלח פרעה (שמות יג, יז) ה"ה"ד (תהלים קכד, ז) נפשנו כצפור נמלטה מפח יוקשים, משל ליונה
שהיתה יושבת בקנה ראה אותה נחש רע היה מבקש לעלות אליה. ברחה הימנו למקום אחר. עלה
וישב לו בקנה. נפלה האש בקנה ונשרף הנחש. פרחה הצפור וישבה לה בגג. כיון שנשרף הנחש
והקן אמרו לצפור עד מתי את פורחת ממקום זה למקום זה? הלכה ומצאה לה קן נאה ומשובח
וישבה לה בתוכה. כך היו ישראל במצרים, והיה פרעה הנחש מתחכם עליהם שנאמר (שמות א, י)
הבה נתחכמה לו. והוא נמשל כנחש שנאמר (יחזקאל כט, ג) הנבא על פרעה התנים הגדול, ברחו
ישראל מפניו שנאמר (הושע יא, יא) יחרדו כצפור ממצרים, וכיון שיצאו ישראל ממצרים נשרף פרעה
באש שנאמר (שמות טו, ז) תשלח חרונך יאכלמו כקש, ישבו להם ישראל במקום אחר שנאמר (תהלים
קב, ח) ואהיה כצפור בודד על גג ואח"כ ברחו כצפור ממקום למקום שנאמר (משלי כז, ח) כצפור
נוודת מקנה כן איש נודד ממקומו, וכשבאו לא"י מצאו להם קן שנאמר (תהלים פד, ד) גם צפור מצאה בית ודרור קן לה. ועכשיו שגלינו חזרנו להיות כצפור נוודת ובודדה.
ברוח עריצים נשדף מקורו בישעיהו (כה, ד-ה) כי היית מעוז לדל מעוז לאביון בצר לו מחסה
מזרם צל מחרב כי רוח עריצים כזרם קיר. ופרושו שהקב"ה מגן על האביון מפני זרם מים וחום
גדול כי הרשעים דומים למים הזורמים בכח גדול. אך רבנו אפרים כאן המשיל את הרשעים לחום
ולא למים שוטפים (שיסד מלת נשדף והוא בחום גדול). וצ"ל שדעתו כדעת ר' יוסף קרא שפירש
שהמלים הראשונות בפסוק הבא, כחרב בציון (כחום גדול בארץ ציה) שאון זרים תכניע, קאי על
הרשעים. ולדעתו הקב"ה הוא (מחסה מזרם וגם) צל מחורב, כי רוח עריצים (כזרם קיר וגם) כחורב
בציון, ע"ש. ונראה לי שרבנו אפרים בחרו זה חוזר ומדמה את בני"י לצפור שיסד הייתי כצפור,
ומפח יוקשים בורחת, והיא כפורחת, ולכן פירשתיהו כמו עוף שנשרף כשהוא פורח מעל חום
לוהט. כדאיתא במדרש (ילקוט שמעוני ישעיהו רמז תיח) על הפסוק (ישעיהו כד, כט) ופריו שרף מעופף:
ואומר (דברים ח, טו) המוליכך במדבר הגדול והנורא נחש שרף ועקרב וגו', מהו שרף מעופף? העוף
שהוא פורח עליו מיד היה נשרף.
ומפח יוקשים בורחת עייל לעיל ד"ה הייתי כצפור.

עֲלֶתָהּ נִצָּה וְהָיָא כְּפִרְחָתָהּ:
לְטֹרֵף אוֹתָנּוּ. וְהָיָא כְּפִרְחָתָהּ וְאֵנוּ
פּוֹרְחִים מִפְּנֶיהָ.

חֶרֶף סֵלָה שׁוֹאֲפֵי הַגּוֹיִים שְׂרוּצִים
לְבַלְעֵנוּ, מַחְרִפִּים אוֹתָנּוּ תָמִיד.
וּמָה אֲשִׁיב דְּבַר חוֹרְפֵי וּמָה יֵשׁ
לָנוּ לַעֲנוֹת לָהֶם כְּשֶׁהֵם מַחְרִפִּים
אוֹתָנּוּ? יְדֵי שְׁמָתִי לָמוּ פִי וְלָכֵן
שִׁתְקָתָנוּ וּשְׁמָתִי אֶת יְדֵי לִפְנֵי פִי.

טַמְנוּ רֶשֶׁת לַפֶּעַם הַגּוֹיִים
הַחֲבִיאֻ אוֹתָנוּ רֶשֶׁת לְרַגְלָנוּ כְּדֵי לִלְכֹּד
אוֹתָנוּ. חֲבָלוֹ מִקֵּץ נָעַם וְהַמִּקֵּל
אֲשֶׁר בּוֹ נָהַל הַקֶּבֶ"ה אוֹתָנוּ בְּדַרְכֵי
נָעַם וּבִמְתִּינּוֹת הֵם שָׁבְרוּ (אוֹ
גִרְמוּ שִׁיהֲפֹךְ לַמִּקֵּל חֻבְלִים

שֶׁהַקֶּבֶ"ה מַכָּה אוֹתָנוּ בּוֹ). הַנֶּעַם אֲשֶׁר זָעַם כָּל זֶה עָשׂוּ לָנוּ הַנוֹצְרִים בְּנֵי עָשׂוּ, שֶׁמֶרְכּוּ כּוֹחַם בְּרוּמֵי,
וְהַקֶּבֶ"ה שׁוֹנָאֵם.

עֲלֶתָהּ נִצָּה וְהָיָא כְּפִרְחָתָהּ:

חֶרֶף סֵלָה שׁוֹאֲפֵי.

וּמָה אֲשִׁיב דְּבַר חוֹרְפֵי.

יְדֵי שְׁמָתִי לָמוּ פִי.

וְעַד מָתִי יִי:

טַמְנוּ רֶשֶׁת לַפֶּעַם.

חֲבָלוֹ מִקֵּל נָעַם.

הָעַם אֲשֶׁר זָעַם:

מקורות ומדרשים

נִצָּה — הַנֶּץ הַדּוֹרֵס. שׁוֹאֲפֵי — הַרוּצָה לְבַלְעֵי. עֲלֶתָהּ נִצָּה וְהָיָא כְּפִרְחָתָהּ כְּדֵאִיתָא בְּמַכִּילָתָא
יְדֵי שְׁמָתִי לָמוּ פִי — כִּינּוּי לְשִׁתְקָהּ. לַפֶּעַם — (ב, ב) בְּאוֹתָהּ שַׁעַה (כְּשֶׁהָיָה עַל שִׁפְתַי יָם סוּף)
לְרַגְלִי. חֲבָלוֹ — שָׁבְרוּ. מִקֵּל נָעַם — מִנְהִיג בְּדַרְכֵי נָעַם.
חֶרֶף סֵלָה שׁוֹאֲפֵי פִיטְנֵי שְׁכַתוֹת הַגִּזְרִיהַ

מִרְבִּים לְהַתְּאוֹנֵן עַל כֵּךְ שֶׁהַגּוֹיִים מְבִזִּים אוֹתָנוּ
בְּגִלּוֹת וְאוֹמְרִים שֶׁה' שָׁכַחְנוּ וְאֵין לָנוּ מָה לַעֲנוֹתָם. לְמַשָּׁל, עַל הַפְּסוּק (שֶׁה"ש א, ו) אֵל תִּרְאוּנִי
שֶׁאֵהִי שֶׁחֲרָחוּרֵת אֵיתָא בְּמִדְרַשׁ לִקְחָ טוֹב שֶׁהָאוֹמוֹת אוֹמְרִים לָנוּ כִּבְר שְׁכַח אוֹתָךְ ה', נִטְשָׁךְ
וּבַחֲרָנוּ. וּבְמִדְרַשׁ תְּהִלִּים (קִיט, כ) עַל הַפְּסוּק (תְּהִלִּים קִיט, נא) זִדִּים הִלִּיצוּנִי עַד מֵאֵד מִתּוֹרֶתְךָ
לֹא נִטִּיתִי. מָה הִלִּיצוּנִי? מִלִּיצִים הֵם! אוֹמְרִים לִי מִי שֶׁהִגְלָה אֶתְכֶם עוֹד אֵינוּ מְשִׁיב אֶתְכֶם,
וְכֵה"א (אִיכָה ד, טז) פָּנֵי ה' חָלַקְם לֹא יוֹסִיף לְהַבִּיטָם, לִכְךָ נֹאמַר זִדִּים הִלִּיצוּנִי עַד מֵאֵד, וְאֶעֱפֹכָם
מִתּוֹרֶתְךָ לֹא נִטִּיתִי.

וּמָה אֲשִׁיב דְּבַר חוֹרְפֵי יְדֵי שְׁמָתִי לָמוּ פִי וְהָכִי אֵיתָא בְּזוֹהַר (ח"ב כט, ע"ב) תָּא חֲזִי כְּנִסְתָּ
יִשְׂרָאֵל הָכִי אֶקְרִי רַחֵל, כִּמְאֵ דְאֵת אִמֵּר (יִשְׁעִיָּה נג, ז) וְכִרְחַל לִפְנֵי גּוֹזְזִיהַ נֹאֲלֵמָה, אִמָּאִי נֹאֲלֵמָה? דְּכֵד
שְׁלִטִין שָׂאֵר עַמִּין קֵלָא אֶתְפַּסֵּק מִינָהּ וְהָיָא אֶתְאֲלֵמַת [לָמָּה נֹאֲלֵמָה? כִּי כֹאשֶׁר הָעַמִּים שׁוֹלְטִים נִפְסָק
מִמֶּנָּה הַקּוֹל וְהָיָא נֹאֲלֵמַת].

טַמְנוּ רֶשֶׁת לַפֶּעַם וְהָכִי אֵיתָא בְּמִדְרַשׁ (אֶסְתֵּ"ר ז, ו) רַבִּי יוֹסִי בַר חֲנִינָא פִּתַּח: טַמְנוּ גֵּאִים פַּח
לִי (תְּהִלִּים קמ, ו) אִמְרָה כְּנִסְתָּ יִשְׂרָאֵל לִפְנֵי הַקֶּבֶ"ה רַבּוֹנוּ שֶׁל עוֹלָם מִצּוּדָה פִּרְשׁוּ לִי עוֹבְדֵי כּוֹכָבִים
לְהַפִּילָנִי, אוֹמְרִים לִי עֲבוֹד עֲבוֹדַת כּוֹכָבִים. אִם אֲנִי שׁוֹמְעַת לָהֶם נַעֲנִשְׁתִּי וְאִם אֵין אֲנִי שׁוֹמֵעַ לָהֶם
הֵן הוֹרְגִין אוֹתִי. מִשָּׁל לְזָאֵב שֶׁצִּמָּא לָמִים וּפִרְשׁוּ לוֹ מִצּוּדָה עַל פִּי הַמַּעֲיָן אִמֵּר אִם אֶרֶד לְשִׁתּוֹת
הַרְיֵנִי נִיצוֹד וְאִם לֹא אֶרֶד הַרְיֵנִי מֵת בְּצִמָּא.

הָעַם אֲשֶׁר זָעַם אֵיתָא בְּתוֹסְפוֹת (ע"ז ב, ע"ב) ד"ה רּוּמִי חִיִּיבַת, שֶׁנִּקְרָאוּ בְּנֵי עָשׂוּ חִיִּיבִים מִשּׁוּם
דְּכִתִּיב בְּהוֹ (מִלֵּאכִי א, ד) וְקִרְאוּ לָהֶם גְּבוּל רִשְׁעָה (וְאֵחָ"כ כְּתוּב וְהָעַם אֲשֶׁר זָעַם). רִשְׁעָה [בְּלִשְׁוֹן תְּרַגּוּם,
חִיִּיבָא. וְנִמְצָא בְּמַעֲשֵׂה מִרְכָּבָה כִּי בְּמַעֲשֵׂה דְרַבִּי חֲנִינָא בֶן תְּרַדְיוֹן נִגְזַר עַל רּוּמִי חוֹרְבָן גְּדוֹלָה.

יֶחַד עָלִי יִתְלַחֲשׁוּ.
 לְכָל אֲשֶׁר לִי יִנְקֶשׁוּ.
 יוֹם יוֹם יִדְרֹשׁוּ.
 וְעַד מָתִי יִי:
 כּוֹרֵעַ לְתֵלֹוּ בְּמַגּוֹד.
 מְכַרֵּיעַ בְּךָ לְבַגּוֹד.
 לְבוֹל עֵץ יִסְגֹּד:
 לָמָּה תִבְיֹט בּוֹגֵד.
 שֹׁסֶה וּבֹזֶה וּמִנְגֵּד.
 בְּיוֹם עֲמֻדָּךְ מִנְגֵּד.
 וְעַד מָתִי יִי:
 מָה אוֹחִיל וּמָה אֶקְוֶה.

יחד עלי יתלחשו הם מתקבצים ומטכסים עצות עלינו. לכל אשר לי ינקשו וזוממים תמיד ללכוד אותנו ולבזוז את רכושנו. יום יום ידרשו ובכל יום הם מחפשים ומתאווים להרע לנו.

כורע לתלוי במגוד הגויים משתחווים לאדם שתלו אותו על צלב. מכריע בך לבגוד ומכריחים אותנו לבגוד בך ולהמיר דתנו ר"ל. לבול עץ יסגוד הם, הגויים, אשר הם משתחווים לצלב שהוא עשוי מעץ.

למה תביט בגד מדוע אתה רואה את הגויים הבוגדים בך ואינם מאמינים בך. שסה ובזה ומנגד כאשר הם גוזלים ומבזים ומכים אותנו. ביום עמודך מנגד בזמן שאתה עומד כביכול באדישות נכח סבלנו.

מה אוחיל ומה אקוה האם יש לנו עוד שום תקוה?

מקורות ומדרשים

ביאור המילים

יחד עלי יתלחשו וכו' יום ידרשו והכי איתא במדרש תהלים (ט, ט) פילוסופוס שאל את ר' אלעשה, לא כך אמר הנביא (מלאכי א, ד) כי תאמר אדום רוששנו, וכתיב המה יבנו ואני אהרוס [והרין] כל מה שבנו (בני אדום) קיימין! אמר ליה לא דבר הכתוב כנגד הבנין, אלא כנגד העצות, לפי כל מה שאתם יושבים ומחשבין ומיעצים עלינו לבנות אתכם ולכלות אותנו, הקב"ה הורס את עצתם. אמר ליה חייך כך הוא, שאנו באין בכל שנה לכלותכם, ואתי חד סב [ובא זקן אחד] ומבטל ליה.

מכריע בך לבגוד בימי מסעי הצלב היו מענים את היהודים ומכריחים אותם להשתמד כמ"ש הראב"ן על הגזירה בקהילת וורמישא בכג באייר: "ולא השאירו מהם אלא מעט מזער אשר עשו בהם כרצונם אנסו והטבילו במי צחנתם בעל כרחם"

מכריע פירשתיהו כמו מכריח, וכן פירש בכת"י, ואכן יש כת"י הגורסים מכריח אך הם המיעוט. והאותיות הגרוניות מתחלפות כמ"ש המאירי (ריש מו"ק). וידוע שהפייטנים האשכנזים ממשיכי דרכו של ר"א הקליר החליפו את האותיות הגרוניות בשביל החריזה, וכמ"ש אבן עזרא (קהלת ה, א) בהערותיו על הפיוט שושן עמק איומה (מוסף ליו"ט) לר"א הקליר. וכן רבו של ר"א הקליר, ר' ינאי, חרו כן (קרובות לשה"ג מ"א): שואה ומשואה/ תפיל צר לשוחה/ ונחיה בגשם ישועה. ונראה שכאן, אע"פ שאין חריזה, שינה רבנו אפרים את הלשון מחמת משחק המלים כורע/מכריע.

שסה ובזה כאשר כתב הראב"ן על הגזירה בקלוניא בה' סיון: "קמו האויבים וישברו הבתים וישללו שלל ויבזו בז"

הר צבי קדש נזה הרי בית
המקדש שהוא מבחר העולם
והוא משכנך בעולם הזה. אל
עמק שזה היום הוא דומה
לבקעה ולא להר, כי נחרש.

נפג לבי לקץ עדני הסתפקתנו
בלבנו מלהאמין בגאולה.
חדשים לבקרים דיני הרי
הגויים מחדשים עלינו גזירות כל
יום. ונחם יסתר מעיני ואין לנו
שום נחמה ומרגוע מהם.

סלה איחל לעדן תמיד נקוה
לגאולה. והנה הרג ואבדן
ובמקום זה אנו סובלים מיתות
ואבדון. ולמזור אין דן ואין מי
שחושב על תרופה עבורנו.

עשיתי ונעשיתי הדמיון נלחצנו
ונחתכנו לנתחים. נואשתי עוד
מלהאמין לקץ הימין
והתיאשנו מלקוות לישועה.

פרעוני מוני אכלוני הגויים
הלועגים לנו הענישונו
והשחיתונו. ועד תכלית ועד
גבול כח סבלנו כילוני. אז
בשחת יטבלוני והיו מטבילים
את בני לנצרות במים הטמאים
בעל כרכם.

הר צבי קדש נזה.

אל עמק שזה:

נפג לבי לקץ עדני.

חדשים לבקרים דיני.

ונחם יסתר מעיני.

ועד מתי יי:

סלה איחל לעדן.

והנה הרג ואבדן.

ולמזור אין דן:

עשיתי ונעשיתי הדמיון.

נואשתי עוד מלהאמין.

לקץ הימין.

ועד מתי יי:

פרעוני מוני אכלוני.

ועד תכלית בלוני.

אז בשחת יטבלוני:

מקורות ומדרשים

נפג לבי הוא לשון מליצה שכאילו הוא
מסתפק בביאת המשיח, אך אין להבין את הדברים
כפשוטם (ועיי' מקור המלים) וכן להלן נואשתי עוד
מלהאמין
עדני הוא הגאולה שתבוא לקץ עדן ועדנין
ופלג עדן כדאיתא בדניאל (ז, כה)

ונעשתי הדמיון יסד כן כי היהודים היו שוחטים זה את זה כי לא רצו להשתמד. ואיתא בספר
גזירות שנת תתנ"ו לר' שלמה ב"ר שמעון שבחרו במיתת חרב כי "קלה שבמיתות ארבע בחרב".
אז בשחת יטבלוני ראב"ן מביא הרבה מקרים בימי גזירות תתנ"ו שהגויים היו מטבילים היהודים
בעל כרחם וראה לעיל ד"ה מכריע בכ לבגוד.

ביאור המילים

נוה — מושב. נפג לבי — הסתפקתי. לקץ עדני
— כינוי לביאת המשיח. לעדן — כינוי לגאולה.
ולמזור — ולתרופה. דן — חושב, מציע. הדמיון
— נתחים. פרעוני — הענישונו. מוני —
הלועגים לי.

צַמְתוּ חַיִּי לְהַתְנַאֵל.
דּוֹרֵשׁ אֶל הַמֶּת וְשׂוֹאֵל.
הֵם קִנְאוּנִי בְּדֹא אֵל.
וְעַד מָתִי יִי:

קִרְאוּ נּוֹצְרִים שְׂפָךְ דָּם.
וְלֹא שְׂמוּךְ אֱלֹהִים לְנִגְדָם.
וּמָה לָךְ נִרְדָּם:
רְאִיתָ שְׂמֶךְ חֲלָלוּ.
עֲלִילוֹת בְּרָשָׁע יַעֲלִילוּ.
וּמוֹשְׁלֵיו יִהְיִילוּ.
וְעַד מָתִי יִי:
שְׂאוֹן קָמִיד עוֹלָה.

צמטו חיי להתנאל הגויים
מדכאים אותנו ומכריחים אותנו
להטנף בדתיים. דורש אל המת
ושואל שהם פונים ומתפללים
לא לשהוא באמת אדם מת. הם
קנאוני בלא אל והם מכעיסים
אותנו על ידי אלוה-אדם שאין
לו שום כח וממשלה.

קראו נוצרים שפך דם הנוצרים
צוו לשפוך את דם בני. ולא
שמוך אלקים לנגדם ולא
התחשבו כך וברצונך שאנו בניך
ואין אתה רוצה שיהרגו אותנו.
ומה לך נרדם ולמה אתה שותק
כאילו אתה ישן?

ראית שמך חללו הרי אתה רואה
שהם מחללים את שמך ומתגרים
בך. עלילות ברשע יעלילו והם
מעלילים עלינו כל מיני שקרים
וכזבים. ומושלי ייהלילו
והשרים וכל האצולה אינם
מגינים עלינו וגורמים לנו ליללה
ובכי.

שְׂאוֹן קָמִיד עוֹלָה הָרַעַשׁ שֶׁהַמִּתְקוֹמְמִים כְּנִגְדֵךְ עוֹשִׂים כְּשִׁמְרִימִים קוֹלֵם, מִתְגַּבֵּר.

ביאור המילים

ומה לך נרדם במדרש תהלים (קכא, ג) איתא: צמטו — דכאו. יהלילו — יגרמו לילל ולקונן.
הנה לא ינום ולא יישן שומר ישראל. וכי יש
שינה למעלה? חלילה לא שינה ולא ישיבה יש למעלה! כן אמר הכתוב (דניאל ד, י) חזה הוית
בחזוי ראשי על משכבי ואלו עיר וקדיש מן שמיא נחת, וכתוב (שם יד) בגזרת עירין פתגמא, הא
מכאן שאין שינה למעלה. אלא מה אל ינום שומרך? אלא מן הצרות הבאות על ישראל בעולם
הזה כביכול הקב"ה ישן. וכן אסף אמר (תהלים מד, כד) עורה למה תישן ה'.
עלילות ברשע יעלילו ור' שלמה ב"ר שמעון מספר שהגויים העלילו שהיהודים צלבו את
יש"ו, ושמפני שהם בניו של יש"ו הם נוקמים את נקמתו.

ומושליו יהלילו למלת יהלילו שתי משמעויות א' שהם מתפארים ומשתבחים במעשיהם וכן
פירש"י בישעיה (נב, ה), ב' שהם גורמים ליללה ובכי, כמו הלילו הה ליום (יחזקאל ל, ב) וכן פירש
רד"ק בישעיה (שם). ונלע"ד לפרש כפירוש השני כי לא מצאתי בכתבי ר' שלמה ב"ר שמעון או
ראב"ן שהמושלים היו מתפארים, אלא שהיו מהם שהשתתפו ברדיפות בזמן הגזירות. ובידנו
מעשה נורא משנת ד'תשסז המתאר את מעללי רוברט, מלך צרפת. ור' שלמה ב"ר שמעון מתאר
את התנהגות הפחה אימכו הרשע במגנצא, וגם איך שקהילת מגנצא שיחדו את ההגמון ושריו
להציל את היהודים ולא עלה בידם, וכן איך ההגמון של מגנצא הפר את הבטחתו לרבי קלונימוס
ב"ר משלם ועוד 53 איש שנצלו מהטבח במגנצא ביום ג' סיון וגם הם מתו כמה ימים אח"כ
עקדה"ש.

מקורות ומדרשים

לְהַמִּיר כְּבוֹדךָ בְּנִתְּלָהּ. וְהֵם
דוֹרְשִׁים שְׁנַחֲלִיף אֶת כְּבוֹדךָ וְנִכְבֵּד
אֶת יִשְׂרָאֵל שְׁנַתְּלָהּ עַל צִלְבָּהּ.
הַנִּכְבֵּד בְּנִתְּלָהּ וּבִכְךָ נִשְׁטוּשׁ אֶת
הַנִּכְבֵּד וְנִבְחַר אֶת הַנִּתְּלָהּ וְהַנִּבְחָהּ.
תִּלְאוּתָם הַלְּאוּנִי הָרַב הַצְרוּת
שֶׁבָאוּ עֲלֵינוּ גִרְמוֹ לָנוּ לְהַתְעִיף
מֵאֵד. שְׁמוֹ חֲרָבוֹת חָרַב הַגּוֹיִם
עָשׂוּ אֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל, שֶׁנִּקְרְאוּ עִם
שְׂרִידֵי חָרַב עַל שֵׁם שְׁנוּתָם
וְנִצְלוּ לְמִדְּרוֹת נִסְיוֹנוֹת רַבִּים
לְהַשְׁמִידָם, יִיחָשְׁבוּ כְּחֲרָבִים
אֲפִילוּ בֵּין עַמִּים וּמִקְוִיּוֹת חֲרָבִים.
אָמְרוּ מִגִּידֵי לְהַחֲרִידֵי הֵם זְמַמּוֹ
שֶׁנִּשְׁמַד וְלֹא נִחְשַׁב עוֹד בֵּין
הָעַמִּים. רָגְשׁוּ אֵלָי לְהַחֲרִידֵי וְהֵם
הַתְּקַבְּצוּ עֲלֵינוּ לְהַפְחִידָנוּ. שׁוֹיִתִּי
ה' לְנִגְדִי וְאַתָּה תִּמְיֵד לִנְגִידִי
וְאֵנּוּ מִתְּפַלְּלִים אֵלַיךְ וְלֹא עוֹזְבִים
אוֹתָךְ.

פְּנִיָּה חֲזָקָה וְהַעֲזוּ הַגּוֹיִים
הַתְּחַצְּפוּ כְּנִגְדְּךָ. וְכִרְוֹב גְּאוּנָם
הַרְגִּיזוּ וּבְגִלָּל עוֹשֶׂרֶם וְהַצְלַחְתָּם
הַתְּחַצְּקוּ וְכִיעֶסוּךָ. שְׁבוּ וַיְבֹזּוּ
וְעוֹד חֲזָרוּ לְבֹזּוֹ וּלְשִׁדּוֹד וּלְהַרְגוֹ בְּעֵרִים שֶׁהִחְרִיבוּ מִקְדָּם.

מִקְדָּמוֹת וּמִדְרָשִׁים

נִתְּלָהּ — , נִתְּלָהּ — כִּינּוּיִים לִישׁוֹ. תִּלְאוּתָם —
הַצְרוּת שֶׁגִּרְמוּ. הַלְּאוּנִי — עִיפּוֹנִי. חָרַב — הַרְבֵּה.
לְהַחֲרִידֵי — לְהַפְחִידָנוּ.
הַנִּכְבֵּד בְּנִתְּלָהּ וְר' שְׁלֵמָה ב"ר שְׁמַעוֹן מֵתָאֵר
אֶת דְּבָרֵי הַקְּדוּשִׁים כֵּךְ: "הַבִּיטָה וְרָאָה אֱלֹהֵינוּ
מֵה אֵנּוּ עוֹשִׂין עַל קִדּוּשׁ שְׁמֶךָ הַגָּדוֹל בְּלִי
לְהַמִּיר אוֹתָךְ בְּתִלּוּי נִצְלָב נִצָּר נִסְחָב וְנִתְּעַב

וּמִשׁוּקֶן בְּדוּרוֹ, מִמְּזוֹר וּבֶן הַנִּידָה וּבֶן הַזִּימָה"

רָגְשׁוּ אֵלַי לְהַחֲרִידֵי וְכִמּוֹ שֶׁכָּתַב רַבִּינָן "אֲשֶׁר קָמוּ עֲזִי פָנִים עִם לֹעֶז, גּוֹי הָמָר וְהַנְּמָהָר,
צִרְפָּתִים וְאֲשִׁכְנוּיִם מִכָּל צַד וּמִכָּל פִּינָה וְכוּ' עַד כִּי רַבּוּ מֵאַרְבַּע"

שׁוֹיִתִּי ה' לְנִגְדִי כְּדֹאִיתָא בְּסִפּוּר שֶׁל ר' שְׁלֵמָה ב"ר שְׁמַעוֹן: "וְהַבְּתוּלוֹת וְכֻלּוֹת וְחֻתְנִים הַבִּיטוּ
בְּעַד הַחֲלוּנִים וְצִעְקוּ בְּקוֹל גָּדוֹל הַבִּיטָה וְרָאָה אֱלֹהֵינוּ מֵה אֵנּוּ עוֹשִׂין עַל קִדּוּשׁ שְׁמֶךָ הַגָּדוֹל" וְלֵהֲלֵךְ
וְקָבְלוּ עֲלֵיהֶם עוֹל מוֹרָא שְׁמַיִם מֶלֶךְ מַלְכֵי הַמַּלְכִּים הַקְּדוּשׁ ב"ה בְּנִפְשׁ חֲפִיצָה." וְלֵהֲלֵךְ עוֹד שֶׁאָמַר
לְהַם הָרַב ר' מִנְחֵם ב"ר יְהוּדָה: "וְכִשְׁעָשׂוּ אֲבוֹתֵינוּ כְּשֶׁקָּבְלוּ אֶת הַתּוֹרָה עַל הָר סִינַי בְּזֶמֶן הַזֶּה
וְאָמְרוּ נַעֲשֶׂה וְנִשְׁמָע וְעָנּוּ בְּקוֹל רֶם שֶׁמֶע יִשְׂרָאֵל ה' אֱלֹהֵינוּ ה' אֶחָד, וְאָף אֲתָם עוֹשִׂים כֵּךְ הַיּוֹם.
וַיַּחֲדוּהוּ בְּלֵב שָׁלֵם וַיַּעֲשׂוּ כְּאֲשֶׁר דִּבֶּר אֱדוּנֵי הָאָרֶץ (הָרַב) וַיַּצְעֲקוּ כֻלָּם פֶּה אֶחָד וְלֵב אֶחָד שֶׁמֶע
יִשְׂרָאֵל ה' אֱלֹהֵינוּ ה' אֶחָד."

שְׁבוּ וַיְבֹזּוּ נ"ל דְּקָאֵי עַל קְהִילַת וּרְמִישָׁא שֶׁקְדָּשׁוֹ אֶת ה' בְּכָךְ בְּאִיר וְחֲזָרוּ הָאוֹיְבִים לְשֵׁם
בְּרַח סִיּוֹן

לְהַמִּיר כְּבוֹדךָ בְּנִתְּלָהּ.

הַנִּכְבֵּד בְּנִתְּלָהּ:

תִּלְאוּתָם הַלְּאוּנִי חָרַב.

שְׁמוֹ חֲרָבוֹת חָרַב.

עִם שְׂרִידֵי חָרַב.

וְעַד מָתִי יִי:

אָמְרוּ מִגִּידֵי לְהַחֲרִידֵי.

רָגְשׁוּ אֵלַי לְהַחֲרִידֵי.

שׁוֹיִתִּי יִי לְנִגְדִי:

פְּנִיָּה חֲזָקָה וְהַעֲזוּ.

וְכִרְוֹב גְּאוּנָם הַרְגִּיזוּ.

שְׁבוּ וַיְבֹזּוּ.

וְעַד מָתִי יִי:

בִּיאֹר הַמִּילִים

רָצַחוּ וְגַם יָרְשׁוּ.

עָלַם עָלַי הַקָּשׁוּ.

וְעַל גְּבִי חָרְשׁוּ:

יְשִׁימוּ תְמוֹנָתָם לְתִבְנִית

אִישׁ. וּמִדְּרוּ תִבְנִית.

הַסִּבֵּת אֶת לִבָּם אַחֲרָנִית.

וְעַד מָתִי יִי:

מִי־חֲדִיךְ שִׁמְךָ יֹאמִירוּ.

וְעֲלֶיךָ נִכְרְתוּ וְנִגְמְרוּ.

מִשְׁמֶרֶת יִי שְׁמְרוּ:

בְּנִיךָ בַּחוּנִיךָ יְדוּעִים.

וְהַדְמִים מוֹדִיעִים.

לְבָקָרִים וְלָרִגְעִים.

וְעַד מָתִי יִי:

רַבִּים אוֹמְרִים לְהַדִּיחִי.

רצחו וגם ירשו הם הרגו את היהודים ואח"כ לקחו את ממונם וחפציהם. עולם עלי הקשו והכבדו עלינו מאד בגזירות משונות. ועל גבי חרשו כאילו שהעבירו את המחרישה וחרשו על גבינו.

ישימו תמונתם לתבנית איש הם קבעו שתמונת אלוקים הוא דמות איש. ומדרו תכנית והם עשו את צורתו כשגופו מתוח ואבריו פשוטים (צורת צלב, ראה מקור המלים). הסבות את לבם אחורנית והם פנו עורף אליך ופנו לאל אחר.

מיחדיך שמך יאמירו ואנו בני ישראל, המכריזים שאתה היחיד ואין שילוש ח"ו, אנו מפארים את שמך. ועליך נכרתו ונגמרו ועל קידוש השם אנו נהרגים וכמעט שכלינו. משמרת ה' שמרו ועדיין אנו מקיימים את התורה.

בניך בחוניך ידועים הרי אין ספק שאנו באמת בניך (ולא הנוצרים הטוענים אנו ישראל) ואתה מנסה אותנו ואנו עומדים בנסיונות. והדמים מודיעים וראיה לכך הם הדמים שאנו שופכים על קידוש שמך. לבקרים ולרגעים (קאי על מלת בחוניך דלעיל) ואתה מנסה אותנו בכל יום ובכל רגע לדעת אם אנו נאמנים לך.

רבים אומרים להדיחי הגויים רוצים להרחיק אותנו ממך ה'.

ביאור המילים

מקורות ומדרשים

ועליך נכרתו ונגמרו ר' שלמה ב"ר שמעון עלי הקשו — הכבדו. ומדרו — ופשטו, ומתחו. מספר שכמעט ולא נשארו יהודים בכרכים תכנית — הצורה. והדמים — והדם שנשפך. ובכפרים שאליהם נכנסו הגויים.

בניך בחוניך גם רעיון זה נמצא בספור ר'

שלמה ב"ר שמעון ש"בני מגנצא נתנסו בנסיונות עשרה כאברהם אבינו וכחנניה מישאל ועזריה" רבים אומרים וכו' יעצו ממך וכו' כדאיתא בתנחומא (תולדות ה) על הפסוק (ישעיה נד, יז) כל כלי יוצר עליך לא יצלח וכל לשון תקום אתך למשפט תרשיעי. אתה מוצא ישראל אומרים לפני הקב"ה: רבון העולמים ראה האיך העכו"ם משתעבדין בנו אין להם מלאכה אחרת אלא יושבין ומתיעצין עלינו? שנאמר (איכה ג, סג) שבתם וקימתם הביטה אני מנגינתם. אמר להן הקב"ה

יעצו ממך להזניחי והם זממו לגרום שתזנח אותנו על ידי שהם. אמרו לנפשי שחי הכריעו והשפילו אותנו לארץ.

יזמו שמי לעקור הם זממו למחות את שם ישראל. שמך עוד מלזכור וגם על ידי כן לגרום שגם שמך לא יזכר עוד. הלא אלקים יחקר הרי אתה יכול לבדוק ולבחון את עומק מחשבותיהם ולהוכיח שכן הדברים.

צאן ההרגה וצלעה בני ישראל, שהגויים הורגים אותנו כצאן לטבח ואנו מלאי יסורים. נדחה ברעות שבעה ושאתה הקב"ה דחית אותנו מלפניך והגלית אותנו ואנו שבעי צרות בגלות, אנא. ה' הושיעה.

חי גואלי נושן אתה הקב"ה אל חי עתיק יומין. תצמיח מעמך

שושן מתוך הצרות והשפלות שבו בני ישראל עכשיו בגלות, תגדל ותחדש אותם, ויפרחו

מקורות ומדרשים

להזניחי — להשכיחי. וצלעה — מלאה יסורים. מה הן מועילין? גוזרין עליכם גזירות ואני מבטלן ושוברן, שנאמר (שם) אני מנגינתם כד"א (בראשית נושן — עתיק יומין.

יד, כ) וברוך אל עליון אשר מגן צריך וגו'. ויצו פרעה לכל עמו לאמר כל הבן הילוד היאורה וגו' (שמות א, כב) ורוח הקודש צווחת (איכה ג, לו) מי זה אמר ותהי ה' לא צוה. פרעה צוה, ה' לא צוה! אלא (שמות א, יב) וכאשר יענו אותו כן ירבה וכן יפרוץ. המן בקש להשמיד את כל היהודים וה' לא בקש, (אסתר ט, א) ונהפוך הוא אשר ישלטו היהודים וגו'. בלק ובלעם בקשו לקלל את ישראל וה' לא בקש שנאמר (דברים כג, ו) ולא אבה ה' אלהיך לשמוע אל בלעם וגו' לפיכך כתיב (איכה ג, לו) מי זה אמר ותהי ה' לא צוה! הוי (ישעיהו נד, יז) כל כלי יוצר עליך לא יצלח. אדריאנוס אמר לרבי יהושע גדולה הכבשה העומדת בין שבעים זאבים אמר ליה גדול הוא הרועה שמצילה ושומרה ושוברן לפניו הוי (שם) כל כלי יוצר עליך לא יצלח.

יזמו שמי לעקור שמך עוד מלזכור נראה דסמך איבוד שם ישראל לשם ה' עפ"י המדרש תהלים (פג, ב) על הפסוק (שם ה) אמרו לכו ונכחידם מגוי. כל זמן שישאל קיימין, הוא נקרא אלהי ישראל. ואם נעקר ישראל, אלהי מי נקרא? כי נועצו לב יחדו (שם ו) כל מה שהם עושים ומרגישים עלינו, בשבילך (כנגדך ולמרוד בך) הוא, שנאמר (תהלים ב, ב) על ה' ועל משיחו.

תצמיח מעמך שושן איתא במדרש (שהש"ר ב, ד) שנקראו ישראל שושנת העמקים כי הם מתפללים מתוך הצרות ומתוך הדחק: רבי אבא בר כהנא אמר אמרה כנסת ישראל לפני הקב"ה אני היא וחביבה אני שנתונה בעמקי הצרות וכשידלני הקב"ה מהצרות אני מרטבת מעשים טובים כשושנה ואומרת שירה לפניו הדא הוא דכתיב (ישעיה כו, טז) ה' בצר פקדוןך.

יעצו ממך להזניחי.

אמרו לנפשי שחי:

יזמו שמי לעקור.

שמך עוד מלזכור.

הלא אלהים יחקר.

ועד מתי יי:

צאן ההרגה וצלעה.

נדחה ברעות שבעה.

יי הושיעה:

חי גואלי נושן.

תצמיח מעמך שושן.

עוֹרָה לָמָּה תִּישָׁן.

וְעַד מָתִי יִי:

קָמִי תִּבְעֵר בְּגָלָל.

קָנֵא שְׂמֶךְ הַמְּהַלָּל.

וּבְגוֹיִם מְחַלָּל:

חֲזֹק גּוֹאֲלִי עוֹרָרָה.

גְּבוּרָתְךָ. חוֹשֶׁה לְעוֹרָה.

עוֹרָה כְּבוֹדִי עוֹרָה.

וְעַד מָתִי יִי:

חֲבֵה יִתְרָה עָלִי תְּזוּרָר.

קָנֵאתְךָ בְּחֶמֶה תְּעוֹרָר.

עַל הַצָּר הַצָּרָר:

זָכַר אוֹהֲבֶיךָ בְּנֶפֶשׁ בָּלֶם.

וְאַל תִּתְּאָחַר פְּעֻלָּתָם מִלְּשָׁלֶם.

אַהֲבָתָנוּ אֶהְבֵּת עוֹלָם.

אַתָּה יִי אָבִינוּ: להודות לך וליהודך באהבה וכו'.

כשושנה. עורה למה תישן מדוע
אתה נדמה לישן שאינו רוצה
לפעול.

קמי תבער בגלל כלל וסלק את
הגויים הקמים נגדנו כאדם המפנה
צואה מביתו. קנא שמך המהולל
עורר את חמתך בגלל כבודך
המפורסם. ובגויים מחלל ועכשיו,
בגלל שהגויים מענים אותנו ואין
אתה מושיענו, שמך מתחלל.

חזק גואלי עוררה גבורתך הרי
אתה גואל חזק כל יכול, זרז את
כוחך. חושה לעזרה ומהר לעזור
לנו. עורה כבודי עורה הער את
כבודך ושים לב לצרותינו.

חבה יתרה עלי תזורר עורר את
האהבה הגדולה שיש לך לבני
ישראל. קנאתך בחמה תעורר
והער את קנאתך מתוך כעס ורוגז.
על הצר הצורר נגד הגויים שהם
מענים אותנו בגלות.

זכר אוהביך בנפש כלם זכר את
בני ישראל אשר אנו אוהבים אותך
בכל נפשנו ואפילו נותנים את
נפשנו לאהבתך. ואל תאחר
פעלתם מלשלם ואל תדחה את
הזמן שתשלם את שכר פעולתנו.
אהבתנו אהבת עולם כי אתה
ה' אוהב אותנו מקדם אתה ה'
אבינו.

מקורות ומדרשים

ביאור המילים

תבער — תפנה, תסלק. תזורר — תעיר

אוהביך בנפש כדמפרש במדרש תנאים (דברים

ו, ה) ובכל נפשך ואפלו הוא נוטל את נפשך,

וכן הוא אומר (תהלים מד, כג) כי עליך הורגנו כל היום: ר' שמעון בן מנסיא אומר וכי היאך אפשר
לו לאדם ליהרג כל היום? אלא מעלה המקום על הצדיקים כאלו הן נהרגין בכל יום: שמעון בן
עזאי אומר בכל נפשך אהביהו עד מיצוי הנפש: ובילקוט המכירי מוסיף בשם מדרש תנחומא
(אין מקורו ידוע) אהבו כנפשך ותן נפשך ודעתך עליו וכן עשו ישראל שנאמר (שם) כי עליך
הורגנו כל היום נחשבנו כצאן טבחה.

זולת לשבת לפני שבועות ולפני ט' באב

על פי א"ב ובסוף חתום אליעזר ברבי נתן חזק ואמץ. אך באמצע (אחרי אות נ', ומתחיל במלים "הרג רב") יש שלשה חרוזים שלא היו חלק מהפיוט המקורי. ומצאתי בכת"י אוכספורד 1099 "זולת זה יצר רבי אב"ן ז"ל ושלוש פסוקים הללו יצר רב אבי העזרי (הוא הראב"ה) בן בתו" ראב"ן היה גם זקן זקנו של הרא"ש, וחי בערך 1090 - 1170. הוא כתב קונטרס זכרונות על גזירות תתנו. מפיוטיו: א-ל אלוקים ה' דבר (מערכות לב' שבועות מ"א) ואור עולם קראו (מערכת יוצר לשבת שובה מ"א)

אלוקים באזנינו שמענו אבותינו
ספרו לנו הקב"ה, שמענו את
הסיפורים מפי אבותינו. פעל
פעלת בימי קדם למעננו
שבומנים קדומים עשית נסים
גדולים כדי להצילנו ולקיימנו.
בכל דור ודור נוראות שמת
עבורנו ובכל דור בדורות שעברו
עשית מופתים לצרכנו ולתועלת
לנו. רבות עשית אתה ה'
נפלאותיך ומחשבותיך אלינו
אמנם עשית פעולות רבות
וגדולות בעולם, וגם הגליתנו

אלהים באזנינו שמענו אבותינו
ספרו לנו.

פעל פעלת בימי קדם למעננו.
בכל דור ודור נוראות שמת
עבורנו.

רבות עשית אתה יי נפלאותיך
ומחשבותיך אלינו:

לבין האומות ושעבדתנו במלכויות. ותכלית כל אלה להטיב לישראל ולהצילם.

מקורות ומדרשים

[הקב"ה] כן, אני גם לכם אני רוצה, וכן בני
קרח אמרו (תהלים פה, ב) רצית ה' ארצך. וכן
הבין רבא את הפסוק כשהתפלל לפני ה' (תענית
כד, ע"ב) אלהים באזנינו שמענו אבותינו ספרו
לנו פעל פעלת בימיהם בימי קדם, ואנו בעינינו
לא ראינו!
רבות עשית וכו' ומחשבותיך אלינו
פירשתי שכל התכונות שעשה הקב"ה עשה
לטובתינו, ואפילו שעבוד המלכויות סיבב הקב"ה
לטובתינו. כדאיתא במדרש (פסיקתא דר"כ החודש
ב, ותיקנתי עפ"י מדרש תהלים מ, ד) על הפסוק (תהלים
מ, ו) רבות עשית ה' אלהי נפלאותיך ומחשבותיך
אלינו, ר' חננה בר פפא אומר כל נפלאות
ומחשבות שחשבת כדי שיקבל אבינו אברהם
את המלכות, אלינו, בשבילנו, כדי שנעמוד
בעולם וכו' [דאמר] ר' ברכיה בשם ר' לוי כל
אותו היום [לפני הברית בין הבתרים] היה אברהם
יושב ותמה בלבו ואומר לאיזו מהם אברור

אלקים באזנינו וכו' פעל פעלת בימי
קדם וכו' שמת עבורנו הפייטן הבין את
משמעות הפסוקים האלו עפ"י מדרש תהלים (מד,
א) בני קרח אמרו (תהלים מד, ב) אלהים באזנינו
שמענו אבותינו ספרו לנו, והלא הם עצמם (בני
קרח) יצאו ממצרים! שנאמר (שמות ו כד) ובני
קרח אסיר ואלקנה ואביאסף! ולמה אמרו באזנינו
שמענו אבותינו ספרו לנו? אלא שהיו מתנבאים
על הדורות האלו, (והיו מדברים כאילו הם חיים
בדורות הבאים) אמרו לפני הקב"ה: רבונו של
עולם לאבותינו עשית נפלאות ולנו לא תעשה?
וכן הוא אומר פועל פעלת בימי קדם, פועל
שפעלת שיצאו ממצרים וקרעת להם את הים,
אבל לנו לא עשית כן. וכו' מה הנאה יש לנו
שעשית עם אבותינו? וכו' ראשונים בימי אברהם
פעלת פעולה גדולה. ומה הפעולה? ויחלק עליהם
לילה (בראשית יד, טו)! אף לבניו פעלת להם!
להם רצית ולנו אי אתה מרצה? וכו' ואמר

נִאֲלָתָנוּ בְּחֻזֶּק יָד מִנְחָשׁ וְצָרִים.

מֵאֲרֵי וְדֹב וְנֹמֵר וְשָׂאֵר צֹרְרִים.

דְּכָאוֹנוּ עֵתָה חֲזִירֵי יְעָרִים.

לדוב, ומיון, שנמשלו לנמר. ושאר צוררים וגם מעוד אויבים שקמו עלינו כגון עמון ומואב וסיסרא ול"א מלכים. דכאונו עתה חזירי יערים אך עכשיו מלכות אדום, שנמשלה לחזיר פרא, מענים אותו.

מקורות ומדרשים

ביאור המילים

[כעונש לבנין לגיהנם או למלכיות? זו קשה וזו קשה. א"ל הקב"ה אברהם, עד מתי אתה יושב ודומם קטע הדא מילתא (חתוך את הדבר) וברור

לך את המלכיות. התחיל הקב"ה חותך את הדבר שנאמר (בראשית טו, יח) ביום ההוא כרת ה' את אברהם ברית לאמר (ותכף לדבר כרת עמו את הברית בין הבתרים שבה נרמז לו על הגלויות) לכך נאמר נפלאותיך ומחשבותיך אלינו, בשבילנו, שלא נשתעבד לגיהנם. וכבר קדמו ר' מאיר ב"ר יצחק ש"ץ שיסד (מערכות ב' דפסח מ"א ומ"פ) ליל שמורים (בליל פסח שבו היה ברית בין הבתרים) וועד (אברהם אבינו התוועד עם הקב"ה) לברר עולנו (לברר לנו את המלכויות שהם מכבידים את עלם עלינו) נפלאותיך ומחשבותיך אלינו (וכל זה תכנן הקב"ה לטובתנו כדי שלא נפול בגיהנם) וכן פירש רבנו בחיי (הקדמה לפרשת תזריע) וזהו שאמר דוד ע"ה (תהלים מ, ו) נפלאותיך ומחשבותיך אלינו, וכמו שאמרו חכמי המחקר תחלת המחשבה סוף המעשה.

מנחש הוא מלכות מצרים כדאיתא במדרש (שמו"ד ט, ג) מה ראה הקב"ה להקיש מלכות מצרים לנחש [כמ"ש על מצרים (ירמיה מו, כב), קולה כנחש ילך, ונאמר (יחזקאל כט, ג) התנים הגדול] מה הנחש מעוקם אף מלכות מצרים מעקמת דרכיה לפיכך אמר הקב"ה למשה כשם שהנחש מעוקם אף פרעה מעוקם כשיבא להתעקם אמור לאהרן ויתלה את המטה כנגדו כלומר מזה אתה לוקה. **מארי** נבוכדנאצר שהחריב את בית המקדש הראשון נקרא ארי, כדאיתא בגמרא (מגילה יא, ע"א) ריש לקיש פתח לה פתחא להא פרשתא (של מגילת אסתר) מהכא: ארי נהם ודב שוקק מושל רשע על עם דל (משלי כח, טו) ארי נהם זה נבוכדנאצר הרשע, דכתיב ביה (ירמיה ד, ז) עלה אריה מסבכו. והוא על פי חלום דניאל (דניאל ז, ג-ד) וארבע חיון רברבן סלקן מן ימא (וארבע חיות גדולות עולות מן הים) וכו' קדמיתא כאריה וגפין די נשר לה (הראשונה כאריה וכנפי נשר לה) חזה הוית עד די מריטו גפיה ונטילת מן ארעא (הייתי רואה עד שנמרטו כנפיה והסתלקה מן הארץ) וכו' והוא כנגד בבל, כפי שמבואר שם.

ודוב מלכות פרס ששלטה על בני ישראל אחרי מלכות בבל נקראת דוב כדאיתא בגמרא (מגילה יא, ע"א) ריש לקיש פתח לה פתחא להא פרשתא (של מגילת אסתר) מהכא: ארי נהם ודב שוקק מושל רשע על עם דל (משלי כח, טו) וכו' דב שוקק זה אחשוורוש, דכתיב ביה (דניאל ז, ה) וארו חיוה אחרי תנינה דמיה לדב (והנה חיה אחרת שניה דומה לדוב). ותני רב יוסף: אלו פרסיים, שאוכלין ושותין כדוב, ומסורבלין בשר כדוב, ואין להם מנוחה כדוב. **ונמר** איתא במדרש (ויק"ר יג, ה) נמר שקד על עריהם (ירמיהו ה, ו), זו יוון. וכו' חזה הוית וארו אחרי כנמר (רואה הייתי והנה אחרת כנמר) (דניאל ז, ו), זו יוון, שהייתה מנמרת בגזירותיה (בגזירות משונות) ואומרת להן לישראל כתבו על קרן השור שאין להן חלק באלהי ישראל.

חזירי יערים איתא במדרש (כ"ר סה א), אסף אמר (תהלים פ, יד) יכרסמנה חזיר מיער. למה הוא מושלה בחזיר? אלא מה חזיר הזה בשעה שהוא רובץ הוא מפשיט את טלפיו כלומר שאני טהור

כַּמְעַט נָטִיו רָגְלִי וְשָׁכְנוּ אֲשׁוּרִים:
הֲלֹא אַתָּה אֱלֹהִים וְנַחֲתָנוּ לְשַׁבְּחָהּ.
יֹתֵר מֵאַלְף שָׁנִים בִּיגּוֹן וְאַנְחָה.
וְתִזְנַח מִשְׁלוֹם נַפְשֵׁנוּ בְּפֶרֶץ וְצוּחָה.
כִּי עָלִיד הֶרְגָנוּ כָּל הַיּוֹם נַחֲשִׁבְנוּ
בְּצֹאן טִבְחָה:

וסובלים. ותזנח משלום נפשנו בפרץ וצוחה ושכחנו את השלום והמרגוע ויש לנו רק פורענות ויללה מפני הגלות והצרות. כי עליך הורגנו כל היום נחשבנו כצאן טבחה כי אנו נהרגים תמיד על קידוש שמך ואנו דומים לצאן שהולכת לטבח.

מקורות ומדרשים

ביאור המילים

נטיו – מטי לפול. ושפכו – ונהיו לנוזלים. כן מלכות הזאת הרשעה גוזלת וחומסת נראת אשורים – מה שמחזק ומעמיד. בפרץ – כאלו מצעת את הבימה (עושה משפט צדק). בפרענות. וצוחה – וצעקות. ורבנו בחיי (בראשית לט, לט) פירש שאם תוציא את העיין (התלויה) ממלת מיער ישאר רמי, וכן באלופי עשוי אחר אלוף מגדיאל, שדרשוהו חז"ל על רומי (עיין ילקוט שמעוני רמז קלח) נמצא אלוף עירם ואותיותיו מיער כנגד חזיר מיער. ובברייתא (אבות דר"נ לד) פירש עוד, יכרסמנה חזיר מיער (תהלים פ, יד). יכרסמנה חזיר מיאור כתיב (במסורה אין לנו כתיב כזה אלא העיין תלויה) זו מלכות רומי. שבזמן שאין ישראל עושין רצונו של מקום אומות העולם דומות עליהם כחזיר מיער (חזיר פרא). מה חזיר מיער הורג נפשות ומזיק את הבריות ומלקה בני אדם, כך כל זמן שאין ישראל עושים רצונו של מקום אומות העולם הורגין בהם ומזיקין בהם ומלקין אותן. וכל זמן שישראל עושים רצונו של מקום אין אומות העולם מושלין בהן כחזיר של יאור (חזיר מבוית), מה חזיר של יאור אינו הורג נפשות ואינו מזיק לבריות, כך כל זמן שישראל עושין רצונו אין אומה ולשון הורגין בהן ומזיקין בהן ולא מלקין אותן, לכך נכתב חזיר מיאור. ובמדרש (ויק"ר יג, ה) מפרש עוד עין (של מיער) תלויה אם זכיתם מן היאור ואם לאו מן היער.

כַּמְעַט נָטִיו רָגְלִי וְשָׁכְנוּ אֲשׁוּרִים ופרושו במדרש לקח טוב (יש פ' עקב) ואני כמעט נטיו רגלי (תהלים עג, ב) כשראיתי שלותם של רשעים (שאינן להם שום יסורין והם שקטים ושלווים) כמעט נטיו רגלי מן הדרך (דרך ה') וכן במדרש תהלים (עג, א) אמר אסף אני לא הייתי יודע שלטובה הן [היסורים] וקנאתי [ברשעים שאין להם יסורים] ובשביל שקנאתי, כמעט נטיו רגלי.

זַנְחָתָנוּ לְשַׁכְּחָה יֶסֶד זנחתנו לשכחה שהפייטן קובל שהקב"ה נטש את בני"ו ושכח אותנו. והכי איתא במדרש תהלים (יג, ב) על הפסוק (תהלים יג, ב) עד אנה ה' תשכחני: אמר ר' חנינא, אמרה כנסת ישראל לפני הקב"ה רבונו של עולם לשעבר היה עושה מלחמותינו, שנאמר (ש"ב ה, כד) כי אז יצא ה' לפניך, אף לאחרונים אתה עתיד לעשות כן, שנאמר (זכריה יד, ג) ויצא ה' ונלחם בגוים ההם, ואנן דאימצין אנן (שאנו באמצע, לא ראשונים ולא אחרונים), לית את נפיק לן (האם אינך יוצא ללחום מלחמותינו)? כדכתיב (תהלים ס, יב) ולא תצא אלהים בצבאותינו (ורשיה דקרא הלא אתה אלקים זנחתנו) אמר להן הקב"ה: וכי אני שכחתי אתכם? והלא אתם שכחתם אותי! שכתוב (תהלים קו, כא) שכחו אל מושיעם.

כִּי עָלִיד הֶרְגָנוּ וכו' טבחה נראה דיסד פסוק זה על שבזמן הגזירות היו ממיתין עצמם על

זמן אחר זמן נפשנו חתה.
וארך הקץ וארוכה לא עלתה.
חשבון רנו ליעקב חפנו חיש
בעתה.
קנה לשלום ואין טוב לעת מרפא
והנה בעתה:
טוב קוינו והנה אפל ואשמנים.
למחזור רנו אחת עשרה שנים.
יחדו נועצו גוי עז פנים.

זמן אחר זמן נפשנו חתה
 חכינו לגאולה ועברו הרבה זמנים
 והרבה קיצים. וארך הקץ
 וארוכה לא עלתה וקץ הגאולה
 עדיין מתמהמה ואין לנו רפואה
 מהצרות. חשבון רנו ליעקב
 חכינו חיש בעתה כשהגיע
 מחזור הלבנה ה 256 מבריאת
 העולם, חישבנו שרמוז בו הפסוק
 רנ"ו ליעקב שמחה שבו בישר
 ירמיהו (לא, ו) את הגאולה
 לישראל, וקוינו שהקב"ה ימהר
 לגאלנו במחזור הזה. קנה
 לשלום ואין טוב לעת מרפא
 והנה בעתה ובמקום זה התקיים
 בנו פסוק אחר בירמיהו (י, טו)
 כשקוינו לשלום ולטובה באו
 הרעה והפחד.

טוב קוינו והנה אפל ואשמנים צפינו שיהיה לנו טוב ושנגאל במשך המחזור הזה ובמקום זה יש
 לנו חשך וצרה. למחזור רנו אחת עשרה שנים כאשר בשנת ד' תתנ"ו שהיא השנה ה"א למחזור
 רנ"ו של הלבנה. יחדיו נועצו גוי עז פנים הגויים החצופים נקללו יחדיו במזימה אחת.

ביאור המילים

ואשמנים — חשך.

מקורות ומדרשים

קידוש ה' והכי איתא בגמרא (גיטין נז, ע"ב) אמר
 רב יהודה אמר שמואל, ואיתימא רבי אמי, ואמרי

לה במתניתא תנא: מעשה בד' מאות ילדים וילדות שנשבו לקלון, הרגישו בעצמן למה הן מתבקשים,
 אמרו: אם אנו טובעין בים אנו באין לחיי העולם הבא? דרש להן הגדול שבהן: אמר ה' מבשן
 אשיב אשיב ממצולות ים (תהלים סח, כג), וכו', ממצולות ים, אלו שטובעין בים. כיון ששמעו ילדות
 כך, קפצו כולן ונפלו לתוך הים. נשאו ילדים ק"ו בעצמן ואמרו: מה הללו שדרכן לכך, כך, אנו
 שאין דרכנו לכך על אחת כמה וכמה! אף הם קפצו לתוך הים. ועליהם הכתוב אומר (תהלים מד,
 כג): כי עליך הורגנו כל היום נחשכנו כצאן טבחה.

זמן אחר זמן איתא בדניאל (ז, כה) שהגאולה תבוא אחר עידן ועדנין ופלג עידן ופרושו זמן,
 ועוד זמנים, ועוד חצי זמן. והפייטן קובל שחכינו לכל הזמנים האלו ועדיין לא בא משיח. והכי
 איתא בגמרא (סנהדרין צו, ע"ב) כלו כל הקצין.

חיש בעתה בגמרא (ב"ב קלג, ב) מסופר שר' עיליש הציע סברא מוטעית לפני רבא, ורבא הראה
 לו את טעותו ואכסוף (רב עיליש מרבא פן יאמר רבא בלבנו אילו לא הייתי בכאן היה דין דין
 שקר) קרי עליה (רבא לנחמו) אני ה' בעתה אחישנה (ישעיה ס, כב) (בעת שהצדיקים צריכין
 לישועה הקב"ה ממציאה להם אף אתה אני יודע כך שמעולם לא באת דין תקלה על ידך שהרי
 עכשיו זימנני לי הקב"ה קודם שהגעת להוראה ולא נכשלת) ורעיון זה יסד ראב"ן כאן, שבנ"י קוו
 שהגיע הקץ ומיד יביא הקב"ה את הגאולה.

טוב קוינו יסד טוב עפ"י הכתוב (בראשית א, ד) וירא אלקים את האור כי טוב, והאור הפך
 החושך.

גוי עז פנים יסד כן על הגויים האכזריים וכן הוא במדרש לקח טוב (דברים ה, ע"ב) על הפסוק

אזי עבר על נפשו המים הזידונים:
בחרות אפם פנו חיים בלעונו.

טף ונשים כצאן לטבחיה התיקונו.
להכרית עולל מחוץ בחורים
מרחובותינו.
פני כהנים לא נשאו וזקנים לא
חננו:
מקול מחרף ומגדף אויב ומתנקם.
ממך להפרישנו סוג אורחותינו
לעקם.
נפשו נבהלה מאד מפני חמת
המעקם.
העל אלה לא תפקד בם ולא
תתנקם:
והרג רב ויום טבוח בתתנו נגזרה
גזרה.

הרג רב ויום טבוח בתתנו נגזרה גזרה היתה גזירה מן השמים שבשנת דתתנו יורגו הרבה
מבני ישראל.

מקורות ומדרשים

ביאור המילים

המים הזידונים — כינוי לגוים. התיקונו — עקרו (דברים ד, כז) והפיץ ה' אתכם בעמים, אלו קהלות
אותנו. סוג — לעזוב. המעקם — כינוי לגוים הגולה שהם מתי מספר בכל עיר ועיר אחד
בעמים ואחד בגוים, (ולכן עשה כן הקב"ה) לפי
שיש מהם מרחמין עליהם ויש מתאכזרין עליהם וכה"א (דברים כח, ג) גוי עז פנים.
המים הזדונים במדרש אגדה (נח, ח) איתא הגוים נמשלו למים שנאמר (ישעיהו יז, יב) הוי
המון עמים רבים כהמות ימים יהמיון.
המעקם קורא לגויים מעקמים כי הם סוטים מהדרך הישרה והכי איתא במדרש שהבאנו לעיל
(ד"ה מנחש).

ויום טבוח נ"ל דיסד יום טבוח כי הוא היום שבו מביאים קרבנות והיהודים נהיו לקרבנות
בימים האלו, וגם מפני שבמשנה (חגיגה פ"ב מ"ד) איתא עצרת שחל להיות ערב שבת בית שמאי

וְנִהְרְגוּ קְהִלֹּת הַקֹּדֶשׁ בְּזַעַם וְעִבְרָה
וְצָרָה.

זָקֵן וּבָחוּר וּבְתוּלָה עֲרוּמִים נִמְשְׁכוּ
לְקַבּוּרָה.

חֲפֹרֹת מְלֵאוֹת יְלָדִים וְתַלְמִידֵי
הַתּוֹרָה:

טָרֵם הָיָה אֲזֵרָחִי כִזְרוּ יָחִידוֹ
לְעִקְדָה.

יִשְׁמִיעוּהוּ מְשֻׁמִּים אֶל תִּשְׁלַח יָדְךָ
לְהַשְׁמִידָה.

כַּמָּה עֵתָה נִשְׁחָטִים בָּנִים וּבָנוֹת
בִּיהוּדָה.

ונהרגו קהלות הקודש בזעם ועברה וצרה ואכן הושמדו כמה קהילות הקודש בשנות הזעם בכעס הקב"ה על ישראל. זקן ובחור ובתולה ערומים נמשכו לקבורה והגויים בזזו את בגדי הנהרגים והם נקברו ערומים כי לא היו תכריכים. חפורות מלאות ילדים ותלמידי התורה והרבה מהנהרגים קברו בקבר אחים ולא בקברים נפרדים.

טרם היה אזרחי כזרו יחידו לעקידה בימים מקדם כשאברהם אבינו זרז את יצחק אבינו לעקידה. ישמיעוהו משמים אל תשלח ידך להשמידה ואל תהרוג אותו. כמה עתה נשחטים בנים ובנות ביהודה ואילו עכשיו נשחטים הרבה ילדים בבני ישראל.

מקורות ומדרשים

ביאור המילים

אומרים יום טבוח אחר השבת ובית הלל אומרים הרוצים שנבחר בדרך עקומה. חפורות — בורות. אין לה יום טבוח ובגמרא (חגיגה יז ע"ב) מפרש מאי לאו אין לה יום טבוח כלל? לא. שאינה צריכה יום טבוח (שהקרבנות קרבין ביום טוב). ומשמע שיום טבוח הוא ענין מיוחד לחג השבועות, והגזירות בשנת תתנו כולם היו סמוכים לחג השבועות והגזירה על עיר קולוניא היתה בחג השבועות ממש. זקן ובחור ובתולה וכו' ותלמידי התורה. וכן כתב ר' שלמה ב"ר שמעון בחיבורו על גזירות תתנ"ו: ונעשה להם (להרוגי מגנצא) נס כמו שנעשה להרוגי ביתר, שהתקינו לומר עליהם הטוב והמטיב, הטוב שלא הסריחו, והמטיב שניתנו לקבורה, וגם אלו הצדיקים והחסידים נעשה להם כמו כן הנס הזה שקברום העירוניים (הגויים) מן ממונם שלהם, שהפקידו אצלם, אבל ערומים היו נקברים. ויכרו תשע חפירות בבית הקברות ויקברו שמה נערים עם זקנים אנשים עם נשים אב עם הבן בת עם האם עבדים עם אדונים שפחה עם גבירתה, כולם יחד השליכו אותם זה על זה וקברו אותם שם.

טרם היה אזרחי וכו' ושרופים על מוקדה וכ"כ ראב"ן בחיבורו על גזירות שנת תתנ"ו שבג' סיון בקהל מגנצא נהרגו אלף ושלוש מאות קדושים ביום אחד: כי מי שמע כזאת ומי ראה כאלה, האם היו אלף עקידות ביום אחד? על אחת הרעיש העולם, אשר נעקדה בהר המור. הן אראלים צעקו חוצה מלאכי שלום מר יבכיון. ושמים לא קדרו וכוכבים לא אספו נגהם. וצר ואור למה לא חשכו? אשר היו אלף ושלש מאות נפשות קדושות נהרגים ביום אחד וכו'. ובדומה לו איתא בגמרא (גיטין נז, ע"ב) שאחרי שהרג הקיסר את ששת בניה אמרה אמם לצעיר: אמרה לו בניי לכו ואמרו לאברהם אביכם אתה עקדת מזבח אחד ואני עקדתי שבעה מזבחות.

לא חש להציל טבוחים ושרופים על מוקדה אך הקב"ה לא הזדרז להציל את הנטבחים והנשרפים.

מתן אמון שעשועים ספרי התורה ידועים המתנה שנתן לנו הקב"ה שהיתה אתו מלפני הבריאה והוא היה משחק אתה, והיינו ספרי התורה. נטוים לאהל פרועים על מוטות רקועים הם נמתחו על מוטות ונפרשו כאהלים של הגויים הפראים. סוף עשאוים בתי שוקים למנעל רגלי מצורעים ולבסוף השתמשו בהם כחלק העליון של נעלי המצורעים (ראה מקור המלים). על אלה אני בוכיה עיני כמים נובעים עיני מורידים דמעות רבות כמים.

ספר התורה התעוללו בכ צרים הגויים השונאים אותנו השחיתו את ספרי התורה (כפי

שראינו בחרוז הקודם). וגם שכל דורשיך מפנינים יקרים ועוד הרגנו את לומדי התורה, המחבבים אותה יותר מאבנים טובות.

לא חש להציל טבוחים ושרופים על מוקדה:

מתן אמון שעשועים ספרי התורה ידועים.

נטוים לאהל פרועים על מוטות רקועים.

סוף עשאוים בתי שוקים למנעל רגלי מצרעים.

על אלה אני בוכיה עיני כמים נובעים:

ספר התורה התעוללו בכ צרים.

וגם שכל דורשיך מפנינים יקרים.

ביאור המילים

מקורות ומדרשים

מתן, אמון, שעשועים — כינויים לתורה. נטוים — נמתחים. פרועים — כינוי לגויים הפראים. רקועים — נמתחים. בתי שוקיים — חלק עליון של מגף.

במתנה שנאמר וממדבר מתנה. וכיון שניתנה לו במתנה נחלו אל שנאמר וממתנה נחליאל. וכיון שנחלו אל עולה לגדולה שנאמר ומנחליאל במות.

אמון שעשועים אלו שני שמות לתורה עפ"י הכתוב (משלי ח, ג) ואהיה אצלו אמון ואהיה שעשועים יום ודרשוהו (שמו"ר ל, ט) אמר האלקים לישראל עד שלא בראתי את העולם הזה התקנתי את התורה שנאמר (משלי שם) ואהיה אצלו אמון, מהו אמון אומן שנאמר (במדבר יא, יב) כאשר ישא האומן את היונק. ובמדרש שמואל (ה, ב) אמר רבי חוניא בשם רבי שמעון בן לקיש שני אלפים שנה קדמה תורה לברייתו של עולם. ומה טעמיה? ואהיה אצלו אמון ואהיה שעשועים יום יום (משלי ח, ל), (משמע שני ימים), ויומו של הקדוש ברוך הוא אלף שנים, דכתיב כי אלף שנים בעיניך כיום אתמול כי יעבור (תהלים צ, ד).

ספר התורה התעוללו בכ צרים וכן כתב ראב"ן שביום כג אייר בקהל וורמיזא: ויקחו את התורה הקדושה וירמסוה בטיט חוצות ויקרעוה ויתעוללו בה ויבוזו אותה ויתלוצצו וישחקו.

**עֲלֹבוֹנְךָ תִּבְעִי וְעֲלֹבוֹן נַפְשׁ אֲדִירִים.
אֵלַי כִּבְתּוּלָה חֲגוּרַת שֶׁק עַל בַּעַל
נְעוּרִים:**

**פָּנִי יְיָ שִׁפְכִי לִבִּי לְאַבְדָּם.
לְנִקּוּם נִקְמַתְךָ לְהַשְׁכִּיר חֲצִיו מָדָם.
צוּרְרִינוּ תֹאכַל חֲרָבוֹ בְּמִגֵּן מְאֹדָם.
עֶזְרֵךְ מִצָּר הִבָּה וְשׂוֹא תִשׁוּעַת
אָדָם:**

**קוֹמָה יְיָ בְּאַפְּךָ לְשִׁפּוֹט קָמִים.
וְלֹא יִחַצּוּ יְמֵיהֶם אֲנָשֵׁי דָמִים.
רָצִים אַחֲרֶיךָ וְנִפְשָׁם לְמָוֶת
מִשְׁלִימִים.**

קומה ה' באפך לשפוט קמים עורר ה' את כעסך לשפוט את הגויים המתקוממים נגדך. ולא יחצו ימיהם אנשי דמים ואלה שהרגו את ישראל ימותו לפני זמנם. רצים אחריך ונפשם למוות משלימים ובני ישראל שאנו הולכים בדרכיך ואפילו מתים על קידוש ה'.

ביאור המילים

אלי — בכי (ל' ציווי).

מקורות ומדרשים

אלי כבתולה חגורת שק על בעל נעורים

פירש ר"א מבונא דיסד פסוק זה כחתימה לחרוז

זה המדבר בבזיון התורה כי התורה היא כמו ארוסה לבני ישראל כדאיתא במדרש (שמו"ר לג, ז) על הפסוק (דברים לג, ד) תורה צוה לנו משה מורשה, אל תהי קורא מורשה אלא מאורסה מלמד שהתורה ארוסה לישראל שנאמר (הושע ב, כא) וארשתיך לי לעולם.

להשכיר חציו מדם דרשו את הפסוק הזה על הנקמות שעתיד הקב"ה לעשות באומות ובפרט באדום והכי איתא במדרש (שמו"ר טו, טז) על הפסוק (ישעיה מז, ח) ועתה שמעי נא זאת עדינה היושבת לבטח וגו' (והיא אדום) מה הקב"ה עתיד לעשות לה? אשכיר חצי מדם (דברים לב, מב), ולא זאת בלבד אלא שעתיד לדרכן שנאמר (ישעיה סג, ב) פורה דרכתי לבדי, והוא עתיד לדרוך במנעלו לכל גדולי אדום, שנאמר (תהלים ס, י) על אדום אשליך נעלי.

ושוא תשועת אדם נראה שיסד חתימה זאת כי היו הרבה אצילים והגמונים שהבטיחו לישראל שיצילום מההמון, ואפילו נתנו להם מחסה בארמנותיהם, וכשראו שההמון גדול וחזק, מיד נכנעו, בלי להאבק כלל, ומסרו את היהודים להמון. וכ"כ ראב"ן עצמו בסיפורו על גזירות תתנ"ו: ומקצתם (של קהל ורמיישא) היו בחצר ההגמון, וכ"כ על קהל מגנצא שישבו להם בחצר ההגמון.

רצים אחריך נראה שיסד רצים אחריך עפ"י המדרש (שהש"ר א, כו) המבאר שאנו רצים אחרי

עלבונוך תבני ועלבונו נפש אדירים את התורה: דרשי מהקב"ה שיפרע לגויים על החרפה שגרמו לך וגם על מה שעשו לגדולים ולחשובים של בני ישראל. אלי כבתולה חגורת שק על בעל נעורים וקונני הרבה כמו בתולה המתאבלת על אהובה שמת.

פני ה' שפכי לבך לאבדם התחנני לפני ה' שיאבד את הגויים. לנקום נקמתך להשכיר חציו מדם שינקום את נקמת חילול התורה ושיירה בגויים את חציו עד שיהיו אדומים מדם. צוררנו תאכל חרבו חרב הקב"ה תכלה את הגויים. במגן מאדם וגם המגן שהוא ילבש יהיה מלא מדמם. עזר מצר הבה אנא הקב"ה הושיענו מהגויים המענים אותנו. ושוא תשועת אדם כי אין לנו לבטוח בבני אדם שאומרים שיעזרו לנו.

ברבים תחלק למו שלל עצומים: עצומים אתה תתן לנו כשכר את נחלת הגויים הרבים והעצומים. שית' ה' מורא לאנשי ריבך הקב"ה אנא שים את עול מלכותך על הגויים שהם מתקוממים נגדך. לבד יענו עוד זרע אוהבך כדי שיפסיקו לצער את בני אוהבך, אברהם יצחק ויעקב. תקיים למו אשר הבטחת במכתבך קיים את ההבטחה לבנ"י אשר הבטחת בתורה. ונתן לך רחמים ורחמך והרבך.

ברבים תחלק למו שלל עצומים: שית' יי מורא לאנשי ריבך. לבד יענו עוד זרע אוהבך. תקיים למו אשר הבטחת במכתבך. ונתן לך רחמים ורחמך והרבך: חשוף זרוע קדשך שנית קנותנו. באשר מנף גאלת את אבותינו.

חשוף זרוע קדשך שנית קנותנו אנא הקב"ה גלה את כוחך, וקנה אותנו עוד הפעם לך לעם. כאשר מנף גאלת את אבותינו כמו שגאלת את אבותינו ממצרים. ואמין זרוענו כאז בים בעברנו וחזק אותנו נגד אויבינו כמו שחזקתנו והפחת את אויבינו כשעברנו

מקורות ומדרשים

הקב"ה ומתפללים אליו בגלל הצרות, והצרות מקרבות אותנו אליו: משכני אחרין נרוצה (שה"ש א, ד) ממה שגירית בי שכני הרעים. אמר רבי אבון [משל] למלך שכעס על מטרונה וגירה בה שכנים רעים והתחילה צווחת אדוני המלך הושיעני כך ישראל (שופטים י, יב) צידונים ועמלק ומעון לחצו אתכם ותצעקו אלי ואושיעה אתכם מידם. ונפשם למות משלימים יסד כן ע"ש שבני ישראל מוכנים תמיד להקריב את נפשם על קידוש ה' והכי איתא במכילתא (השירה ג) אומות העולם שואלין את ישראל לומר מה דורך מדוד שככה השבעתנו (שה"ש ה, ט) שכך אתם מתים עליו וכך אתם נהרגין עליו שנאמר על כן עלמות אהבון (שם א, ג) אהבון עד מות וכתוב (תהלים מד, כג) כי עליך הורגנו כל היום. ברבים תחלק למו שלל עצומים על הפסוק (ישעיה נג, יב) לכן אחלק לו ברבים ואת עצומים יחלק שלל כתב ר"א אבן עזרא (בן דורו של ראב"ן) כל המפרשים אמרו כי זה הפסוק דרך משל על המתים על ייחוד השם. ופרשתי מלת ברבים לא במשמעות בפומבי, אלא כאילו היה כתוב תחלק למו שלל עצומים ורבים, כי כן פירשו כל המפרשים את הכתוב. שית' ה' מורא יסד כן עפ"י מדרש תהלים (ט, טז) שית' ה' מורה להם, שית יראתך עליהם ומרותך (לשון עול) עליהם.

לאנשי ריבך משמע שהגויים הרבים עם בני כוונתם לריב עם ה', והכי איתא במכילתא (השירה ו) על הפסוק (שמות טו, ז) וברוב גאוןך תהרוס קמין. הרבית להתגאות נגד מי שקם נגדך. ומי הם שקמו נגדך? הם שקמו נגד בניך. תהרוס קמין: תהרוס קמינו אין כתיב כאן אלא תהרוס קמין מגיד שכל מי שקם כנגד ישראל כאלו קם כנגד הקב"ה. וכן הוא אומר (תהלים עד, כג) אל תשכח קול צורריך שאון קמין עולה תמיד [וכן כתוב] (שם פג, ג-ד) כי הנה אויבך יהמין מפני מה? על עמך יערימו סוד וגו'. וכו' וכן הוא אומר (זכריה ב, יג) והנוגע בהם כנוגע בבבת עינו. רבי יהודה אומר בבבת עין אינו אומר, אלא בבבת עינו כתיב, כביכול כלפי מעלה, אלא שכנה הכתוב. וכו' וכל מי שעוזר את ישראל כאלו עוזר להקב"ה שנאמר (שופטים ה, כג) אורו

ביאור המילים

ברבים — כמו הרבים. מורא — דבר המכניס פחד. במכתבך — כינוי לתורה. חשוף — גלה. מנף — כינוי למצרים

ביום סוף. חושה לעזרתנו ה' ישועתנו.

יְאִמֵּץ זְרֻעֵנוּ כְּאֵז בַּיָּם בְּעֶבְרֵנוּ.

חוֹשָׁה לְעִזְרָתֵנוּ אֲדֹנֵי תִשׁוּעָתֵנוּ:

עזרת אבותינו וכו'.

מקורות ומדרשים

מרוז אמר מלאך ה' אורו ארור יושביה כי לא כנגד מי שקם כנגדך, מי שקם כנגד בניך הוא באו לעזרת ה' לעזרת ה' בגבורים. הרבת להתגאות קם כנגדך.

זולת לשבת ראשונה אחר ראש חדש אייר

אזכרך וכו' ירדן וחרמונים מלה"כ על כן אזכרך מארץ ירדן וחרמונים (תהלים מב, אזכרך ז). **כמתי אשמנים** מלה"כ באשמנים כמתים (ישעיה נט, י). **הדיחני הארי ועצם** מלה"כ אריות הדיחו וכו' האחרון עצמו (ירמיה נ, יז). **והצלתי מפיו** מלה"כ והצלתי מפיו (ש"א יז, לה). **לפי מלאת ימי** מלה"כ לפי מלאת לבבל שבעים שנה (ירמיה, כט, י). **ודרשת דמי** מלה"כ כי דורש דמים (תהלים ט, יג). **מבית ומחוץ** מלה"כ (בראשית ו, יד). **כשמעת קולי** מלה"כ שמעת קולי (יונה ב, ג). **חזיר הבר** מלשון חז"ל (חולין קכב, ע"א). **ערער וכו' ועד היסוד** מלה"כ ערו ערו עד היסוד בה (תהלים קלז, ז). **פק פלילה** מלה"כ פקו פלילה (ישעיהו כח, ז). **ושינה עוז דתי** מלה"כ ויסבר להשניה זמנין ודת (דניאל ז, כח). **היעצור כח** מלה"כ ולא עצרתי כח (דניאל י, ח). **שמעת חרפתם** מלה"כ (איכה ג, סא). **אל תחרש** מלה"כ אל תחרש ממני (תהלים כח, א). **שבעתיים השב אל חיק** מלה"כ והשב לשכנינו שבעתים אל חיקם (תהלים עט, יב). **תחיש לי מפלט** מלה"כ אחישה מפלט לי (תהלים נה, ט). **מחצבת רהב** מלה"כ המחצבת רהב (ישעיה נא, ט). **לדרוך פורה** מלה"כ פורה דרכתי לבדי (ישעיה סג, ב). **בגדי נקם תלבש** מלה"כ וילבש בגדי נקם תלבושת (ישעיה נט, יז).

זולת לשבת שניה אחר ר"ח אייר

אלקים אל דמי לך אל תשקט ותחרש מלה"כ אלקים אל דמי לך אל תחרש ואל אלקים אל דמי תשקט (תהלים פג, ב). **כבן ראוי לירש** מלשון חז"ל מאי יורש כבן אלא ראוי לירש (בי"ב קמא, א). **דם עבדיך שפכו** מלה"כ דם עבדיך השפוך (תהלים עט, י). **ודרוש לא נדרש** מלה"כ (ויקרא י, טז) דרש דרש. **מאז ומקדם** מלה"כ מקדם מאז הגידה (ישעיה מה, כא). **בכל צרתם צרת** מלה"כ בכל צרתם לא (לו) צר (ישעיה סג, ט). **וטרם קראוך** מלה"כ והיה טרם יקראו (ישעיה סה, כד). **רחמים הכמרת** מלה"כ כי נכמרו רחמי (בראשית מג, י). **ופנים הסתרת** מלה"כ הסתרת פניך (תהלים ל, ח). **חדש אכל חלק** מלה"כ עתה יאכלם חדש את חלקיהם (הושע ה, ז). **חלק לך ביררת** מלשון חז"ל ובוררים להם חלק יפה (קידושין מב, ע"א). **טחי תפל** מלה"כ (יחזקאל יג, יא). **ופנה לך עורף** מלה"כ כי פנו אלי ערף (ירמיה ב, כז). **עלי יתמלאון** מלה"כ יחד עלי יתמלאון (איוב טז, י). **וכהמות ים ישאון** מלה"כ הוי המון עמים רבים כהמות ימים יהמיון ושאון לאמים כשאון מים כברים ישאון (ישעיהו יז, יב). **שגיא כח** מלה"כ שדי לא מצאנהו שגיא כח (איוב לז, כג). **רמה ידך בל יחזיון** מלה"כ ה' רמה ידך בל יחזיון (ישעיהו כו, יא). **פשע שומם קדש והחזון והתמיד** מלה"כ עד מתי החזון התמיד והפשע שומם (דניאל ח, יג). **כימי קדם** מלה"כ תשכן כימי קדם (ירמיה מו, כז). **שחר וערבים** מלשון חז"ל מן בשחר ומן בערב (ילקוט שמעוני במדבר תשלג). **שערים הטבועים** מלה"כ טבעו בארץ שעריה (איכה ב, ט). **על תלם** מלה"כ העמדות על תלם (יהושע יא, יג). **תיסד על מכונו** מלה"כ יסד ארץ על מכוניה (תהלים קד, ח). **בעשותך נוראות יקוץ** מלה"כ בעשותך נוראות לא נקוה (ישעיה סד, ב). **עם עולם** מלה"כ (יחזקאל כו, כ).

זולת לשבת שלישית אחר ר"ה אייר

אלקים וזולתך אין עוד מלה"כ ה' הוא האלקים אין עוד מלבדו (דברים ד, לה). **אתה**
עדינה נמה אני ואפסי עוד מלה"כ עדינה היושבת לבטח האמרה בלבבה אני ואפסי **אלקים**
עוד (ישעיהו מז, ח). **בחדרי מלך מלה"כ** הביאני המלך חדריו (שה"ש א, ד). **מקום ויעוד**
כלשון הפייטן עצמו, רגל ועמד מקום ועוד ארון (אמ"ץ כח, עבודת יו"כ). **ובשלוש יצאתי בלי פגע**
כלשון הפייטן עצמו ויום טוב היה עושה כה"ג וכו' ויצא בשלוש בלי פגע (אמ"ץ כח, עבודת יו"כ).
חצרותיו רמסתי מלה"כ רמוס חצרי (ישעיה א, יב). **נחלתו עניתי מלה"כ** ונחלתך יענו (תהלים צד,
ה). **ורע לא אניתי מלה"כ** לא תאנה אליך רעה (תהלים צא, י). **דשנה ורעננה מלה"כ** דשנים
ורעננים יהיו (תהלים צב, טו). **שקטה ושאננה מלה"כ** ושקט ושאן ואין מחריד (ירמיה ל, י). **ואיה**
נפלאותיו מלה"כ ואיה כל נפלאותיו (שופטים ו, יג). **מידי לא יצילנה מלה"כ** ואיש לא יצילנה
מידי (הושע ב, יב). **והצתי באש מקדשו מלה"כ** והצתי אש בשעריה (ירמיה יז, כז) ומלה"כ שלחו
באש מקדשך (תהלים עד, ז). **וקרקרתי קירותיו מלה"כ** מקרקר קר ושוע אל ההר (ישעיה כב, ה).
וחיללתי צפוני מלה"כ וחללו את צפוני (יחזקאל ז, כב). **עוד תעדי תפיה מלה"כ** עוד תעדי תפיך
(ירמיה לא, ג). **ימים ארכו ואבד חזון מלה"כ** יארכו הימים ואבד כל חזון (יחזקאל יב, כב). **מאש**
רשפיה מלה"כ רשפי אש (שה"ש ח, ה). **כביר כח מלה"כ** ולא ימאס כביר כח לב (איוב לו, ה). **ה'**
אדונינו מלה"כ ה' אדנינו מה אדיר שמך (תהלים ח, ב). **העל אלה תתאפק תחשה ותעננו מלה"כ**
העל אלה תתאפק ה' תחשה ותעננו (ישעיהו סד, יא). **למה תביט בוגדים וכו' תחריש בבלע רשע**
מלה"כ למה תביט בוגדים תחריש בבלע רשע צדיק ממנו (חבקוק א, יג). **נאור ואדיר מלה"כ** נאור
אתה אדיר (תהלים עו, ה). **לא יכילו גוים זעמך מלה"כ** ולא יכילו גוים זעמו (ירמיה י, י). **יחתו**
מריביך מלה"כ ה' יחתו מריבו (ש"א ב, י). **בקול רעמך מלה"כ** קול רעמך בגלגל (תהלים עז, יט).
סתמו פיות מלשון חז"ל נסתם פי זרעו (כלה, א). **שמך מליחך מלשון חז"ל** יחדת שמך עלינו
(מדרש תהלים כח). **עדות שקר העד מלה"כ** והנה עד שקר העד (דברים יט, יח). **ואמתך לכחד מלה"כ**
לא כחדתי חסדך ואמתך (תהלים מ, יא). **עורה למה תישן מלה"כ** (תהלים מד, כד). **פניך האר מלה"כ**
פניך האר בעבדך (תהלים קיט, קלה). **והפלא חסדיך הושע חוסיך מלה"כ** הפלא חסדיך מושיע
חוסיים (תהלים יז, ז). **והרנן חסידיך מלה"כ** וחסידיה רנן ירננו (תהלים קלב, טז). **לקרית מועדך**
מלה"כ ציון קרית מועדנו (ישעיה לג, כ). **דעת הכל כי אין בלעדיך מלשון הפייטנים** דעת הכל כי
אין בלתך (ר' שמעון הגדול אני קראתיך סליחה ליום ב' עשיית מ"פ). **סוכך בשלם מלה"כ** ויהי בשלם
סוכו (תהלים עו, ג). **אכולי מאחור ומקדם מלה"כ** ארם מקדם ופלשתים מאחור ויאכלו את
ישראל (ישעיה ט, יא). **ובתודה פניך נקדם מלה"כ** נקדמה פניו בתודה (תהלים צה, ב). **בשובך שבינתו**
מלה"כ שובה ה' את שבותנו (שבינתנו) (תהלים קכו, ד). **חדש ימנו כקדם מלה"כ** (איכה ה, כב). **שיר**
לך יחודש מלשון הפייטנים (ר' שמעון הגדול אתה הא-ל סליחה לתענית אסתר) ומלה"כ שירו לה' שיר
חדש (תהלים צו, א).. **ומען הילולים מלה"כ** ויענו בהלל ובהודת לה' (עזרא ג, יא). **עם עני מלה"כ**
עם עני תושיע (ש"ב כב, כח). **תהלתך ישמיעו מלה"כ** והשמיעו קול תהלתו (תהלים סו, ח). **מלך**
עולמים מלה"כ מלך עולם (ירמיה י, י). **חי המעלה מלה"כ** חי ה' אשר העלה (ירמיה כג, ח)

זולת לפרשת בהר סיני

אחרי נמכר גאלה תהיה לו מלה"כ (ויקרא כה, מח). **הבן הבכור** מלה"כ בני בכרי
 ישראל (שמות ד, כב). **בא יבא גואלו** מלה"כ ובא גאלו (ויקרא כה, כה). **ברך ה' חילו**
 מלה"כ (דברים לג, יא). **ובנה בית זבולו** מלה"כ בנה בניתי בית זבול לך (מ"א ח, יג).
הטה אזנך לו מלה"כ הטה אזנך לי (תהלים יז, ו). **כי יחנן קולו** מלה"כ (משלי כו, כה). **ובשלחן**
אב איננו מלשון חז"ל ואוי להם לבנים שגלו מעל שולחן אביהם. **לעיניך בפרך ירדנו** מלה"כ
 לא ירדנו בפרך לעיניך (ויקרא כה, ג). **דרש תדרשנו** מלה"כ כי דרש ידרשנו (דברים כג, כב).
כלו עיניו מלה"כ כלו עיני מיחל לאלקי (תהלים סט, ד). **דודו יגאלנו** מלה"כ או דדו או בן
 דדו יגאלנו (ויקרא כה, מט). **האב חייב בבנו לפדותו** מלשון חז"ל האב חייב בבנו למולו
 ולפדותו (קידושין כט, ע"א). **ולמה זה שכחתו** מלה"כ למה שכחתני (תהלים מב, י). **הלא תשוב**
לקחתו מלה"כ לא תשוב לקחתו (דברים כד, יט). **ולך משפט הגאולה שנית לקנותו** מלה"כ
 לך משפט הגאולה לקנות (ירמיה לב, ז). **שנית לקנותו** מלה"כ יוסיף ה' שנית ידו לקנות (ישעיה
 יא, יא). **ועליך שמירתו** מלשון חז"ל ושמירתו עליך (ב"ק פ"א, מ"א). **להעמידו על חזקתו** מלשון
 חז"ל העמד ממון על חזקתו (קידושין עט, ע"ב). **זכר נפלאותיך** מלה"כ זכר עשה לנפלאותיו
 (תהלים קיא, ד). **באזנינו שמענו** מלה"כ (תהלים מד, ב). **כשמע מצרים** מלה"כ כאשר שמע
 למצרים (ישעיה כג, ה). **גאלת עולם תהיה** מלה"כ (ויקרא כה, לב). **טוב וישר** מלה"כ (תהלים כה,
 ח). **נדח השב** מלה"כ ואת הנדחת לא השבתם (יחזקאל לד, ד). **ואספתו אל תוך ביתך** מלה"כ
 (דברים כב, ב). **ישר עקב** מלה"כ העקב למישור (ישעיה מ, ד). **על חסדך ועל אמתך** מלה"כ
 (תהלים קלח, ב). **גאלה תהיה לו** מלה"כ (ויקרא כה, לא). **כן מדתך** מלשון הפייטן כלביתך כן
 מדתך (סילוק לשחרית י"כ לרבנו משלם). **כרו זדים לי שוחה** מלה"כ כרו לי זדים שיחות (תהלים
 קיט, פה). **להכביד את עלי** מלה"כ הכביד את עלנו (מ"א יב, י). **גאל לך אתה כי לא אוכל**
לגאל לי מלה"כ לא אוכל לגאל לי וכי גאל לך אתה (רות ד, ו). **בנו העדת** מלה"כ העדתה
 בנו (שמות יט, כג). **נבאו כאשר צוית** מלה"כ והנבאתי כאשר צוני (יחזקאל לו, י). **כנפיך תפרוש**
כי גאל אתה מלה"כ ופרשת כנפך על אמתך כי גאל אתה (רות ג, ט). **סב ופגע** מלה"כ סב
 אתה ופגע בכהנים (ש"א כב, יח). **עני יארב** מלה"כ יארב לחטוף עני (תהלים י, ט). **רעתו רבה**
 מלה"כ רעתכם רבה (ש"א יב, יז). **יבטל ברוב** מלשון חז"ל בטיל ברוב (נדרים נט, ע"א). **לטובתו**
תערוב מלה"כ ערב עבדך לטוב (תהלים קיט, קכב). **עתה כי אמנם יש גאל קרוב** מלה"כ ועתה
 כי אמנם כי (אס) גאל אנכי וגם יש גאל קרוב (רות ג, יב). **פרץ רב** מלה"כ ויפרץ לרב (בראשית
 ל, לו). **תהפך רגע כמהפכת סדומית** מלה"כ סדום ההפוכה כמו רגע (איכה ד, ו). **צצים ופרחים**
 מלה"כ יציץ ופרח ישראל (ישעיהו כז, ו). **גאלת עולמית** מלה"כ גאלת עולם (ויקרא כה, לב).
קרא אל החרב מלה"כ כי חרב אני קרא (ירמיה כה, כט). **טבחיו צאנך לעיניך** מלה"כ שורך
 טבח לעיניך (דברים כח, לא). **רחם ענייך** מלה"כ ועניו ירחם (ישעיה מא, יג). **בני מאמיניך** מלשון
 חז"ל מאמינים בני מאמינים (שמו"ר ג, יב). **שפתינו פרים וכבשים נשלם** מלה"כ ונשלמה
 פרים שפתינו (הושע יד, א). **לרוחתי ולשועתי אזנך אל תעלם** מלה"כ אל תעלם אזנך לרוחתי
 לשועתי (איכה ג, נו). **תכון תפלתי** מלה"כ (תהלים קמא, ב). **וממות תגאלם** מלה"כ מיד שאול
 אפדם ממות אגאלם (הושע יג, יד). **ברך לך נכרע** מלה"כ כי לי תכרע כל ברך (ישעיה מה, כג).
להרבות המשולחת מלשון חז"ל כל צפור טהורה תאכלו לרבות את המשולחת (קידושין נ,
 ע"א). **השב נדחה** מלה"כ ואת הנדחת לא השבתם (יחזקאל לד, ד). **בשובה ונחת** מלה"כ בשובה
 ונחת תושעון (ישעיה ל, טו). **רוכב בערבות** מלה"כ סלו לרכב בערבות (תהלים סח, ה). **באש**
מתלקחת מלה"כ ואש מתלקחת (שמות ט, כד). **הגואל משחת** מלה"כ (תהלים קג, ד). **ברור לך**

מנה יפה מלשון חז"ל שיברור מנה יפה (ביצה טו, ע"ב). **חבלים הנעמים** מלה"כ חבלים נפלו לי בנעמים (תהלים טז, ו). **בחרב נרדפים** מלה"כ על רדפו בחרב אחיו (עמוס א, יא). **ומודיעים הדמים** מלשון חז"ל הדמים מודיעין (ב"ב עז, ע"ב). **בעורות אלים מאדמים** מלה"כ (שמות כו, יד). **גאל הדם** מלה"כ (במדבר לה, יט). **מלך עולמים** מלה"כ מלך עולם ועד (תהלים ק, טז). **מי כמכה באלים** מלה"כ (שמות טו, יא). **נשא באלמות** מלה"כ נשא אלמותיו (תהלים קכו, ו). **למה תישן עורה** מלה"כ עורה למה תישן ה' (תהלים מד, כד). **תחגר חמות** מלה"כ חמת תחגר (תהלים עז, יא). **ונקום נקמתנו** מלה"כ נקם נקמת בני ישראל (במדבר לא, ב). **הקל הנותן נקמות** מלה"כ (ש"ב כב, מח). **אמר לבת ציון** מלה"כ אמרו לבת ציון (ישעיה סב, יא). **שובי למנוחכי** מלה"כ שובי נפשי למנוחכי (תהלים קטז, ז). **הגואל משחת חייכי** מלה"כ הגואל משחת חייכי (תהלים קג, ד). **קומי יפתי אתי ולכי** מלה"כ קומי לכי רעיתי יפתי (שה"ש ב, יג). **אחפץ לגאלך וגאלתיך אנכי** מלה"כ ואם לא אחפץ לגאלך וגאלתיך אנכי (רות ג, יג). **למה ה' לנצח תשכחנו** מלה"כ למה לנצח תשכחנו (איכה ה, כ). **הבט נא עמך כלנו** מלה"כ (ישעיה סד, ח). **אנחנו החמר ואתה יצרנו** מלה"כ (שם ז). **אתה ה' אבינו גאלנו** מלה"כ (ישעיה סג, טז). **מעולם אתה קל** מלה"כ ומעולם עד עולם אתה קל (תהלים צ, ב). **אתה הוא מעולם** מלה"כ מעולם אתה (תהלים צג, ב). **גואל ישראל** מלה"כ (ישעיה מט, ז).

אהבה לשבת לפני שבועות ולפני ט' באב

אותך כל היום קוינו מלה"כ אותך קויתי כל היום (תהלים כה, ה). **לשמך ולזכרך כל היום** **אוינו** מלה"כ לשמך ולזכרך תאות נפש (ישעיהו כו, ח). **אתה ה' אבינו** מלה"כ (ישעיהו סג, טז). **בן בכורך** מלה"כ בני בכורי ישראל (שמות ד, כב). **למה לנצח שכחנו** מלה"כ למה לנצח תשכחנו (איכה ה, כ). **ולא תשוב לקחתנו** מלה"כ (דברים כד, יט). **ועד מתי ה' מלה"כ** (ישעיה ו, יא). **מבית חדרינו** מלה"כ אל בית אמי ואל חדר הורתי (שה"ש ג, ד). **מוצא מכלל הדרינו** מלה"כ ויצא מן (בת ציון כל הדרה (איכה א, ו). **מוצא מכלל** מלשון חז"ל ויצא מן הכלל (ברייטא ד"ג מדות). **והדלת סגר אחריו** מלה"כ (בראשית יט, ו). **דחוי ושוב לא נראה** מלשון חז"ל נראה ונדחה חוזר ונראה (סוכה לג, ע"ב). **נשבר ונדכה** מלה"כ (תהלים נא, יט). **נשבה ואין ראה** מלה"כ (שמות כב, ט). **במוסר מתנווד** מלה"כ אפרים מתנווד יסרתני ואוסר (ירמיה לא, יז). **שדוד ביד שודד** מלה"כ הוי שודד ואתה לא שדוד (ישעיה לג, א). **הייתי כצפור בודד** מלה"כ ואהיה כצפור בודד (תהלים קב, ח). **ברוח עריצים** מלה"כ רוח עריצים (ישעיהו כה, ד). **וקול עלה נדף** מלה"כ (ויקרא כו, לו). **זממו נפשי לקחת** מלה"כ לקחת נפשי זממו (תהלים לא, יד). **ומפח יוקשים** מלה"כ (תהלים קכד, ז). **עלתה נצה והיא כפרחת** מלה"כ והיא כפרחת עלתה נצה (בראשית מ, י). **חרף סלה שאפי** מלה"כ חרף שאפי סלה (תהלים נז, ד). **אשיב דבר חרפי** מלה"כ ואשיבה חרפי דבר (משלי כז, יא). **ידי שמתי למו פי** מלה"כ (איוב מ, ד). **טמנו רשת** מלה"כ ברשת זו טמנו (תהלים ט, טז). **חבלו מקל נעם** מלה"כ שני מקלות לאחד קראתי נעם ולאחד קראתי חבלים (זכריה יא, ז). **העם אשר זעם** מלה"כ (מלאכי א, ד). **יחד עלי יתלחשו** מלה"כ (תהלים מא, ח). **לכל אשר לי ינקשו** מלה"כ ינקש נושה לכל אשר לו (תהלים קט, יא). **יום יום ידרושו** (ישעיה נח, ב). **בך לבגוד** מלה"כ לבגד יבגדו בך (ישעיה לג, א). **לבול עץ יסגוד** מלה"כ לבול עץ אסגוד (ישעיה מד, יט). **למה תביט בוגד** מלה"כ למה תביט בוגדים (חבקוק א, יג). **שסה ובוזה** מלה"כ בזו ושסוי (ישעיה מב, כב). **ביום עמדך מנגד** מלה"כ (עובדיה א, יא). **מה אוחיל** מלה"כ (מ"ב ו, לג). **ומה אקוה** מלה"כ מה קויתי (תהלים לט, ח). **הר צבי קדש נוה** מלה"כ נוה צדק הר הקדש (ירמיה לא, כב). **אל עמק שוה** מלה"כ (בראשית יד, יז). **נפוג לבי** מלה"כ ויפג לבו (בראשית מה, כו). **חדשים לבקרים** מלה"כ (איכה ג, כג).

מקור הפיוט – זולת לשבת לפני שבועות ולפני ט' באב

ונחם יסתר מעיני מלה"כ (הושע יג, ד). הרג ואבדן מלה"כ (אסתר ט, ה). ולמזור אין דן מלה"כ אין דן דינך למזור (ירמיה ל, יג). לקץ הימין מלה"כ (דניאל יב, יג). מוני אכלוני מלה"כ והאכלתי את מוניך (ישעיה מט, כו). אז בשחת יטבלוני מלה"כ אז בשחת תטבלני (איוב ט, לא). צמתו חיי מלה"כ צמתו בבור חיי (איכה ג, נג). דורש אל המת ושאל מלה"כ ושאל אוב וידעני ודרש אל המתים (דברים יח, יא). הם קנאוני בלא אל מלה"כ (דברים לא, כא). קראו נוצרים מלה"כ (ירמיה לא, ה). שפך דם מלה"כ (מ"א יח, כח). ולא שמוך אלקים לנגדם מלה"כ לא שמו אלקים לנגדם (תהלים נד, ה). ומה לך נרדם מלה"כ (יונה א, ו). שמך חללו מלה"כ ולא יחללו שם אלקיהם (ויקרא כא, ו). עלילות ברשע יעלילו מלה"כ להתעולל עללות ברשע (תהלים קמא, ד). ומושלו יהלילו מלה"כ משלו יהלילו (ישעיה נב, ה). שאון קמיון עולה מלה"כ (תהלים עד, כג). הנכבד בנקלה מלה"כ והנקלה בנכבד (ישעיה ג, ה). חרבות חרב מלה"כ (יחזקאל כט, ו). עם שרידי חרב מלה"כ (ירמיה לא, ב). אמרו מגוי להכחידי מלה"כ אמרו לכו ונכחידם מגוי (תהלים פג, ה). שויתי ה' לנגדי מלה"כ (תהלים טז, ח). פניהם חזקו מלה"כ חזקו פניהם (ירמיה ה, א). פניהם חזקו והעזו מלה"כ העזה פניה (משלי ז, יג). וברב גאונים מלה"כ וברב גאונך (שמות טו, ז). שבו ויבזו מלה"כ (בראשית לד, כט). רצחו וגם ירשו מלה"כ הרצחת וגם ירשת (מ"א כא, יט). עלם עלי הקשו מלה"כ הקשה את עלנו (מ"א יב, ד). ועל גבי חרשו מלה"כ (תהלים קכט, ד). תמונתם לתבנית כלה"כ (דברים ד, טז) פסל תמונת כל סמל תבנית זכר. לתבנית איש מלה"כ ויעשהו כתבנית איש (ישעיה מד, יג). ומדדו תכנית מלה"כ ומדדו את תכנית (יחזקאל מג, ו). הסבת את לבם אחרנית מלה"כ (מ"א יח, לו). משמרת ה' שמרו מלה"כ (במדבר ט, כג). והדמים מודיעים מלשון חז"ל (ב"ב עז, ע"ב). לבקרים ולרגעים מלה"כ ותפקדו לבקרים לרגעים תבחננו (איוב ז, יח). רבים אומרים מלה"כ (תהלים ג, א). אמרו לנפשי שחי מלה"כ אשר אמרו לנפשך שחי ונעברה (ישעיהו נג, כג). שמך עוד מלזכור מלה"כ ולא יזכר שם ישראל עוד (תהלים פג, ה). הלא אלקים יחקר מלה"כ (תהלים מד, כב). צאן ההרגה מלה"כ (זכריה יא, ד). וצלעה נדחה מלה"כ אספה הצלעה והנדחה אקבצה (מ"א ד, ו). ברעות שבעה מלה"כ שבעה ברעות נפשי (תהלים פח, ד). ה' הושיעה מלה"כ (תהלים כ, ו). חי גואלי מלה"כ גאלי חי (איוב יט, כה). מעמק שושן מלה"כ שושנת העמקים (שה"ש ב, א). עורה למה תישן מלה"כ (תהלים מד, כד). תבער כגלל מלה"כ כאשר יבער הגלל עד תמו (מ"א יד, ו). שמך המהלל מלה"כ מהלל שם ה' (תהלים קיג, א). ובגוים מחלל מלה"כ המחלל בגוים (יחזקאל לו, כג). חזק גואלי מלה"כ גאלם חזק (ירמיה נ, לד). עוררה גבורתך מלה"כ עוררה את גבורתך (תהלים פ, א). חושה לעזרה מלה"כ חושה לעזרתי (תהלים לח, כג). עורה כבודי עורה מלה"כ (תהלים נז, ט). חבה יתרה מלשון חז"ל (אבות פ"ג, מ"ד). עלי תזורר מלה"כ ויגהר עליו ויזורר (מ"ב ד, לה). על הצר הצורר מלה"כ (במדבר י, ט). ואל תאחר פעולתם מלשולם מלה"כ אל תאחר לשלמו (קהלת ה, א). אהבתנו אהבת עולם מלה"כ ואהבת עולם אהבתיך (ירמיה לא, א)

זולת לשבת לפני שבועות ולפני ט' באב

אלקים באזנינו שמענו אבותינו ספרו לנו פעל פעלת בימי קדם מלה"כ (תהלים מד, ב). בכל דר ודר מלה"כ (תהלים קמה, יג). רבות עשית וכו' אלינו מלה"כ רבות עשית אתה ה' אלקי נפלאתיך ומחשבתך אלינו (תהלים מ, ו). בחוזק יד מלה"כ (שמות יג, א). חזירי יערים מלה"כ חזיר מיער (תהלים פ, ד). כמעט נטיו רגלי ושפכו אשורים מלה"כ ואני כמעט נטוי (נטיה) רגלי כאין שפכה (שפכו) אשרי. הלא אתה אלקים זנחתנו מלה"כ (תהלים ס, יב). ותזנח משלום נפשנו מלה"כ ותזנח משלום נפשי (איכה ג, יז). בפרץ וצוחה מלה"כ אין פרץ ואין יוצאת ואין צוחה (תהלים קמד, יד). כי עליך הורגנו כל היום נחשבנו כצאן

טבחה מלה"כ (תהלים מד, כג). נפשנו חכתה מלה"כ (תהלים לג, כ). וארוכה לא עלתה מלה"כ לא עלתה ארוכת בת עמי (ירמיה ח, כב). רנו ליעקב מלה"כ (ירמיה לא, ו). חיש בעתה מלה"כ בעתה אחישנה (ישעיה ס, כב). קוה לשלום וכו' והנה בעתה מלה"כ (ירמיה ח, טו). טוב קיונו והנה אופל ואשמנים מלה"כ טוב קויתי ויבא רע ואיחלה לאור ויבא אפל (איוב ל, כו). גוי עז פנים מלה"כ (דברים כח, ו). אזי עבר על נפשנו המים הזידונים מלה"כ (תהלים קכד, ה). כחרות אפס בנו חיים בלעונו מלה"כ חיים בלעונו כחרות אפס בנו (שם ב). כצאן לטבחה התיקונו מלה"כ התקם כצאן לטבחה (ירמיה יב, ג). להכרית עולל מחוץ בחורים מרחובותינו מלה"כ (ירמיה ט, כ). פני כהנים לא נשאו וזקנים לא חננו מלה"כ (איכה ד, טז). מקול מחרף ומגדף אויב ומתנקם מלה"כ (תהלים מד, יז). נפשנו נבהלה מאד מלה"כ ונפשי נבהלה מאד מלה"כ (תהלים ו, ד). מפני חמת המעקם מלה"כ מפני חמת המציק (ישעיה נא, יג) וכן מלה"כ חמת תנינים ינם (דברים לב, לג). העל אלה לא תפקד במ ולא תתנקם מלה"כ העל אלה לא אפקד במ וכו' לא תתנקם נפשי (ירמיה ט, ח). הרג רב מלה"כ (ישעיה ל, כה). ויום טבוה מלשן חז"ל (חגיגה פ"ב, מ"ד). בזעם ועברה וצרה מלה"כ עברה וזעם וצרה (תהלים עח, מט). זקן ובחור ובתולה מלה"כ ונפצתי בך זקן ונער, ונפצתי בך בחור ובתולה (ירמיה נא, כב). אל תשלח ידך מלה"כ (בראשית כב, יב). בנים ובנות מלה"כ (בראשית ה, ד). אמון שעשועים מלה"כ ואהיה אצלו אמון ואהיה שעשועים (משלי ח, ג). נטוים לאהל מלה"כ ויט אהלה (בראשית יב, ח). בתי שוקיים מלשון רש"י (ביצה כג, ע"א ד"ה אי קטורא). על אלה אני בוכיה עיני כמים מלה"כ על אלה אני בוכיה עיני עיני ירדה מים (איכה א, טז). מפנינים יקרים מלה"כ יקרה היא מפנינים (משלי ג, טו). עלבונך תבעי מלשון חז"ל שתבע עלבונה של אמו (ספרי ברכה ו). אלי כבתולה חגורת שק על בעל נעורים מלה"כ (ויאל א, ח). פני ה' שפכי לבך מלה"כ שפכי כמים לבך נוכח פני ה' (איכה ב, יט). לנקום נקמתך מלה"כ נקם נקמת בני ישראל (במדבר לא, ג). להשכיר חציו מדם מלה"כ אשכיר חצי מדם (דברים לב, מב). תאכל חרבו מלה"כ וחרבי תאכל בשר (שם). במגן מאדם מלה"כ מגן גבריהו מאדם (נחום ב, ד). עזר מצר הבה ושוא תשועת אדם מלה"כ הבה לנו עזרת מצר ושוא תשועת אדם (תהלים ס, יג). קומה ה' באפיך מלה"כ (תהלים ז, ז). לשפוט קמים מלה"כ כי שפטך ה' היום מיד כל הקמים (ש"ב יח, לא). אנשי דמים ומרמה ולא יחצו ימיהם מלה"כ (תהלים נה, כד). רצים אחריך מלה"כ אחריך נרוצה (שה"ש א, ד). ברבים תחלק למו שלל עצומים מלה"כ לכן אחלק לו ברבים ואת עצומים יחלק שלל (ישעיה נג, יב). שיתה ה' מורא מלה"כ שיתה ה' מורה להם (תהלים ט, כא). לאנשי ריבך מלה"כ ויאבדו אנשי ריבך (ישעיהו מא, יא). לבל יענו עוד מלה"כ לא אענך עוד (נחום א, יב). זרע אוהבך מלה"כ זרע אברהם אהבי (שם ח). ונתן לך רחמים ורחמך והרבך מלה"כ (דברים יג, יח). חשף זרוע קדשך מלה"כ חשף ה' את זרוע קדשו (ישעיה נב, י). שנית קנותנו מלה"כ יוסיף ה' שנית ידו לקנות את שאר עמו (ישעיהו יא, יא). ואמץ זרוענו מלה"כ ותאמץ זרועתיה (משלי לא, יז). בים בעברנו מלה"כ עברו ים (ישעיהו טז, ח). חושה לעזרתנו ה' תשועתנו מלה"כ חושה לעזרתנו ה' תשועתנו (תהלים לח, כג)

זולת לשבת ראשונה אחר ראש חדש אייר

אזכר דודי

בזרוע בכח מלשון חז"ל (פסחים נז, ע"א) והיו בעלי זרועות נוטלין אותן בזרוע. מסות מלה"כ המסת הגדלת (דברים ז, יט). מונים מלה"כ עשרת מונים (בראשית לא, מב). אשמונים פירש"י (ישעיה נט, י) מחשכים עפ"י מנחם ורוב הפותרים מודים לו, וכן פירש ר"ת. ויונתן תרגם כלואים וגם פרוש זה מתאים למשמעות הפיוט. אך דונש פירש כלשון שמנים וברור שרבנו משולם לא כן פירש. וגם ראב"ן שיסד (בזולת לשבת לפני שבועות ות"ב) והנה אפל ואשמונים נראה שהבין כמנחם וסיעתו. וגירם מלה"כ ועצמתיים יגרם (במדבר כד, ח) מנחם פירש מלשון שבירה, ורש"י פירש לשון גירור כל הבשר מהעצם. אגפיו מלה"כ וכל אגפיו אזרה (יחזקאל יב, יד) פירש רד"ק מלשון גפיו, כנפיו, והוא מטפורה לחיילותיו (אולי משום שהם פרושים על פני שטח רב). רפסתי דבירו נ"ל דנקט לשון רפס מלה"כ ושאר אברגליה רפסה (דניאל ז, יט) המדבר בחיה הרביעית היא אדום. לערבי הערב מסלק הצרה מחבירו. והי' יתרה לתפארת המילה ולשם החריזה כמו מקימי מעפר דל (תהלים קיג, ז) שמשמעו מקים מעפר דל (ש"א ב, ח) כן פירש ר' אברהם ב"ר עזריאל. עדינה כינוי לאדום מלה"כ (ישעיה מז, ח) ע"ש שהיא מפונקת ושלוח ואינה יודעת מכאוב

זולת לשבת שניה אחר ר"ה אייר

אלקים אל דמי

טחי תפל מלה"כ (יחזקאל יג, יא). ופירש בת"י (שם י) אדם המורח טיח על קיר, אם לא ישים בטיח חומר מייצב כגון קש וכדומה, הקיר ייראה יפה לזמן קצר אך אח"כ כשיבא הגשם הטיח יפול והקיר ייראה מכוער. כן הוא אם יאמר אדם מלים נחמדים בלי תוכן ובסיס אח"כ קצר יתגלה השקר. ומלת תפל פירש רד"ק כמו תפל מבלי מלח (איוב ו, ו) וכמו שצריכים לשים מלח באוכל כדי שיהיה ראוי לאכילה כן צריך לשים תבן בסייד כדי שיהיה ראוי. בית מרפידו עיין מקורות ומדרשים. כגרף מלשון חז"ל גרף של רעי שהוא כלי מאוס. וירף מלה"כ וירף ממנו (שמות ד, כו) שהמלאך הניח לו ועזבו. עדי פירשתינו בזמן אשר וכן ושמחת חנף עדי רגע (איוב כ, ה) ופרש"י בזמן מועט תכלה. ודומה לו עד זה מדבר (שם א, יח) שהוא כמו עוד זה מדבר בפסוק שלפניו (שם יז). עם עולם פירשתינו כל הגוים, וכן פירש"י (יחזקאל כו, כ) אכן בישעיהו (מד, ז) פירש כל הבריות.

זולת לשבת שלישית אחר ר"ה אייר

אתה אלקים

עסיתי במלאכי (ג, כא) כתוב ועסותם רשעים בסמ"ך ואילו ביחזקאל (כג, ג) כתוב ושם עשו בשי"ן שמאלית. וכן בלשון חכמים המלה מופיעה בשתי הצורות בב"ר (עט, ח) מעסה בי ואילו בבבלי (גיטין פח, ע"ב במשנה, וכן בגמרא יבמות קו, ע"א) וכן בירושלמי (גיטין נב, ע"א במשנה ובגמרא יבמות נד, ע"א) גט מעושה. והכרעתי עפ"י רבנו משולם עצמו שיסד (מורה חטאים שחרית יו"ב) ושוטנינו יעסה. לכנה מלה"כ וכנה אשר נטעה ימינך (תהלים פ, טז) והראשונים פרשוהו מלשון מכון או נטיעה או גן ואמרו שהכוונה לא"י, לירושלים או למקדש. אך מלשון הפייטנים נראה שהוא כינוי לבני ישראל וכן יסד ר"א הקליר (טל תן לרצות) כנה אחריו משוכה ור"י אבן אביתור (אימה בחר, שחרית ליו"ב מ"פ) אנא כנה. והיללתי מלה"כ הילילו זה ליום (יחזקאל ל, ב) ואין נכון מה שהגיה ר' זליגמאן

בער וחיללת. **בפומבי** מלשון חז"ל (ירושלמי שקלים פ"א ה"א) כדי לעשות פומבי לדבר והוא לשון יוני. **נדרגלים** פירושו מתרוממים ומתפארים. כי את הפסוק (תהלים כ, ו) ובשם אלקינו נדגל פירש ראב"ע ירום דגלנו וכן פי' רד"ק. והוא מטפורה למעמד של פאר והדר. ובגמרא (חגיגה טז, ע"א) איתא רבי אבהו אמר דגול מרבבה (שה"ש ה, י) דוגמא הוא ברבבה שלו ובמדרש (אגדת בראשית פד, א) מפרש דגול מרבבה שאין ברבבות של מעלה כמותו. והפייטנים הרחיבו את השימוש בפועל דגל לבטא התפארות והתרוממות. וכן יסד הפייטן עצמו (בתפילה המתחילה תאמר למחות אחרי עבודת יוה"כ) תדגיל לגדל את שמנו ואולי מקורו בשמו"ר (כג, ח) בחור אחד **נאה ומשובח** היה יורד ועושה לנו כל צרכינו שנאמר דודי צח ואדום דגול מרבבה. וכן במדרש (שכל טוב שמות טו) מפרש את הכינוי ה' צבאות, שהוא אות **נאה** ניכר בתוך צבא שלו, שנאמר וכו' דודי צח ואדום דגול מרבבה. **מאפסי תחומים** מסוף היישוב, ממקום שאין שם תחומי ארץ. והוא מלשון תחם יהושע את הארץ (ב"ב נ, ע"א) כי במקום שיש תחומים וגבולים יש בני אדם ויש יישוב ובמקום שכלו התחומים כלה היישוב. וכן יסד ר' שמעון הגדול (יוצר לז' של פסח) שמעו אמצך כל אפסי תחומים

זולת לפרשת בהר סיני

אחרי נמכר

ר' ברוך מרבה להשתמש במשחקי מילים בפיוטיו, אולי יותר מכל פייטן אשכנזי אחר. בעידן המודרני נוטים לקשר משחקי מלים בהומור (double entendre) הוא כלי חביב ביותר על הומוריסטים). אך בתנ"ך שמשו משחקי מלים כאמצעי לביטוי ענייני מוסר חשובים, לדוגמא (ישעיה ה, ז) ויקו למשפט והנה משפח. גם ר' ברוך המשיך במסורת זו, ובפיוט זה, למרות התוכן העצוב, יש כמה דוגמאות לכך. מפרשי התנ"ך הראשונים קראו למשחק מלים לשון נופל על לשון, אך החוקרים הבדילו בין שני סוגי לשון נופל על לשון. הראשון, כאשר שני הצורות של המלה מופיעות בפסוק כמו (במדבר כא, ט) ויעש משה נחש נחשת (או הדוגמא דלעיל), והשני כאשר רק הצורה המשונה של המילה מופיעה. לראשון קראו צימוד, ולשני משנה הוראה. ר' ברוך השתמש בשני הסוגים בפיוט זה. **הלא תשוב לקחתו** בתורה (דברים כד, יט) איתא לא תשוב לקחתו והפייטן החליף מלת לא במלת הלא במשנה הוראה ושינה את המשמעות. **סב ופגע** מקורו בש"א (כב, יח). אך שם משמעות מלת סב היא פנה וסור מדרך. גם כאן מלת סב פרושה פנה, אך במשמעות של פנה אלי וחנוני (תהלים כה, טז) שים לב, התבונן. **יארוב/תערוב** לשון נופל על לשון מהסוג של הצימוד. **גאלת עולמית** פירושו גאולת עולם ומלת גאלת היא גאלה בסמיכות כמו גאלת עולם (ויקרא כה, לב) ועולמית פירושו לעולם בלשון המשנה, כמו ביבמות (פ"ג מ"ט) אסורה עליו עולמית. וכבר ראינו שר' ברוך הרבה להשתמש בביטויים, במונחים ובלשונות מהמהשנה ומהתלמודים. **להרבות המשלחת** לשון נופל על לשון מסוג משנה הוראה. בגמרא (קידושין נו, ע"א) דרשו את הפסוק (דברים יד, יא) כל צפור טהרה תאכלו לרבות את המשולחת ופרושו שהצפור שהמצורע נטהר בה ונשלחה על פני השדה מותרת באכילה. ור' ברוך השתמש באותן מלים במשמעות שונה לגמרי. **ומודיעים הדמים** עוד לשון נופל על לשון מסוג משנה הוראה במשנה (ב"ב עז, ע"ב) המשמעות של הדמים מודיעין היא שאפשר לאמוד את דעת המוכר והקונה לפי המחיר שנקבע. ור' ברוך השתמש באותן מלים כאן במשמעות שונה. **בעורות אלים מאדמים** גם כאן יש לשון נופל על לשון מסוג משנה הוראה. הכסוי של המשכן היה עשוי עורות אלים מאדמים (שמות כו, יד) וכאן המשמעות שונה לגמרי. **מי כמכה באלים נשא באלמות** את הפסוק מי כמכה באלים (שמות טו, יא) דרשו בגמרא (גיטין נו, ע"ב) מי כמכה באלמים שהקב"ה שומע חרפתו ושותק. הפייטן בנה על דרשה זאת, ושינה את משמעות הפסוק נשא אלמתיו (תהלים קכו, ו)

מקור המילים – אהבה לשבת לפני שבועות ולפני ט' באב

מהקוצר הנושא את אלומות התבואה לנושא - סובל, אלמתיו מלשון אילם שהקב"ה סובל בדומיה את חרפתו. תחגור חמות החוגר או אזור הוא ביטוי לאדם המתמלא בהרגשה כלשהי והיא אופפת אותו כמו (תהלים ל, יב) ותאזרני שמחה.

אהבה לשבת לפני שבועות ולפני ט' באב

אותך קוינו כל היום

רבינו אפרים הרבה להשתמש בלשון נופל על לשון (לנע"ל) הנקרא משנה הוראה, ובמשחקי מלים, על אף התוכן הקשה, והזכרתי אותם כאן. מוצא מכלל הדריה הוא לנע"ל עפ"י לשון חז"ל (לדוגמא ב"ק סג, ע"א) כי יתן איש אל רעהו כלל כסף או כלים פרט לשמור הדר וכלל. א"כ בדרך כלל המלים הדר וכלל פרושם חזר והביא את היוצא בחזרה. וכאן הקב"ה הגלנו ועדיין אנו מוצאים מלפניו ולא החזירנו. דחוי ושוב לא נראה לנע"ל עפ"י הגמרא (זבחים יב, ע"א) נראה ונדה, נראה משורש ראוי, שהקב"ה לא מצא אותנו ראויים להגאל. עלתה נצה לנע"ל בכתוב משמעות המלה נצה הוא פרח (במפיק ה"א) וכאן השתמש רבנו אפרים במלת נצה במשמעות של נץ (ולכן צ"ל בלי מפיך ה"א). מגור מלשון חז"ל לא ישטחנה וכו' על גבי מגור (ב"מ ל, ע"א) והוא מתקן תליה. ומנגד מלשון חז"ל דאמר רב אילמלי נגדוה לחנניה מישאל ועזריה פלחו לצלמא (כתובות לג, ע"ב). אל עמק שוה קשה להבינו אם לא כלנע"ל. עמק שוה בתורה פרושו מישור, אך בפיוט פרושו שבית המקדש, שנקרא הר ה', היום שוה (דומה) לבקעה, ולא להר. נפג לבי פירשו כרש"י ורס"ג (בראשית מה, כו) שהלך מלהאמין והסתפק ולא כרמב"ן וראב"ע ושאר ראשונים. הדמין פרושו חתיכות ונתחים כמו פרושו בדניאל (ב, ה). קראו נוצרים לנע"ל, בכתוב (ירמיה לא, ה) (נוצרים הם השומרים על הגפנים, וכאן נוצרים הם הגויים הנוהגים אחרי ישי' ופירש ר' אפרים מבונא: כל מעשה תרפותו וכשפיו היה ב[עיר] נצרת. ומדרו תכנית לענ"ד אין להבין מלת ומדרו כמשמעה הרגילה, מלשון מדה ומשקל כי לא מצאתי לנוצרים שום תכנית, טכס או פולחן המצריך מדידה, אלא צריך לפרשו מלשון השתטחות ופשוט אברים, כמו שמצאנו באליהו (מ"א יז, כא) ויתמדר על הילד ופרש"י נשתטח עליו. וכבר קדמו ר"א הקליר שהשתמש בשורש מדד במשמעות נטה או מתח, בקינה המתחילה זכור את אשר עשה צר, שיסד וימדר קו כמראה אדמדם, ופרושו וינטה או וימתח קו (ולפי ההקשר א"א לפרשו מלשון מדה) אדום בסכיננו. ורבים השימושים בשרש נטה בהקשר לקו בתנ"ך, לדוגמא וקו ינטה על ירושלים (זכריה א, טז) ות"י וחוט דמשחתא יתנגד (וחוט המשיחה, שמשתמשים בו הבונים, ימתח) על ירושלים. ותכנית פרושה צורה כדאיתא ביחזקאל (מג, י) ומדרו את תכנית, ובפסוק הבא מיד (וכן בשאר הפרק) מוזכר צורת הבית. ועפ"ז פרשתי מלים אלה, ומדרו תכנית, ומתחו את צורתו, של האדם-האל הנ"ל, בפשוט אברים כצורת הצלב. נושן הקב"ה הוא הישן ביותר כיון שהוא קדם לכל דבר אחר בעולם, וכן בדניאל (ז, ט) נקרא הקב"ה עתיק יומין. תזורר פירשתיהו תעורר. שורש זרר מופיעה פעם אחת בתנ"ך ויזורר הנער (מ"ב ד, לה) ואע"פ שכל מפרשי התנ"ך פירושו התעטש, כבר יסד ר"א הקליר זרר מלשון התעוררות ותחייה במוסף לר"ה (סוף אשא דעי) שוכנים תזורר בקול הערת שופר, ובתפילת טל (ד"ה תחת אילת עופר) יעוררו יזוררו יחיו בדרת טל.

זולת לשבת לפני שבועות ולפני ט' באב

אלקים באזנו שמענו

וארך הקץ ואריכה לא עלתה הוא לשון נופל על לשון ארך מלשון זמן ממושך וארך מלשון רפואה. ואשמנים ראה מש"כ במקור הפיוט אזכרך דודי (זולת ראשון לשבתות הגזירה) על מלת

ס מקור המילים – זולת לשבת לפני שבועות ולפני ט' באב

אשמנים. סוג ניקדתיו בשורוק ופירשתיהו כמו לסוג ממך וכן פירש בכת"י פארמה, וכן ניקד ר"י בער (אע"פ שהברמן ניקד בחולם) והוא מלה"כ מדרכיו ישבע סוג לב (משלי יד, יד) ות"י מן דמדיח לביה. טרם על הפסוק טרם תיראון (שמות ט, ל) פירש"י שמלת טרם כמו עדיין לא, ואילו רמב"ן הלך בדרך ראב"ע ופירש קודם, ע"ש. וכאן פירש ראב"ן כרמב"ן וראב"ע, מקדם היה אברהם. אזרחי אברהם אבינו נקרא אזרחי (תהלים פט, א) ופירש אאמו"ר זצ"ל שלפני שבא א"א ע"ה היה הקב"ה כגר בארץ, ואילו כשהופיע א"א ע"ה נהיה הקב"ה אזרח וקבוע בארץ, ולכן נקרא אזרחי. בתי שוקיים מלשון רש"י (ביצה כג, ע"א ד"ה אי קטורא) והוא חלק המגף ההולך על השוק מעל הקרסול. במכתבך מלה"כ והמכתב מכתב אלקים הוא (שמות לב, טז) ואע"פ דפסוק זה קאי על הלוחות, יסדו הפייטן על התורה כולה.